

დიმიტრი შველიძე

ბიორბი ლასხიშვილი –

ჩვენ ყველანი შევადგენთ
ერთ პარტიას

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს
ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის

სამეცნიერო-პოპულარული
წიგნების სერია

სერიის რედაქტორი

ზაზა აბაშიძე

მეცხრე წიგნის რედაქტორი

შორენა შურუსიძე

საგამომცემლო ჯგუფი

ირმა ბერიძე

ლანა ბრძოლიშვილი

ელადიმერ პერანიძე

ISSN 2587-4616

ISBN 978-9941-9564-2-3 (მეცხრე წიგნის)

© კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაერთა ეროვნული ცენტრი, 2018

© დიმიტრი შველიძე, 2018

რედაქტორისაგან

XIX საუკუნის ბოლო და XX საუკუნის დასაწყისი საქართველოს ისტორიაში ახალი იდეოლოგიების გაჩენის, პოლიტიკური პარტიების შექმნის პერიოდია. ამ დროს, საქართველოს სახელმწიფოებრიობა ჰქონდა წართმეული, აკრძალული იყო სიტყვა „საქართველოს“ ხსენება, რუსიფიკატორული პოლიტიკის შედეგად, თითქმის, აღარ იყო ეროვნული ცნობიერება. ამ ყველაფერს თან ერთვოდა მძიმე სოციალური მდგომარეობა. მიუხედავად ამისა, საქართველოში გაჩნდა მოაზროვნე ინტელექტუალების არაერთი თაობა, რომელმაც შეძლო საზოგადოებაში ეროვნული ცნობიერების ამალება და სოციალური საკითხების წინ წამოწევა. ამ ეპოქაში მოღვაწე ქართველი მოაზროვნეების შეხედულებები თანამედროვე ეპოქაშიც არ კარგავს აქტუალობას და მნიშვნელობას. სწორედ მათი მოღვაწეობით ჩაეყარა საფუძველი საქართველოს პირველ რესპუბლიკას.

ერთ-ერთი მათგანი 1900-იანი წლების პოლიტიკური ელიტის წარმომადგენელი გიორგი ლასხიშვილია. ის სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირველი განათლების მინისტრი იყო. მისი სიტყვები – „ჩვენ ყველანი შევადგენთ ერთ პარტიას“ – ასახავს ეპოქის თავისებურების, კერძოდ, პარტიული დაქსაქსულობის პირობებში, გიორგი ლასხიშვილის პოზიციას.

წინამდებარე ნაშრომში გიორგი ლასხიშვილის პოლიტიკური ბიოგრაფიაა წარმოდგენილი. მისი მოღვაწეობის ამსახველი მასალის წაკითხვისას, მკითხველი გაეცნობა იმ პერიოდის საქართველოს საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ისტორიასაც.

შორენა მურუსიძე

ღირსეული მამულიშვილი

XIX საუკუნის 10-იანი წლებიდან საქართველო რუსეთის იმპერიის ფარგლებში მოექცა. საიმპერატორო ხელისუფლებამ ქართული სახელმწიფოებრიობა გააუქმა, რუსული მმართველობა შემოიღო და ასიმილაციურ, რუსიფიკატორულ პოლიტიკას ატარებდა. XIX საუკუნეში საქართველოში სამი დიდი თაობა მოღვაწეობდა. ისინი განსაკუთრებულნი იყვნენ. მათ ახალი საქართველოსა და ქართველი საზოგადოების პროფილი განსაზღვრეს.

პირველნი 1820-1830-იანი წლების შეთქმულებრივი მოძრაობის წარმომადგენელნი იყვნენ: დიმიტრი და ოქროპირ ბატონიშვილები, სოლომონ დოდაშვილი, ალექსანდრე ორბელიანი, ელიზბარ ერისთავი, დიმიტრი ყიფიანი, გრიგოლ ორბელიანი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, გიორგი ერისთავი, თამარ ბატონიშვილი, მანანა ორბელიანი და მათ თანამზრახველ-მიმდევართა დიდი გუნდი. ამ თაობის მთავარი დამსახურება ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის იდეის შენარჩუნება იყო.

„ქვეყნის დაარსებითგან მამულსა ჩვენსა აქვნდა თვისი საკუთარი მდგომარეობა, აქვნდა თვისი სჯულნი, თვისი სარწმუნოება, თვისი ენა, და თვისი ჩვეულება და ჰყვანდა ყოველსა დროსა საკუთარი თვისი ხელმწიფე და არაოდეს არ იყო მოკიდებულ სხვასა ზედა და არცა მონა, ვითარცა ან არს მამული ესე ჩვენი. და ჩვენი ხმა, სახელი, მხნეობა და მამაცობა წინაპართა ჩვენთა ყოველთვის ჰქუხდა და აღავსებდა მსოფლიოსა. მტერი მარადის მოწყულს იყო და დამხობილ მათგან ხოლო ან ხედავთ დამხობასა და არარაობასა მამულისა ჩვენისასა, ჰგრძნობთ შეინროებასა ყოველისა კაცისასა. რაისათვის არს ესე ესრეთ, ნუ უკვე ჩვენ არა ვართ შვილნი მამა პაპათა ჩვენთანი. ნუ უკვე ჩვენ არა ძალგვიძს შენახვა საკუთრისა მამულისა ჩვენისა, ნუ უკვე ჩვენ არა გვაქვს სიმხნე და ძალი ესე ოდენი, რაოდენიც ჩვენს მამათა ანუ სხვათა მსგავსთა კაცთა, მაშა რაისათვის ვცოცხალვართ“ (გოზალიშვილი 1935: 95).

მეორე და ყველაზე გამორჩეული თაობა თერგდალეულ-სამოციანელთა კოჰორტა იყო. მას ისტორიამ სრულიად განსაკუთრებული მისია დააკისრა – ქართველი ხალხის აღზრდა, ახალი საქართველოს ინტელექტუალურ-კულტურული განვითარების კონსტრუირება. ამ მისიას, რაც არ უნდა პარადოქსულად ჩანდეს ჩვენი განცხადება, დღემდე ასრულებენ XIX საუკუნის განმანათლებლები: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ნიკო ნიკოლაძე, სერგეი მესხი, გიორგი წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა, ალექსანდრე ყაზბეგი და მათი მრავალრიცხოვანი წარმომადგენელ-მომდევრები, რომლებიც შემდგომ ათწლეულებში ავსებდნენ და განაგრძობდნენ თერგდალეულთა მთავარ მემკვიდრეობას. ილიასა და მისი თანამებრძოლების ისტორიული მისია ახალი საქართველოს სამი ფუნდამენტის მუდმივობის განსაზღვრა და კანონიზაცია იყო – ეროვნული თავისუფლება, ეროვნული ერთიანობა და დემოკრატია, როგორც სოციალური სამართლიანობის საფუძველი.

XIX საუკუნის 90-იან წლებში სამოღვაწეო ასპარეზზე მესამე საინტერესო თაობა გამოვიდა, რომელსაც შეიძლება ოთხმოცდაათიანელები ვუწოდოთ. ესენი ისე შეკრულ-შეჯგუფებულები არ იყვნენ, როგორც ოცდაათიანელები და სამოციანელები. პირიქით – ოთხმოცდაათიანელები სხვადასხვა პოლიტიკურ მიმდინარეობაში იყვნენ გაფანტულნი და ერთმანეთს უპირისპირდებოდნენ. მათ სხვადასხვანაირად ესმოდათ ქვეყნის ჭირ-ვარამი და მათთვის სასურველი სამართლიანობისათვის ბრძოლა. სწორედ ოთხმოცდაათიანელებმა ჩაუყარეს საფუძველი შემდგომში მოქმედ სამ ყველაზე ძლიერ პოლიტიკურ პარტიას საქართველოში – სოციალ-დემოკრატიულ, სოციალისტ-ფედერალისტურ და ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიებს. იყვნენ სხვებიც.

რა დამსახურება ჰქონდა ამ თაობას? მისმა წარმომადგენლებმა ჯერ ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენისათვის ბრძოლის ტვირთი იკისრეს, შემდგომში – ყველა მათგანმა ცალ-ცალკე და საბოლოოდ ერთად – საფუძველი ჩაუყარა პირველ დამოუკიდებელ დემოკრატიულ საქართველოს რესპუბლიკას, ბოლოს კი თავადვე გახდნენ ამ სახელმწიფოს დამაარსებელ-მშენებლები.

სწორედ ამ თაობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქართველი პოლიტიკური მოღვაწეა გიორგი ლასხიშვილი. ამ გარემოებამ განაპირობა ჩვენი არჩევანიც – დაგვეწერა მისი ბიოგრაფია, გაგვეანალიზებინა მისი ღვაწლი და დამსახურება, მისი პოლიტიკური იდეალები, მისი ურთიერთობანი, თანამებრძოლთა და ოპონენტთა გარემო.

გიორგი ლასხიშვილის ცხოვრების აღწერა, გარკვეულწილად, მისი თაობის ისტორიის გადახედვაც იქნება. საქართველოს ისტორიის არც ერთი ეპოქა ისე ახლოს არ დგას დღევანდელ საქართველოსთან, როგორც 1900-1920-იანი წლების საქართველო. როგორ უმკლავდებოდნენ მაშინდელ გამოწვევებს ქართველები – გიორგი ლასხიშვილი და მისი თანამედროვეები? რა შეიძლება მათი გამოცდილებიდან სასარგებლო იყოს თანამედროვე, ქართველი საზოგადოებისათვის? მსგავს კითხვებზე პასუხის გასაცემად, ჩვენი წიგნის მთავარი პერსონაჟის ცხოვრებისეულ თავგადასავალს სასარგებლო სამსახურის გაწევა შეუძლია.

ქართველი საზოგადოება კარგად იცნობს გიორგი ლასხიშვილის შესანიშნავ „მემუარებს“, რომელიც 1934 წელს გამოქვეყნდა. ცხადია, ეს წყარო მნიშვნელოვნად დაგვეხმარება დასახული მიზნის განხორციელებაში – სრულყოფილად წარმოვადგინოთ გიორგი ლასხიშვილის პოლიტიკური ბიოგრაფია. თუმცა, აღნიშნული წყარო, გარკვეულწილად, გვირთულებს კიდევ ამოცანას. მემუარებში პროტაგონისტი ქმნის საკუთარ პორტრეტს, ისტორიკოსმა კი თავად უნდა შექმნას მემუარისტი-პოლიტიკოსის პორტრეტი.

ახალგაზრდული იდეალების წლები და შედეგები

ეპოქა, რომელშიც გიორგი ლასხიშვილი დაიბადა და აღიზარდა საქართველოშიც და რუსეთის იმპერიაშიც იდეებისა და იდეალების პერიოდი იყო. 1877-1885 წლებში, როცა ყმაწვილი გიორგი ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში სწავლობდა, სამი ყველაზე გავლენიანი მსოფლმხედველობა იბრძოდა ახალგაზრდა ქართველების გონების დასაუფლებლად: რუსულ-ოფიციალური დიდმკეროვლური ნაციონალიზმი, ხალხოსნური სოციალიზმი და ქართულ-ეროვნული თავდაცვითი ნაციონალიზმი, რომელსაც, სამართლიანი იქნება, პატრიოტიზმი ეუნოდოთ.

მათ შორის წარმმართველი იდეა რუსული აგრესიული ნაციონალიზმი იყო, რომელსაც, როგორც იმპერიის სასწავლო სისტემა, ისე კლასიკური გიმნაზიები ნერგავდა. 1871 წელს იმპერიის განათლების მინისტრისა და სინოდის ყოვლისშემძლე ობერ-პროკურორ დიმიტრი ტოლსტოის მითითებით, შემუშავდა და დამტკიცდა გიმნაზიებისა და პროგიმნაზიების ახალი წესდება, რომლის მიხედვითაც, გიმნაზიაში სწავლება 8-წლიანი იყო (მეშვიდე კლასი ორი წელი გრძელდებოდა). ტოლსტოიმ გააძლიერა კლასიკური ენების, მათემატიკის, გეოგრაფიის სწავლება და სხვ.

რეფორმის ერთ-ერთი მიზანი იყო არ დაეშვა ევროპიდან შემოსული რადიკალურ-რევოლუციური იდეების გიმნაზისტებს შორის გავრცელება. ამიტომაც დაუშვეს გიმნაზიებში პოლიციის მეთვალყურეობა და გიმნაზისტების საცხოვრებელი ოთახების ჩხრეკა. თითქოს ყველაფერი კეთდებოდა, რათა გიმნაზიის კურსდამთავრებულები იმპერიის წესიერ და კანონმორჩილ ჩინოვნიკებად ჩამოყალიბებულიყვნენ, მაგრამ ხშირად შედეგი სრულიად საპირისპირო იყო. იეზუიტიური წესებით სულშეხუთული გიმნაზიელებისათვის უფრო მიმზიდველი ხდებოდა ევროპიდან შემოჭრილი რადიკალურ-სოციალისტური იდეები.

მაშინდელი თაობის არაერთი წარმომადგენელი იგონებს, რომ გიმნაზიელებს პირზე ეკერათ ჩერნიშევსკის,¹ ბაკუნინის,² ლავროვის,³ პრუდონისა⁴ თუ მარქსის⁵ სახელები.

გიორგი ლასხიშვილის გიმნაზიაში სწავლის პერიოდში ერთადერთი ძალა, რომელიც რეალურად ებრძოდა საშინელ თვითმპყრობელობას, რევოლუციური ხალხოსნობის⁶ ლიდერები და „ნაროდნაია ვოლია“⁷ რევოლუციონერები – გიმნაზისტების ნამდვილი კერპები იყვნენ.

უცნობია რომელ კლასში იყო გიმნაზიელი გიორგი, როცა მან არაღელვარული ხელნაწერი ჟურნალი „სტიკირი“ გამოსცა. ამ ჟურნალში გამოჩნდა მისი პირველი პუბლიცისტური წერილები, რომლებშიც გიორგი ლასხიშვილი „ტყავს აძრობდა“ დიმიტრი ტოლსტოის⁸ და მის მარჯვენა ხელს, ქართველებისათვის

¹ ნიკოლოზ ჩერნიშევსკი (1828-1889) – რუსი ფილოსოფოსი, რევოლუციონერ-დემოკრატი, მეცნიერი, მწერალი, კრიტიკოსი და პუბლიცისტი (რედ.).

² მიხეილ ბაკუნინი (1814-1876) – რუსი რევოლუციონერი და მოაზროვნე, პოლიტიკური მიმდინარეობების ანარქიზმისა და ხალხოსნობის თეორეტიკოსი (რედ.).

³ პეტრე ლავროვი (1823-1900) – რუსი სოციოლოგი, ფილოსოფოსი, პუბლიცისტი და რევოლუციონერი, ხალხოსნების ერთ-ერთი იდეოლოგი (რედ.).

⁴ პიერ-ჟოზეფ პრუდონი (1809-1865) – ფრანგი პუბლიცისტი, ეკონომისტი, სოციოლოგი. ანარქიზმის ერთ-ერთი გავლენიანი თეორეტიკოსი (რედ.).

⁵ კარლ მარქსი (1818-1883) – გერმანელი ფილოსოფოსი, სოციოლოგი, ეკონომისტი. თანამოაზრე ფრიდრიხ ენგელსთან ერთად, ფილოსოფიურ, სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მიმდინარეობის, მარქსიზმის ფუძემდებელი (რედ.).

⁶ ხალხოსნობა (რუსული დასახელებიდან Народничество) – რუსეთის იმპერიაში, მათ შორის, საქართველოშიც, 1860-1880-იან წლებში გავრცელებული იდეოლოგია და რევოლუციური მიმდინარეობა, რომლის მიზანი იყო მონარქიის დამხობა და სოციალიზმის დამყარება (რედ.).

⁷ „ნაროდნაია ვოლია“ (ქართ. „ხალხის ნება“) – 1879 წელს რუსეთის იმპერიაში დაარსებული რევოლუციურ-ხალხოსნური ორგანიზაცია. მისი მიზანი იყო, საიმპერატორო ხელისუფლება იძულებული გაეხადა, ჩაეტარებინა დემოკრატიული რეფორმები, რომლის შემდეგაც, შესაძლებელი იქნებოდა საზოგადოების სოციალური გარდაქმნა. ორგანიზაციის წევრები იყვნენ ახალგაზრდა სოციალისტ-რევოლუციონერები, რომლებიც ტერორს პოლიტიკური ბრძოლის ეფექტურ მეთოდად მიიჩნევდნენ. ისინი შეიარაღებულ თავდასხმებს აწყობდნენ რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო მოხელეებზე, ქვეყანაში რეფორმების გატარების ხელის შეწყობის მოტივით. მათ 1881 წელს მოკლეს რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე II (რედ.).

⁸ დიმიტრი ტოლსტოი (1823-1889) – რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო მოღვაწე. 1866-1880 წლებში სახალხო განათლების მინისტრი (რედ.).

კარგად ცნობილ მიხეილ კატკოვს,¹ „მოსკოვსკიე ვედომოსტის“² ქართველთმო-
ძულე რედაქტორს. ლასხიშვილის პირველი თანამებრძოლები მისი უახლოესი
მეგობრები მიხეილ ხელთუფლიშვილი და პოეტი გრიგოლ აბაშიძე იყვნენ.
„სტივრში“ გამოაქვეყნა რუსული რადიკალური შინაარსის ლექსის ქართული
თარგმანი მეშვიდეკლასელმა ნიკო მარმა (შემდგომში დიდმა ენათმეცნიერმა).

როგორც აღვნიშნეთ, მესამე იდეოლოგია ქართული პატრიოტიზმი იყო,
რომელსაც ახალი ძალით ასაზრდოებდა თერგდალეულთა პოეზია, პროზა
და პუბლიცისტიკა. ყველაზე ძლიერი შთამაგონებელი გავლენა ახალგაზრ-
და გიორგისა და მის თანამედროვეებზე ილიასა და სხვა „ჭაუჭაუძისტიების“
შემოქმედებამ მოახდინა, რომელმაც განსაზღვრა კიდეც ჩვენი პერსონაჟის
ცენტრალური იდეა. ამის შემდეგ ძნელი წარმოსადგენი არ არის, თუ რა
შთაბეჭდილებას მოახდენდა გიორგის ემოციურ განწყობაზე დავით ერისთავის
„სამშობლოს“ დადგმა, რომელიც თბილისის დრამატულმა დასმა გამართა პირ-
ველ გასტროლებზე ქუთაისსა და დასავლეთ საქართველოში. „სამშობლო“ თა-
ვბრუს გვახვევდაო, იგონებს მემუარისტი ლასხიშვილი მრავალი წლის შემდეგ.

ერთი სიტყვით, დიმიტრი ტოლსტოის რეფორმა და იმპერიული საგანმა-
ნათლებლო სისტემა კიდე ერთხელ დამარცხდა ქუთაისის კლასიკური გიმ-
ნაზიის კურსდამთავრებულ გიორგი ლასხიშვილის შემთხვევაში – იგი ანტონ
ჩეხოვის პერსონაჟივით, რომელიც კანონის მონა ჩინოვნიკის კადრი კი არ
გამოვიდა, არამედ – ჩამოყალიბებული იდეალისტი პატრიოტი და ანტიმო-
ნარქისტო რევოლუციონერი, რომელიც შეპყრობილი იყო არა მარტო საქარ-
თველოს, არამედ თვით რუსეთის განთავისუფლების იდეითაც კი.

გიმნაზიაში სწავლას ერთი სიკეთე მაინც ჰქონდა – მისი დამთავრება
ყოფილ გიმნაზისტებს საშუალებას აძლევდა, უმაღლეს სასწავლებელში გაეგრ-
ძელებინათ სწავლა. 1885 წლის შემოდგომაზე გიორგი ლასხიშვილმა ქუთაისის
გიმნაზია დაასრულა და იმავე წელს ოდესაში გაემგზავრა იქაურ უნივერსი-
ტეტში ჩასაბარებლად. ამ დროს იგი 19-20 წლის ახალგაზრდა კაცი გახლდათ.

¹ მიხეილ კატკოვი (1818-1887) – კონსერვატიული მსოფლმხედველობის რუსი პუბლიცისტი, გა-
მომცემელი და ლიტერატურის კრიტიკოსი. რუსეთის პოლიტიკური ჟურნალისტიკის ფუძემდებე-
ლი. პუბლიცისტური ნაწერებით მხარს უჭერდა რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე III-ის საშინო
პოლიტიკას (რედ.).

² გაზეთი „მოსკოვსკიე ვედომოსტი“ – (რუს. „Московские ведомости“) 1756-1917 წლებში მოსკოვში
გამოდიოდა. გაზეთი დაარსდა რუსეთის იმპერატორის ელისაბედ I-ის ბრძანებით. 1909 წლამ-
დე მოსკოვის უნივერსიტეტს ეკუთვნოდა. მიხეილ კატკოვის რედაქტორობის დროს, 1863-1887
წლებში, გაზეთი მემარჯვენე პოლიტიკური ბეჭდვითი ორგანო იყო (რედ.).

19-20-ისაო იმიტომ ვამბობთ, რომ თუ მას ძველი სტილით 1865 წლის 25 დეკემბერს დაბადებულად ჩავთვლით, 20 წლისა გამოდის, ხოლო თუ ახალი სტილით დაბადებულად მივიჩნევთ, მაშინ 19 წლისა.

იურიდიული მეცნიერების დაუფლების სურვილის მქონე გიორგი ლასხიშვილს ოდესის უნივერსიტეტში კიდევ უფრო უარესი ვითარება დახვდა, ვიდრე ქუთაისის გიმნაზიაში დატოვა: ბიუროკრატიზმი, სულისშემზუთველი პოლიციური რეჟიმი, რომლის გამოც უნივერსიტეტიდან კარგი პროფესორები გარბოდნენ. მხოლოდ რამდენიმე ნამდვილი ლექტორი და მეცნიერი იყო დარჩენილიო, გვარნმუნებს ლასხიშვილი და, რა თქმა უნდა, იმ თითებზე ჩამოსათვლელთა შორის ასახელებს იმეამად ოდესის უნივერსიტეტში მოღვაწე ორ შესანიშნავ ქართველ მეცნიერს – ვასილ პეტრიაშვილს და პეტრე მელიქიშვილს.

დანარჩენები დაშინებულები იყვნენ და სიყალბეს გვასწავლიდნენო, გვარნმუნებს ოდესის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის ახალი ქართველი სტუდენტი. დამარნმუნებელი მაგალითიც მოჰყავს: თურმე „სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიაში“ სპეციალურად არ ასწავლიდნენ დასავლეთ ევროპის დემოკრატიული ქვეყნების ისტორიას, რათა არ ეჩვენებინათ ევროპული ქვეყნების უპირატესობანი რუსეთთან შედარებით. სამაგიეროდ, აზეპირებიანდნენ მხოლოდ რუსული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიას და არნმუნებდნენ სტუდენტებს რუსული აბსოლუტიზმის უპირატესობაში. ასე იყო სხვა საგნებშიც.

ამგვარმა ტენდენციურობამ ლასხიშვილს სწავლაზე გული აუცრუა, თუმცა ჩვენ მაინც გვგონია, რომ ამ გულაცრუებაში ქართული სიზარმაცის ფაქტორსაც ექნებოდა როლი. იყო მეორე არანაკლებ სერიოზული გარემოებაც, რომელმაც ჩვენი პერსონაჟი დააბრკოლა სწავლა-განათლების მიღების გზაზე. ეს იყო, როგორც ადრე აღვნიშნეთ, სტუდენტთა შორის სოციალისტურ-რადიკალური იდეების პოპულარობა, და არამარტო იდეების.

მამის მკვლელობით გაბოროტებული რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე III¹ (1881-1894) ცეცხლითა და მახვილით ებრძოდა „ნაროდოვოლცებს“.² 1884 წელს, მას შემდეგ რაც გერმან ლოპატინი³ დააპატიმრეს, მის ბინაში აღმოჩენილი მისამართების წყალობით „ნაროდნაია ვოლიას“ ორგანიზაციების თითქმის

¹ იგულისხმება 1881 წელს, ორგანიზაცია „ნაროდნაია ვოლიას“ წევრების მიერ, რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე II-ის მკვლელობა (რედ.).

² ნაროდოვოლცები – „ნაროდნაია ვოლიას“ წევრები (რედ.).

³ გერმან ლოპატინი (1845-1918) – რუსი მოღვაწე და რევოლუციონერი, მუშათა საერთაშორისო ორგანიზაციის პირველი ინტერნაციონალის (დაარსდა 1864 წელს, ლონდონში) გენერალური საბჭოს წევრი (რედ.).

მთელი ქსელი გაანადგურეს. აღარ არსებობდა ორგანიზაციის ცენტრალური კომიტეტი. ამის შემდეგ ახალი ორგანიზაციები ტერიტორიული პრინციპით იქმნებოდა და ისინი დამოუკიდებლად, ერთმანეთთან აუცილებელი კონტაქტის გარეშე, ინდივიდუალურად მოქმედებდნენ.

ასე შეიქმნა ხალხოსანთა ე. წ. სამხრეთ რუსეთის ჯგუფის ოდესის კომიტეტი, რომელიც მთლიანად ოდესის სტუდენტთა ცენტრალური კომიტეტის წევრებით დაკომპლექტდა. ეს ორგანიზაცია სამხრეთ რუსეთის ოდესის კომიტეტად გადაკეთდა. შვიდი კაცისაგან შემდგარ ოდესის კომიტეტში ორი ქართველი სტუდენტი-რევოლუციონერი აღმოჩნდა – გიორგი ლასხიშვილი და მისი მეგობარი სტუდენტი კოტე მესხი. ეს უნდა მომხდარიყო დაახლოებით 1887 წლის მეორე ნახევარში.

იურიდიულად, ჩვენმა პერსონაჟმა აქედან დაიწყო ოფიციალური რევოლუციური საქმიანობა, მაგრამ თვით ლასხიშვილი ამ პერიოდის თავის რევოლუციონერობას სკეპტიკურად უყურებდა. თვითონვე წერს „მემუარებში“, რომ სტუდენტების რადიკალობა და რევოლუციონერობა „თეორიულ მეცადინეობასა და სტუდენტთა შორის პროპაგანდის განევაში“ გამოიხატებოდაო. ისინი იკრიბებოდნენ, კითხულობდნენ არალეგალურ ლიტერატურას, კამათობდნენ, ანალიზებდნენ ტკაჩოვის, ლავროვის, ტიხომიროვის, მარქსის, ნაროდოვოლცების ნააზრევს და თითქოს სულ ეს იყო. მართლაც და დღევანდელი გადასახედიდანაც ოდესელთა მაშინდელი საქმიანობა არ გადაზრდილა სერიოზულ არალეგალურ პრაქტიკულ საქმიანობაში. ეს რევოლუციონერობისათვის მოსამზადებელი ეტაპი უფრო იყო ლასხიშვილისათვის და მისი ქართველი მეგობრებისათვის.

1887-88 წლების სასწავლო სეზონისათვის გიორგი ლასხიშვილი მეოთხე კურსის სტუდენტი იყო და წესით უნდა დაესრულებინა უნივერსიტეტში სწავლა. მან მართლაც დაასრულა, ოღონდ არა სწავლით. 1887 წლის შემოდგომაზე ოდესის უნივერსიტეტში დიდი სტუდენტური არეულობა მოხდა. სტუდენტებს სურდათ გაეუქმებინათ საუნივერსიტეტო წესდება, რომელიც ზღუდავდა მათ უფლებებს და სასწავლო-აკადემიურ თავისუფლებას. ალექსანდრე III-ის რეპრესიული რეჟიმი ამ დროს ზენიტში იყო და იგი მკაცრად გაუსწორდა ამბოხებულებს. სამოცამდე აქტივისტი გამოარჩიეს და უნივერსიტეტიდან გარიცხეს, ცოტა ხანს ოდესის პირქუშ ციხეში ამყოფეს, ხოლო შემდეგ უმრავლესობა თავის სამშობლოში დააბრუნეს პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ. გიორგი, კოტე მესხი და ვასილ წერეთელი გარიცხულთა და სამშობლოში გადმოსახლებულთა შორის აღმოჩნდნენ.

გიორგი ლასხიშვილის გადმოსახლებიდან გადასახლებამდე ხანმოკლე ცხოვრების ქრონიკა

1887-88 წლების დეკემბერ-იანვარი – გადმოსახლებულებმა მატარებლით, მარხილებით და ფეხით გამოიარეს პოლტავის გუბერნია, რომელიც ქალაქი ბალტა, შემდეგ ხარკოვი, როსტოვი, კავკავი, საქართველოს სამხედრო გზა, თბილისი და ბოლოს ქუთაისში ჩამოვიდნენ. აქ გიორგი ცხოვრობდა ნათესავი ქალის, მაია მიქელაძის სახლში. ეს სილამაზით და ჭკუა-გონებით ცნობილი ქალბატონი გიორგი ზდანოვიჩი-მაიაშვილის დედა იყო. გიორგი ზდანოვიჩმა ხომ თავისი დედის საპატივცემულოდ შეირჩია ფსევდონიმად და მეორე გვარად მაიაშვილი.

1888-ის 2 თებერვალს – დააპატიმრეს და ქუთაისის ციხეში ჩასვეს, სადაც ექვსი თვე იმყოფებოდა, ივლისის დამლევამდე.

დაახლოებით შემოდგომის დასაწყისში დავით ლორთქიფანიძის „რჩევით“, და ალბათ, ხელშეწყობითაც, ქუთაისის სათავადაზნაურო ბანკში დაიწყო მუშაობა დამფასებლად.

1889-ის მაისში – ციმბირის გადასახლებიდან ქუთაისში დაბრუნდა ცნობილი ხალხოსანი გიორგი ზდანოვიჩი, რომლის სახლშიც იმჟამად ცხოვრობდა გიორგი ლასხიშვილი.

1889-ის აგვისტოში – ლასხიშვილი დააპატიმრეს და დასავლეთ ციმბირში, უსტ-კამენოგორსკში გადასახლეს ხუთი წლით. გადასახლების ადგილამდე მარშრუტი გრძელი და მომქანცველი იყო: თბილისი-ბაქო-ასტრახანი-ცარი-ცინი-სარატოვი-სამარა-ორენბურგი მატარებლით და აქედან „ტროიკით“ – ომსკი-ვერხნეურალსკი-სემიპალატინსკი და ბოლოს, უკანასკნელი ნავთსაყუდარი – უსტ-კამენოგორსკი.

ომსკიდან უსტ-კამენოგორსკამდე 900-ზე მეტი კილომეტრი იყო. ამ მიყრუებულ ქალაქში 6 000-მდე ადამიანი ცხოვრობდა. დღევანდელი ყაზახეთის უკიდურესი აღმოსავლეთით მდებარე ამ ადგილზე, რომელიც ქალაქად 1868 წლიდან ითვლებოდა, გიორგი ლასხიშვილს თხუთმეტამდე მასავით განწირული გადასახლებული დახვდა.

საინტერესოა, მაინც რისთვის და რა მიზეზით გადაკარგეს ასე შორს ოდესის ქართველი სტუდენტი, რომელიც მაშინ 23 წლის ახალგაზრდა კაცი გახლ-

დათ? იგივეს ეკითხება საკუთარ თავს გიორგი ლასხიშვილი: „როცა ვაგონში მარტო დავრჩი და ჩემი მდგომარეობა გავითვალისწინე, თვალები ცრემლით ამევსო... ასე ადრე და ასე უაზროდ თავდებოდა ჩემი ახალგაზრდობა, ბოლო ეღებოდა ჩემს გეგმებს და მისწრაფებას, ხუთი წელიწადი საუკეთესო ხანისა უნდა წაერთმიათ ჩემთვის... და მერე რისთვის?...“ (ლასხიშვილი 1934: 56)

ჩვენს პერსონაჟს გული წყდება, რომ ვერაფერი მოასწრო რევოლუციისთვის და ასე უბრალოდ „ჩავარდა“. რუსეთის სპეცსამსახურებს არ ეშლებოდათ. მათ სწორედ იმის გამო გაანადგურეს ოდესის კომიტეტი, რომ მას სერიოზული რევოლუციური აქცია ვერ მოესწრო – ეს ერთი. და მეორე: თუნდაც განადგურებული „ნაროდნაია ვოლიას“ სახელი შიშის ზარს სცემდა მეფის სასახლეს. ამიტომ ამ საშინელი ორგანიზაციის წევრობა და, მით უმეტეს, მისი ერთ-ერთი ხელმძღვანელი ორგანიზაციის – ოდესის კომიტეტის წევრობა უკვე საკმარისი დანაშაული იყო, რათა ნებისმიერი ამგვარი დამნაშავე ცოცხლად დაემარხათ ციმბირის ყინულებში.

რუსეთის მონარქიისათვის გიორგი ლასხიშვილი ერთ-ერთი ასეთი საშიში დამნაშავეთაგანი იყო.

გადასახლების მეხუთე წლის 7-8 თვე გიორგი ლასხიშვილმა საკუთარი სურვილით სხვა ქალაქში – პეტრო-პავლოვსკში გაატარა. სწორედ აქ დადგა მისთვის „სანატრელი, საოცნებო“ დღე – 1894 წლის 14 ივნისი, როცა მან ბოლომდე მოიხადა სასჯელი და სამშობლოსაკენ გამოეშურა.

„ახალგაზრდა ივარიელების“ თავკაცი

1870-80-იანი წლებიდან ქართველ საზოგადოებას ანუხებდა ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი: ქართველი ახალგაზრდები სასწავლებლად მიდიოდნენ უმაღლეს სასწავლებლებში, ებმებოდნენ რუსეთის რევოლუციური ორგანიზაციების საქმიანობაში და ხდებოდნენ ხელისუფლების რეპრესიების მსხვერპლნი. მათ უნივერსიტეტიდან რიცხავდნენ, აპატიმრებდნენ, ასახლებდნენ და უსპობდნენ კარიერული წინსვლის შესაძლებლობას.

ცნობილი საზოგადო მოღვაწე გრიგოლ ყიფშიძე ჟურნალ „იმედში“¹ პირდაპირ სვამდა კითხვას: ქართველი სტუდენტობა უნდა შეუერთდეს რუსეთის სტუდენტობას და მათთან ერთად იბრძოლოს, თუ მან უნდა იბრძოლოს თავისი საკუთარი, ეროვნული ინტერესებისა და მიზნების განხორციელებისათვის? „ორში ერთი: ან შეერთდეს რუსეთის ახალგაზრდობასთან და სწიონ ერთი ჭაპანი, ან შეადგინოს თავისი საკუთარი წრე, რომელსაც თავისი საკუთარი ინტერესები ექნება, თავისი ცხარე, გულის-დამწველი საქმეები და მისთვის კეთილსინდისიერი მზადებანი, როგორც ეროვნების წარმომადგენელ ჯგუფს, მის ხორცს ხორცთაგანს და ძვალს ძვალთაგანს“ (ყიფშიძე 1881). უფრო მკაცრად რომ გამოვკვეთოთ, საკითხი ასე იდგა – რუსეთთან თუ საქართველოსთან.

რუსეთთან – ასე გასცა ამ კითხვას პასუხი ცნობილმა ქართველმა ხალხოსანმა, „50-ის პროცესზე“ დაპატიმრებულმა ივანე ჯაბადარმა: „არც ერთი პროცესში მონაწილე ჩემი თანამემამულე სეპარატიზმზე არ ფიქრობდა, პირიქით ისინი მუშაობდნენ მხოლოდ და მხოლოდ რუსული სოციალური რევოლუციის გამარჯვებისათვის, რომელიც ერთადერთი მისცემდა თავისუფლებას რუსეთის ყველა ხალხებს, მათ შორის შესაბამისად ქართველებსაც“ (Джабадари 1907: 47). ასე სწამდა ჯაბადარს, მასავით გულანთებულ სხვა ქართველ იდეალისტებს, რომელნიც შემდეგში მრავლად მოველინენ რუსეთის რევოლუციურ მოძრაო-

¹ ჟურნალი „იმედი“ – 1881-1883 წლებში თბილისში გამომავალი ქართველი ხალხოსნების ლიტერატურული და პოლიტიკური ჟურნალი (რედ.).

ბას, მაგრამ ერების ვერც თავისუფლებას და ვერც თანასწორობას ვერაფერი არგეს, სხვათა შორის – ვერც თავის სახელს.

როგორც ვნახეთ, გიორგი ლასხიშვილმაც რუსულ მოძრაობაში მონაწილეობით დაიწყო ახალგაზრდული მოღვაწეობა, მაგრამ მან თავიდანვე ეჭვი შეიტანა რუსული რევოლუციური თეორიების ღირებულებათა სიჯანსაღეში. ის კიდევ უფრო დააეჭვა იმ გარემოებამ, რომ მისი გაციმბირებული თანამებრძოლი „პოლიტიკური დამნაშავეებიც“ უგულებელყოფდნენ იმპერიის დაპყრობილი ხალხების ბედს და არ ანუხებდათ მათი მომავალი.

როდესაც 1894 წლის, ივლისის დასაწყისში, ლასხიშვილი „ტფილისში“ ჩამოვიდა, მას უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა, ქართულ საზოგადოებრივ მოძრაობაში ჩაბმულიყო და რაიმე სასარგებლო საქმიანობა წამოეწყო. ამ დროს ქართულ რეალობაში ორი ძირითადი ბანაკი აქტიურობდა. ერთი იყო „ივერიის“ ძველი პატრიოტულ-დემოკრატიული თაობა. ილია ჭავჭავაძეს და მის გარშემო შემოკრებილ გუნდს ლიდერის მდგომარეობა ეკავა ქართულ ეროვნულ-კულტურულ სივრცეში: სათავადაზნაურო ბანკები, წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, პრესა, თეატრები, სხვა ეროვნული საზოგადოებები უპირობოდ წარმართავდნენ ქართველი საზოგადოების კულტურულ-ეროვნულ ყოფიერებას.

ვისაც ქართული საქმის კეთება უნდოდა, ილიასთან და „ჭავჭავაძისტებთან“ უნდა მისულიყო, ან მათთან ეთანამშრომლა, ხოლო ვისაც ეს არ უნდოდა, ის ამ ბანაკს ადრე თუ გვიან დაუპირისპირდებოდა. ილიასა და მის თანამოაზრეებს პირველად ხალხოსნები შეეტაკნენ, მაგრამ დამარცხდნენ და ბოლოს ისევ ილიას შეეკედლნენ – სტეფანე ჭრელაშვილი, სოფრომ მგალობლიშვილი, ალექსანდრე ნანიშვილი, ძმები ყიფშიძეები.

როცა გიორგი ლასხიშვილი საქართველოში ჩამოვიდა, ილიას წინააღმდეგ ის-ის იყო დიდ ომს იწყებდა ხალხოსნებზე უფრო დიდი და ძლიერი ძალა – რუსეთის სოციალ-დემოკრატია და როგორც არჩილ ჯორჯაძე იტყოდა – მისი „ქართველი წინილები“ – მესამე დასელები. ეს სახელი მათ გიორგი წერეთელმა შეარქვა და ნამდვილი მამობა გაუნია თავის რჩეულებს – ჯერ თავისი გაზეთის „კვალის“ ფურცლები უშურველად დაუთმო მათ და ბოლოს გაზეთი მთლიანად გადასცა 1897 წელს სამშობლოში დაბრუნებულ ნოე ჟორდანიას.

გადასახლებიდან დაბრუნებულ გიორგი ლასხიშვილს ხალხოსან-რევოლუციონერის რეპუტაცია ჰქონდა და თავისი სოციალური სიმპატიების გამო, თითქოს „კვალისტებს“ უნდა მიმხრობოდა. მაგრამ მისი თქმით, იყო ერთი

საკითხი, რამაც სამუდამოდ დააშორა სოციალ-დემოკრატებს – ეს იყო ეროვნული საკითხი. ამიტომ სხვაგვარ არჩევანზე ლასხიშვილს არც უფიქრია. მისი ადგილი ერთადერთი იყო – „ივერიის“ ბანაკი. 1895 წლის იანვრის შუა რიცხვებში მან სთხოვა ნიკო ნიკოლაძის ცოლისძმას დავით გურამიშვილს, დალაპარაკებოდა ილია ჭავჭავაძეს „ივერიაში“ მისი მიღების შესახებ. კვირა დღეს გიორგი ლასხიშვილი „ივერიის“ ავჯალის რედაქციაში წარუდგინეს გაზეთის რედაქტორს. ილია დადებითად შეხვდა გურამიშვილის თხოვნას, ოღონდ ახალი თანამშრომელი გააფრთხილა:

– ვიცი თქვენი თავგადასავალი და ახლანდელი განზრახვა... მაგრამ წარმოდგენილი გაქვთ, რა ეკლის გზაზე დგებით? ქართული მწერლობა ვერაფერს მოგიტანთ, ტანჯვის მეტს.

ამჯერად, უფრო საინტერესო გიორგი ლასხიშვილის პასუხი იყო, რომელიც ილიასთვისაც არანაკლებ საყურადღებო უნდა ყოფილიყო:

– ... აქამდე თუ სხვისთვის ვიტანჯებოდი, ამიერიდან უფრო დიდი საქმის გამო მაინც შემხედება ტანჯვა, რაც სრულებით არ მაშინებს.

გიორგი ლასხიშვილის პირველი წერილები 1895 წლის დასაწყისიდან გამოჩნდა „ივერიაში“. ეს ის დრო იყო, როდესაც მესამედასელებმა ხმაურით შემოიტანეს რამდენიმე ახალი თემა ქართულ პრესაში: კლასთა ბრძოლა, კაპიტალიზმის განვითარება, პარტიები... ეს საკითხები მაშინვე იქცა მწვავე პოლემიკის საგნად ორ ბანაკს შორის. გასაგებია რომ „კვალის“ ფურცლებზე ახალგაზრდა ქართველი მარქსისტები თავგამოდებით ამტკიცებდნენ, რომ საქართველოში კლასთა ბრძოლა გარდაუვალია და მას ამწვავეს კაპიტალიზმის განვითარება. მათი აზრით, ეს იწვევს პოლიტიკური პარტიების გაჩენას, რომელთაგან ზოგი იცავს მჩაგვრელი მემამულეებისა და ბურჟუაზიის ინტერესებს, ხოლო ზოგი – მშრომელი კლასების უფლებებს. ეს ყველაფერი არის პროგრესული მოვლენა და ჩვენ უნდა მივესალმოთ პროგრესს.

ილიასთან შეხვედრის შემდეგ „ივერიის“ რედაქციაში მისულ ლასხიშვილს უმთავრესად „ჭავჭავაძისტიების“ ძველი თაობის წარმომადგენლები დახვდნენ. მათი სახელები ნაციმბირალმა ხალხოსანმა კარგად იცოდა და სიმპატიითაც იყო განწყობილი მათ მიმართ: დათა (დავით) მიქელაძე – ცნობილი „მეველე“, რაინდული ბუნების საზოგადო მოღვაწე, რომელიც გაზეთის ფაქტიური გამგის ფუნქციას ასრულებდა. ამბობენ, რომში ყოფნის დროს, ტირში ზუსტი სროლის გამო, მას იქ შემთხვევით მყოფი ჯუზეპე გარიბალდის აღფრთოვანება გამოუწვევია.

დათა მიქელაძე მკვეთრად უარყოფითად უყურებდა მესამედასელების სა-
თაყვანო ღირებულებებს და დამღუპველადაც კი მიაჩნდა ზემოჩამოთვლილი
სამივე ინსტიტუტი საქართველოსათვის. წოდებრივი უთანხმოება და სიძულვი-
ლი ჩვენი ახალი პუბლიცისტების მოჭორილი ამბავიაო – ირწმუნებოდა თავადი
მიქელაძე. მას მხარს უბამდა „ივერიის“ მეორე ძველი თანამშრომელი, ილიას
ახლობელი მეგობარი და ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ნიკო ხიზანიშვილი
(ურბნელი). პარტიებს იგი „ჩვენებური შუშუტობისა და ქარაფშუტობის“ ნაყო-
ფად უფრო მიიჩნევდა. „შინაურობაშიც ქვენა გრძნობა და ერთი ერთმანეთის
მტრობა ნელ-ნელა ფეხს იდგამს და ერთობის დამამხობელი დასობა, რაღაც
ჯანაბა უაზრო და უმნიშვნელო პარტიობა პარპაშობას იწყებს“ (გაზ. „ივე-
რია“, 1894 წ., 17 აპრილი). დაახლოებით ამავე აზრისა და პოზიციისანი იყ-
ვნენ სხვა ძველი „ივერიელები“: ალექსანდრე და გრიგოლ ყიფშიძეები, არტემ
ახნაზაროვი და სხვ. ცხადია, არც ილია ჭავჭავაძეს მოსწონდა მარქსისტების
აღფრთოვანება კლასთა შეჯახების მოლოდინით.

1895-1896 წლების განმავლობაში ლასხიშილმა მრავალი სტატია, პოლე-
მიკური თუ მონინავე წერილი გამოაქვეყნა „ივერიაში“. ამ პერიოდში იგი
წერდა „ლა-ლის“, ფსევდონიმით, რომელიც მისი გვარის პირველ და ბოლო
ორ-ორი ასოსაგან შედგებოდა და ტირეთი იყო გაყოფილი. „რა საჭიროა
შუაში ხაზი, – უთხრა ერთხელ დათა მიქელაძემ, – ხაზი ამოიღეთ და
დარჩება მშვენიერი სიტყვა „ლალი“. ლასხიშილი ასეც მოიქცა და „ლალის“
ფსევდონიმით განაგრძო წერა. მრავალრიცხოვან სტატიებში მან ჩამოაყალიბა
განსხვავებული კონცეფცია, რომელიც სიახლე იყო ქართული რეალობისათვის.
ცალკეულ პუნქტებად წარმოვიდგინოთ ამ კონცეფციის დებულებები:

1. სოციალური პრობლემის აქტუალიზაცია და შერწყმა ეროვნულ სა-
კითხთან: უკვე კარგა ხანი იყო, რაც ქართველი თავადაზნაურობა მამულებს
კარგავდა. კაპიტალიზმის განვითარებას მოჰყვა უცხოური ბურჟუაზიის გაბა-
ტონება, რომელსაც ეს მამულები უვარდებოდა ხელში. საჭირო იყო, მიწა
„ქართველობის“ ხელში დარჩენილიყო. მაგრამ კერძოდ – ვის? ამ საკითხში
„ივერიის“ ახალი პუბლიცისტი სრულიად გაემიჯნა „ძველ ივერიელებს“. ის
მიიჩნევდა, რომ მიწა უნდა დარჩენოდა არა თავადაზნაურობას, არამედ –
ქართველ გლეხობას: მიწა უნდა შეეძინა იმას „ვინც მას ამუშავებდა“. ასე
შეერწყა ხალხოსნური იდეა პატრიოტულ კონცეფციას, რისი წინააღმდეგიც
არც „ივერიის“ ძველი თაობა იქნებოდა.

2. ეროვნულ-პოლიტიკური თავისუფლება: გიორგი ლასხიშვილმა წამოჭრა მთავარი ეროვნულ-პოლიტიკური მიზნის საკითხი. 1895 წლის იანვარშივე, მან არ ვიცით, რა მიზეზით, ცენზურის უყურადღებობის გამო „ივერიის“ ფურცლებზე გამოაქვეყნა თითქმის ღია პოლიტიკური მიზანი: „უახლობელესი საფეხური პოლიტიკო-ეროვნული თავისუფლება უნდა იყოს, ხოლო შემდეგი – სოციალური თანასწორობა“. უცნაურია, ეს სიტყვები იმ დროს გამოქვეყნდა, როცა სიტყვა „საქართველოს“ დაბეჭდვას ცენზორები კრძალავდნენ. ამიტომ გვგონია, რომ ზემოაღნიშნული დებულება ცენზურას გამორჩა.

არის უფრო ლოგიკური მეორე ვერსიაც: იმხანად, როცა ლასხიშვილმა „ივერიაში“ თანამშრომლობა დაიწყო, „ივერიის“ და საერთოდ ქართული გაზეთების ცენზორი იყო რაფიელ ერისთავი – 1889 წლიდან 1896 წლამდე. საფიქრებელია, რომ დიდი პატრიოტი და „სამშობლო ხეცურისას“ ავტორი განგებ ხუჭავდა თვალს გიორგი ლასხიშვილის ეროვნულ-რადიკალურ გამოსვლებზე. „პოლიტიკურ-ეროვნული თავისუფლების“ მოთხოვნის ღიად გამოქვეყნებაც რაფიელ ერისთავის განზრახ უყურადღებობას უნდა დავაბრალოთ.

3. საქართველოს დაპყრობილი მდგომარეობა: „გარეშე ძალებმა“ და „უამთა ვითარებამ“ „განსაკუთრებულ გარემოებებში“ ჩააგდო ჩვენი ქვეყანა. დიდი ფიქრი არ სჭირდება იმის გამოცნობას, რას გულისხმობს ავტორი. კვლავ გაკვირვებას იწვევს ცენზურის დაუდევრობა, რომელიც თითქმის ღია ტექსტს აქვეყნებს. ცხადია „განსაკუთრებულ გარემოებებში“ იგულისხმებოდა საქართველოს დაპყრობილი მდგომარეობა, „გარეშე ძალებში“ – რუსეთის იმპერია.

4. სხვადასხვა ქართული მიმართულების გაერთიანების საჭიროება: „კვალისა“ და „ივერიის“ პოზიციების დაპირისპირების ფონზე გამოქვეყნდა „ივერიის“ ახალი თანამშრომლის ერთ-ერთი პირველი წერილი, რომელიც ეხებოდა პარტიების გაჩენის აუკარგიანობას რუსეთსა და საქართველოში. ამ წერილებს ინტერესით ელოდებოდნენ მაშინდელ ჟურნალისტურ და საზოგადოებრივ წრეებში – რას ფიქრობდა საკამათო პრობლემების შესახებ „ივერიაში“ მოვლენილი ეს ნაციმბირალი და „ექსნაროდოვოლეი“ ახალი პუბლიცისტი?

გიორგი ლასხიშვილმა აღიარა პოლიტიკური პარტიებისა და მიმართულებების არსებობა რუსეთშიც და საქართველოშიც. მან დაასახელა კიდეც ეს მიმართულებები რუსეთში: ლიბერალები, ხალხოსნები და მარქსისტები. მან ბუნებრივად მიიჩნია, რომ ამ სამ მიმართულებას შორის, არსებობდა წინააღმდეგობები, მაგრამ რუსეთის პარტიულ მიმართულებებს ჰყავდა ერთი საერთო

მტერი. ამ მტერს ლასხიშვილი ვერ ასახელებდა საცენზურო პირობების გამო და მას უწოდებდა – „ზედშენობას“, „გარეშე ფაქტორს“ და ა. შ. ბუნებრივია, იგულისხმებოდა რუსეთის მონარქია, თვითმპყრობელობა. რადგან ლიბერალებსაც, ხალხოსნებსაც და მარქსისტებსაც ერთი საერთო მტერი ჰყავდათ, მათ ერთმანეთთან კი არ უნდა ებრძოლათ, არამედ გაერთიანებულიყვნენ – საერთო მტრის წინააღმდეგ.

საინტერესო და, რაც მთავარია, ახალი შინაარსის და სტრატეგიის შემცველი დებულება და ლოზუნგი გახლდათ, რასაც „ივერიის“ ახალი პუბლიცისტი სთავაზობდა საზოგადოებას. იგი განაგრძობდა: საერთოდ, პოლიტიკური პარტიები ბუნებრივად წარმოიქმნებოდა იქ, სადაც არსებობდა „თავისუფალი პოლიტიკური ცხოვრება“. ასეთი ქვეყნის მაგალითსაც ასახელებდა პუბლიცისტი – საფრანგეთს. ამ ქვეყანაში მართლაც მრავალი პოლიტიკური პარტია არსებობდა. ისინი ბუნებრივად უპირისპირდებოდნენ ერთმანეთს და სხვადასხვა გზით იბრძოდნენ საფრანგეთის კეთილდღეობისათვის.

მაგრამ პუბლიცისტის აზრით, სულ სხვა იყო რუსეთი და მით უმეტეს საქართველო. აქ თავისუფალ პოლიტიკურ ცხოვრებას წინ ელობებოდა „ზედშენობა“ ანუ მონარქია. ამიტომ აქ არსებული მიმართულებები კი არ უნდა დაპირისპირებოდნენ ერთმანეთს, არამედ უნდა გაერთიანებულიყვნენ და ერთად ებრძოლათ „ზედშენობის“ წინააღმდეგ. მას შემდეგ, რაც რუსეთსა და საქართველოში დამყარდებოდა პოლიტიკური თავისუფლება, დასებად დანაწილება ბუნებრივი მოვლენა იქნებოდა, როგორც ეს საფრანგეთში იყო.

მანამდე კი, რადგან „გარეგანი გარემოება (ე. ი. ისევ რუსეთის მონარქია – დ. შ.), ხელს არ გვიწყობს, მაშინ ერთობა გვეჭირა მწერლობაშია და არა ხელოვნურად დაყოფა პარტიებად, რომელთა არსებობა ჩვენის ცხოვრების ბუნებრივს მოთხოვნილებას არ შეადგენს“.

და, აი, ამავე სტატიაში გიორგი ლასხიშვილმა წამოაყენა ერთიანობისაკენ მოწოდების ახალი ფორმულა – „**დღეს დროთა ვითარების გამო, ჩვენ ყველანი შევადგენთ ერთს პარტიას ერთი აზრით გამსჭვალულს**“ (ივერია 1895: 21 იანვარი). ახალმა პუბლიცისტმა ახალი და განსხვავებული პოლიტიკური ხედვა შესთავაზა ქართველ საზოგადოებას.

ლასხიშვილის პოზიცია განსხვავდებოდა „ივერიის“ კონსერვატორი ავტორების პოზიციისაგან იმით, რომ ის აღიარებდა კლასთა ბრძოლას და წინააღმდეგობას პოლიტიკურ მიმართულებებს შორის. ის, ამავდროულად, ქართვე-

ლი საზოგადოების ერთიანობის საჭიროებასაც ხედავდა და ამით „ივერიის“ საერთო ხედვას არ ღალატობდა. ამასთან ერთად, ახალი პუბლიცისტი არ გამოხატავდა რაიმე მტრულ დამოკიდებულებას მარქსისტების მიმართ. პირიქით, იგი მათ გაერთიანებისაკენ მოუწოდებდა. მას ჰქონდა ურთიერთობა კარლო ჩხეიძესთან, პეტრე გელეიშვილთან, ფილიპე მახარაძესთან, სილიბისტრო ჯიბლაძესთან, ნოე ჟორდანიასთან და მესამედასელთა სხვა მომავალ ლიდერებთან. ეს ურთიერთობა ოპონენტური იყო, მაგრამ მას მათთან შეეძლო დიალოგიც.

გიორგი ლასხიშვილი ახალი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური კონცეფციით წარუდგა ქართველ საზოგადოებას. მისი პოზიცია რადიკალური და ეროვნული იყო. ახალი კონცეფცია შუალედურ პოზიციას იკავებდა მარქსისტულ „კვალ-სა“ და პატრიოტულ-დემოკრატიულ ძველ ივერიელებს შორის. ამავდროულად, ლასხიშვილის კონცეფცია არ უპირისპირდებოდა არცერთ მიმართულებას და გაერთიანებისაკენ მოუწოდებდა ქართულ დასებს. მისი კონცეფცია ეროვნულ-რადიკალურ ხასიათს ატარებდა.

გიორგი ლასხიშვილი აქ არ შეჩერდა. მან სცადა ავტონომიის ფორმით ქართული სახელმწიფოს აღდგენის საკითხი ირიბად და მინიშნებით მაინც წამოეყენებინა ლეგალურ პრესაში. 1895 წლის 1-ლი თებერვლის „ივერიაში“ მან გამოაქვეყნა წერილი „ციმბირის გამოჩენილი პატრიოტი“. წერილი ეძღვნებოდა ცნობილ ციმბირელ პუბლიცისტს, მწერალსა და მეცნიერს ნიკოლაი მიხეილის ძე იადრინცევის¹ ხსოვნას, რომელიც იმ ხანებში გარდაიცვალა. ლასხიშვილის ინფორმაციით, ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 20-იან წლებში, რუსეთში შეიქმნა საიდუმლო ორგანიზაცია, რომელიც მიზნად ისახავდა, შეექმნა სლავების ერთიანი ფედერაციული სახელმწიფო. ის უნდა შემდგარიყო ცალკეული შტატებისაგან და თითოეული შტატი იქნებოდა რომელიმე სლავური მოდგმის ქვეყანა. ყოველი შტატი თავისუფალი უნდა ყოფილიყო შინაურ მმართველობაში, ჰყოლოდა საკუთარი მთავრობა, საკანონმდებლო ორგანო. ფედერაციას ეყოლებოდა საერთო კონგრესი, რომელსაც მინდობილი ექნებოდა მხოლოდ საგარეო საქმეების წარმოება. ამ იდეამ გაიტაცა ახალგაზრდა იადრინცევი. მან მოსკოვის უნივერსიტეტში სწავლის დროს, ჩამოაყალიბა საიდუმლო ორგანიზაცია, რისთვისაც იგი დააპატიმრეს „ციმბირის სეპარატიზმის“ საქმის

¹ ნიკოლოზ იადრინცევი (1842-1894) – ციმბირელი (რუსეთი) პუბლიცისტი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე, ციმბირსა და ცენტრალური აზიის მკვლევარი. საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მიმდინარეობის, „ციმბირული რეგიონალიზმის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი. (რედ.).

გამო. თანამედროვე ლიტერატურაში უფრო კონკრეტულადაა აღნიშნული, რომ იადრინცევმა შეადგინა „ციმბირის დამოუკიდებლობის საზოგადოება“, რომლის გამოც, 1865 წელს დააპატიმრეს და არხანგელსკში გადაასახლეს.

იადრინცევმა განაგრძო მეცნიერულ-პუბლიცისტური საქმიანობა. ის ამ გზით ცდილობდა დაესაბუთებინა, რომ თუ ციმბირი იქნებოდა თავისუფალი, ის ერთ-ერთი ბედნიერი ქვეყანა გახდებოდა. მან დაწერა და გამოაქვეყნა ფუნდამენტური ნაშრომი: „ციმბირი, როგორც კოლონია: ეხლანდელი მდგომარეობა ციმბირისა; მისი საჭიროება და მოთხოვნილობა, მისი წარსული და მომავალი“. „ლალის“ შეფასებით, ამ წიგნში იადრინცევმა „ის აზრი გაატარა, რომ ციმბირის წინმსვლელობას გარეგანი შემაფერხებელი მიზეზები არ აბრკოლებდეს, ეს ქვეყანა მალე შეიქმნებოდა მდიდარ კმაყოფილ და ბედნიერ მხარედაო“ (ივერია 1895: 1 თებერვალი).

რა თქმა უნდა, „ლალის“ მთავარი სათქმელი საქართველოს შეეხებოდა. იგი ქართველ მკითხველს მიანიშნებდა: „გარეგანი შემაფერხებელი მიზეზები“ რომ არ ყოფილიყო, ე. ი. საქართველო რომ არ ყოფილიყო რუსეთის მიერ დაპყრობილი, იგი შეიქმნებოდა „მდიდარ, კმაყოფილ და ბედნიერ მხარედ“.

გიორგი ლასხიშვილის საქმიანობა „ივერიაში“ არ შემოფარგლულა მხოლოდ პუბლიცისტური აქტივობით. მან მიზნად დაისახა – თავი მოეყარა თანამოაზრეებისათვის და მათგან შეექმნა დამოუკიდებელი ჯგუფი, რომელიც შემდგომში პოლიტიკური მიმდინარეობისა და, ვინ იცის, იქნებ პარტიის ბირთვადაც გამოდგებოდა. ხალხის „გადმობირების“ საქმეში მას უკვე ჰქონდა ოდესის უნივერსიტეტში მიღებული ხალხოსნურ-რევოლუციური გამოცდილება.

თანამოაზრეები მას ახალგაზრდებში, მასავით ეროვნულად და რადიკალურად განწყობილთა შორის უნდა ეძებნა. მისი აზრით, „ივერია“ მოძველდა არა მარტო იდეოლოგიურად, არამედ პრაქტიკულადაც. ილია ჭავჭავაძე თითქმის არ, ან ნაკლებად, იღებდა მონაწილეობას გაზეთის გამოცემაში და ამ საქმეს სხვები მეთაურობდნენ, მაგრამ ინერტულად. გაზეთს არ ჰქონდა ახალი ინფორმაციები, ქრონიკები, აქტუალური მონიშვნები, განცხადებები და ამის გამო მკითხველი მცირდებოდა.

მონიშვნების წერაში გიორგი ლასხიშვილმა ჯერ ძველი მეგობარი, „ოდესელი“ გრიგოლ აბაშიძე ამოიყენა გვერდში, რომელმაც „შროშანის“ ფსევდონიმით დაიწყო მონიშვნების წერა. შემდეგი თანამოაზრე კიბა აბაშიძე იყო – შემდგომში ბრწყინვალე ლიტერატურული კრიტიკოსი და მოლვანე. ისიც მონი-

ნავეებს წერდა. აქვე დაიწყო მან თავისი შესანიშნავი ლიტერატურულ-კრიტიკული სტატიების ბეჭდვა. გიორგის გვერდით იყო კვლავ ყოფილი მეგობარი ოდესის უნივერსიტეტის წლებიდან – ვასილ წერეთელი. მისი წერილები კაპიტალიზმის კრიტიკითაა გაჟღერებული. უცხოელები დალუპავენ საქართველოს, ისინი გაგვძარცვავენ, გაგვაღატაკებენ და სამაგიეროდ არაფერ სიკეთეს არ მოგვცემენო – წერდა ვასილ წერეთელი, „ვ. წ.“-ს ფსევდონიმით.

ასე იქმნებოდა თანდათანობით ახალი წრე გიორგი ლასხიშვილის გარშემო: ილია ნაქაშიძე – ტოლსტოველი; ილია ალლაძე, იაკობ ცინცაძე, გიორგი და ანდრია დეკანოზიშვილები, დომინიკა ერისთავი-მდივნისა, შემდგომში „განდგეილის“ სახელით ცნობილი პოეტი და მწერალი ქალი, ი. ჩიქოვანი... აქედან ზოგი „ივერიაში“ მუშაობდა, ზოგი გარედან თანამშრომლობდა გაზეთთან, მაგრამ მათ უკვე აერთიანებდათ იდეალი – თავისუფალი საქართველო, აღდგენილი სახელმწიფოებრიობით, მთავრობით, საკანონმდებლო ორგანოთი, საკუთარი კანონებით, ავტონომიური მმართველობით.

რაც მთავარია, მათ ახალგაზრდული რადიკალიზმი ახასიათებდათ, პოლიტიკური ბრძოლა სწყუროდათ. უკვე აღარ აკმაყოფილებდათ ძველი ივერიელების კულტურტრეგერული მოღვაწეობის ჩარჩოები. მათი სტატიები უფრო გაბედული, მწვავე, კრიტიკული იყო. ამიტომ ვუნოდეთ მათ „ახალგაზრდა ივერიელები“, რაც დამკვიდრდა ჩვენს ისტორიოგრაფიაში.

განსხვავება და ურთიერთუკმაყოფილება ძველ და ახალ ივერიელებს შორის თანდათანობით იზრდებოდა. წინააღმდეგობა პირველ ხანებში იდეური ხასიათის იყო. ახალგაზრდები და მათი ლიდერი გიორგი ლასხიშვილი აღიარებდნენ ძველი თაობის დიდ დამსახურებას. მათ დაამკვიდრეს „ნაციონალური პრინციპი“, – წერდა და იმეორებდა ლასხიშვილი. მათი წყალობითო, განაგრძობდა პუბლიცისტი, – ეროვნული თვითცნობიერების საქმემ „მტკიცე ნიადაგი მოიპოვა ერის ბევრად თუ ცოტად განვითარებულ ნაწილში“. მაგრამ „ლალის“ რწმენით ეს არ იყო საკმარისი. შემდეგი ნაბიჯი უნდა ყოფილიყო ამ ნაციონალური პრინციპის გავრცელება მთელ ქართველ ხალხში. „ახლა კი საჭიროა, – წერდა ლალი, – რომ ამ იდეებმა უფრო ფართო ნიადაგი მოიპოვონ, გავრცელდნენ და გახდნენ მთელი ერის საკუთრებად“.

შესანიშნავი გეგმაა, მიზანია, ძველთა გზის გაგრძელების ახალი და ფართო ვერსია. როგორც იტყვიან, ამგვარ ხედვას არაფერი დაეწუნებოდა. ამას გრძნობდა ილია ჭავჭავაძე და ამიტომაც დაუთმო გაზეთი თითქმის „ახალ-

გაზრდა ივერიელებს" და მათ თავკაცს. ამას გრძნობდნენ „ივერიის“ ძველი პუბლიცისტებიც. ეს რომ ასე იყო, მალე გამოჩნდა მიქელაძე-ლასხიშვილის მცირე დაპირისპირებაში და მის შედეგში. საქმე კი შემდეგში გახლდათ.

გიორგი ლასხიშვილი და მისი თანამოაზრეები ანუ „ახალგაზრდა ივერიელები“ რიდით ეპყრობოდნენ უფროს თაობას, მაგრამ ზოგიერთი მათგანის ზომიერება უკვე ხელს უშლიდა მათ გაზრდილ რადიკალურ მადას. პირველ რიგში, ასეთი „ხელისშემშლელი“ დათა მიქელაძე აღმოჩნდა. რამდენიმე თვის ურთიერთობის შემდეგ, დათა მიქელაძისათვის სულ უფრო მიუღებელი გახდა „ლალის“ წერილების რადიკალური სტილი და იდეები. ის უკვე უფრო ხშირად იღებდა ლალის ნაწერებიდან მისთვის მიუღებელ ეპიზოდებს, ხოლო როცა ერთხელ ავტორმა აღარ დათმო, მათ მწვავე შელაპარაკება მოუვიდათ.

– თქვენ, დავით, არ გესმით თანამედროვე მომენტი. დემოკრატიის ზრდა, მუშათა მოძრაობა არ მოგწონთ და არცა გწამთ. ამიტომ ყოველთვის ამ საკითხში ამიხირდებით ხოლმე.

დათა მიქელაძემ სწორედ მუშათა მზარდი მოძრაობის შესახებ ეპიზოდი ამოიღო ლალის სტატიიდან, რომელიც ჩინეთს ეხებოდა. აქ ის აზრი იყო გატარებული, რომ ევროპის დემოკრატია და მუშათა მოძრაობა მხარს დაუჭერდა ჩინეთის გამოღვიძების პროცესს და მის ბრძოლას ევროპის იმპერიალიზმის წინააღმდეგ. დათა მიქელაძეც გაკერპდა და კატეგორიულად მოსთხოვა ახალგაზრდა პუბლიცისტს:

– ამ სახით წერილის დაბეჭდვის წინააღმდეგი ვარ და ვერ დავებეჭდავ. თუ ბოლოს სრულიად ჩამოაშორებთ, წერილი დაიბეჭდება.

ლალმა ამჯერად დათმო, წერილი შეამოკლა და ამ სახით დაიბეჭდა, თუმცა წინააღმდეგობა არ შენელებულა. ცოტა ხანში ლასხიშვილმა ითათბირა თავის მომხრეებთან – კიტა აბაშიძესა და ილია ნაკაშიძესთან. სამეულმა ნაკაშიძის წინადადება მიიღო, რომელსაც ლალის ულტიმატუმის ხასიათი ჰქონდა: „ახალგაზრდა ივერიელებს“ უნდა მიემართათ ილია ჭავჭავაძისთვის და მოეთხოვათ: გაზეთი მთლიანად გადაეცა მათთვის, მათივე წრიდან დაენიშნათ რედაქტორი და თუ ილია დათანხმდებოდა, ახალგაზრდები გაზეთის გამოცემასაც იკისრებდნენ. მათ თავისი გადანყვებილება, პირველ რიგში, დათა მიქელაძეს აცნობეს და მეორე დღეს ილიას წარუდგნენ.

არც ილიასთან საუბარს ჩაუვლია კამათის გარეშე. ახალგაზრდები სთხოვდნენ მას გაზეთის განახლებას. ისინი იშოვიდნენ ფულს, ახალ თანამშრომლებს

მოიწვევდნენ და გაზეთსაც „ახალ მიმართულებას“ მისცემდნენ. ილია თითქოს ყველაფერზე თანახმა იყო, მაგრამ სიტყვებმა „ახალი მიმართულების“ შესახებ დააფტა და როგორც ჩანს, ამ სიტყვების ავტორს – ლასხიშვილს დაეთაკა:

– გიორგი არ იყო რომ ერთ-ერთ წერილში ამტკიცებდა – პარტიებს ადგილი არ უნდა ჰქონდეს ჩვენშიო, რომ ყველანი უნდა შევერთდეთ და შეერთებულის ძალით მივიტანოთ იერიშიო?! მეც მანდა ვარ და ეს რალა საჭიროა, „ახალ მიმართულებაზე“ ლაპარაკი.

კამათი მთელი ღამე გაგრძელდა და იმით დამთავრდა, რომ ილიამ რამდენიმე დღე მოითხოვა საბოლოო პასუხისათვის. ამ შეხვედრიდან მესამე დღეს ილიამ გიორგი ლასხიშვილი დაიბარა და უთხრა:

– თქვენი საქმე სრულიად მოულოდნელად გათავდა. დღეს დილით ჩემთან იყო დავით მიქელაძე და „ოტსტავკა“¹ შემოიტანა, აღარ შემიძლია გაზეთის საქმის წარმოება, პირადი საქმეები მაქვს, ქუთაისში უნდა გადავსახლდეო. ამნაირად, თქვენ დარჩებით რედაქციის გამგედ და როგორც გინდათ ისე მოაწყეთ საქმე. მე თქვენი ფული არ მინდა. წარმოადგინეთ ხარჯთაღრიცხვა და მე კიდევ გადავდე რამდენიც დაჭირდება ჰონორარებს, მხოლოდ იქონიეთ მხედველობაში, რომ ეს ფული მე ჩემი ჯიბიდან უნდა გავიღო და ძალიან არ გაადიდოთ ხარჯები.

ძველმა თერგდალეულთა თაობამ, მისმა უპირველესმა თავკაცმა ილია ჭავჭავაძემ „ახალგაზრდა ივერიელებს“ მისცა გზა და თავისი ნაჭირნახულები გაზეთიც მთლიანად მათ გადასცა. ამიერიდან „ივერიის“ ფაქტობრივი გამგე-რედაქტორი გიორგი ლასხიშვილი გახდა. ახლა მის ხელში იყო გაზეთისათვის „ახალი მიმართულების“ მიცემის შანსი. მან მაშინვე დაიწყო მოქმედება. ახალი თანამშრომლების მოზიდვის ამოცანა ისე გადაწყვიტა, რომ თან საქმისათვის არ ევნო და თან ილიას ჯიბესაც მოფრთხილებოდა – ბევრი ფული არ დაეხარჯა. ამიტომ მან მხოლოდ ერთი თანამშრომელი მოიწვია გაზეთში სამუშაოდ, ხოლო დანარჩენი ავტორები გარედან ითანამშრომლებდნენ გაზეთთან.

გაზეთში სამუშაოდ მოიწვიეს ლასხიშვილის ერთგული მეგობარი ვასილ წერეთელი, რომელიც უკვე აქვეყნებდა წერილებს „ივერიაში“ და უკვე მოიაზრებოდა „ახალგაზრდა ივერიელების“ გუნდის წევრად. გარეშე თანამშრომელ-ავტორებად კი წინადადებები შესთავაზეს: გიორგი ზდანოვიჩი-მაიაშვილს,

¹ „ოტსტავკა“ – რუს. გადადგომა.

ძველ ხალხოსანს – ალექსანდრე ნანეიშვილს, საზღვარგარეთ გადახვენილ პატრიოტ-ანარქისტს – ვარლამ ჩერქეზიშვილს, ბათუმელ მოღვაწეს – გრიგოლ ვოლსკის, ინჟინერ გიორგი დეკანოზიშვილს. გიორგი ლასხიშვილმა ეტყობა ქართველი მარქსისტების მოთვინიერებაც სცადა და ავტორ-თანამშრომლობა შესთავაზა მესამედასელთაგან უკვე აღიარებულ ლიდერს – ნოე ჟორდანიას.

თავიდან ყველაფერი კარგად დაიწყო. ვასილ წერეთელმა მეტი ენერგიით განაგრძო თავისი აპოკალიფსური სტატიების ბეჭდვა კაპიტალიზმის საშინელებების შესახებ; გიორგი დეკანოზიშვილმა რამდენიმე სამეცნიერო სტატია გამოაქვეყნა „ივერიაში“; ევროპაში მყოფმა ნოე ჟორდანიამ რვა წერილი გამოაქვეყნა გერმანიის პოლიტიკური პარტიების შესახებ; ვარლამ ჩერქეზიშვილიც აპირებდა წერილების გამოგზავნას, მაგრამ ვერ მოასწრო, რადგან 1896 წლის მაისის ერთ მშვენიერ და ამავდროულად, საშინელ დღეს ყველაფერს წერტილი დაესვა.

ამ საშინელ დღეს რაც მოხდა, გიორგი ლასხიშვილი დოკუმენტურად აღგვიწერს და ჩვენც მისი „მემუარებით“ ვისარგებლოთ.

მაისის პირველ რიცხვებში გიორგი ლასხიშვილი და ქუთაისიდან ჩამოსული გიორგი ზდანოვიჩი-მიაიშვილი სათავედაზნაურო ბანკის სხდომაზე იყვნენ და ისხდნენ „ბანკოვიადას“ სერიის საყურებლად, როდესაც სცენაზე ილია ჭავჭავაძე გამოჩნდა და „პირდაპირ გამოეშურაო ჩვენკენ, ავისმომასწავლებლად“ წერს ლასხიშვილი.

„– აი, თქვენმა რევოლუციონერობამ უკვე გამოიღო პირველი ნაყოფი; ეს არის ქალაქი მომივიდა „ივერიის“ დახურვის შესახებ.

ადვილად წარმოიდგენთ, როგორ თავზარს დამცემდა ეს ამბავი, როგორ უეცრად მიცრუვდებოდა ყველა იმედი გაზეთის განახლებისა, გაზეთში თანამოაზრე ხალხის შეკრებისა და ახალ მიმართულებით მუშაობისა.

ილია კიდევ ლაპარაკობდა რალაცას, მაგრამ მე აღარ მესმოდა, მხოლოდ მახსოვს, გიორგი ზდანოვიჩმა უთხრა:

– არა უშავს რა, ილია, გაზეთის დახურვას და მაგვარ თავში დაკერასაც თავისი მნიშვნელობა აქვს ერის გამოფხიზლებისათვის.

– მეტი რალა დაგვრჩენია, მაგით ვინუგეშოთ თავი! ნაღვლიანის ღიმღით გვიპასუხა ილიამ და მოგვმორდა“ (ლასხიშვილი 1934: 106).

როგორც აღვნიშნეთ, გიორგი ლასხიშვილმა და მისმა მეგობრებმა კარგად დაიწყეს ახალი მიმართულებით გაზეთის განახლება, მაგრამ ისიც უნდა

დავამატოთ, რომ „ახალგაზრდა ივერიელების“ სტატიებში იმატა რადიკალიზმის ტონმა და შინაარსის ემოციურმა ტემპერატურამაც. ძველ ივერიელებს სწორედ ამისი ეშინოდათ, როცა ახალგაზრდებს აფრთხილებდნენ. საცენზურო კომიტეტის მოთმინების ფიალა ალბათ მალე აივსებოდა.

1896 წლის თებერვალში „ივერიაში“ გამოქვეყნდა იაკობ ცინცაძის ფელეტონი „სურათები მონაფეთა ცხოვრებიდან“. მასში გადმოცემული იყო თბილისის სასულიერო სემინარიის მონაფის, ფეფენაშვილის, სემინარიული ყოფის ეპიზოდი. ფეფენაშვილი რალაც უმნიშვნელო დანაშაულის გამო სემინარიიდან გარიცხეს. იაკობ ცინცაძის სამი წერილისგან შემდგარი ფელეტონი ავტობიოგრაფიული იყო – იგი ფეფენაშვილის სახით საკუთარ თავგადასავალს გადმოსცემდა და მწვავედ აკრიტიკებდა სემინარიის მიმე ატმოსფეროს, მის მასწავლებლებს, რექტორატს, სასულიერო პირებს.

იმ დროს თბილისის სემინარიის რექტორის პოსტი სერაფიმ მეშჩერიაკოვს ეკავა, რომელიც, იმავდროულად, იყო საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის წევრი და კავკასიური ბიუროკრატიული ელიტის გავლენიანი პირი. სასულიერო წოდებამ არ მოითმინა სემინარიის წმინდა ავტორიტეტის შებლალვა და საცენზურო კომიტეტს მოსთხოვა „ივერიის“ წინააღმდეგ ზომების მიღება. მთავარმართებლის კანცელარიის წერილში მთავარმართებლის საბჭოსადმი აღნიშნული იყო, რომ გაზეთი „ივერია“ სემინარიის მოსწავლეებში წერგავდა აღმზრდელთა მიმართ ურჩობისა და სიძულვილის სულისკვეთებას (ყურნ. „საისტორიო მოამბე“, III, 1947 წ., გვ. 241). ეს საკმარისი იყო. 1896 წლის აპრილში გაზეთი „ივერია“ 8 თვით დახურეს.

„ივერიის“ დახურვა მიმე დარტყმა იყო „ახალგაზრდა ივერიელების“ გუნდისათვის. ახალშექმნილი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მიმდინარეობის ჩამოყალიბების პროცესი შეჩერდა. მისი წევრები აქეთ-იქით დაიქსაქსნენ. გიორგი ლასხიშვილი უსამსახუროდ და თანამოაზრეთა გუნდის გარეშე დარჩა.

ახალი მიმართულება – „ცნობის ფურცლის“ ჯგუფი

„ივერიის“ დახურვიდან ორი კვირა არ იყო გასული, რომ გიორგი ლასხიშვილს ახალი ადგილი და სამსახური გამოუჩნდა. გაზეთ „ნოვოე ობოზრენიეს“¹ რედაქტორმა გიორგი თუმანოვმა მას მდივნის ადგილი შესთავაზა თავის გაზეთში.

„ნოვოე ობოზრენიე“ ლიბერალური მიმართულების რუსულენოვანი გაზეთი იყო. ილია ჭავჭავაძე ირონიით „დარბაისელ“ გაზეთს ეძახდა, მაგრამ პოლემიკა ხშირად ჰქონდა მასთან. გიორგი, ვასილ და კონსტანტინე თუმანოვები, თუმანიშვილები თუ თუმანიანცები, რომლებიც „ნოვოე ობოზრენიეს“ განაგებდნენ, სომხური ძირის მქონე რუსულ-ქართული სიმბიოზის მატარებელი მოღვაწეები იყვნენ.

ისინი მეგობრობდნენ ქართველ მოღვაწეებთან, თანამშრომლობდნენ რუსულ ბიუროკრატიასთან, მაგრამ წინააღმდეგნი არ იყვნენ, რომ სომხურ პლუტოკრატიას მთელი თბილისი ჩაეგდო ხელში და სომხურ ქალაქად გამოეცხადებინა. ამის გამო „ნოვოე ობოზრენიეს“ ხშირად ეკამათებოდა ილია ჭავჭავაძე, რომელიც „ამ დარბაისელ გაზეთს“ ორ სკამზე ჯდომის სიყვარულში სდებდა ბრალს.

ამნაირ გაზეთში მუშაობისაკენ გიორგი ლასხიშვილს გული არ მიუწევდა, მაგრამ ცხოვრებისეული რეალობისთვისაც უნდა გაენია ანგარიში. სამსახურისა და გასამრჯელოს გარეშე იგი ვერც ოჯახს შეინახავდა და ვერც საზოგადო მიზნებს განახორციელებდა. გიორგი თუმანიშვილ-თუმანოვ-თუმანიანციკი სოლიდურ ხელფასს სთავაზობდა – 15 თუმანს თვეში.

მდგომარეობას ისიც ამსუბუქებდა, რომ ამ რუსულ გაზეთში ბევრი ქართველი მოღვაწე თანამშრომლობდა: ნიკო ნიკოლაძე, გიორგი ზდანოვიჩი, ალექსანდრე ნანეიშვილი, გრიგოლ ვოლსკი და სხვანი. „ნოვოე ობოზრენიეში“

¹ ნოვოე ობოზრენიე – ყოველდღიური პოლიტიკური, საზოგადოებრივი და ლიტერატურული გაზეთი. გამოდიოდა თბილისში, 1884-1906 წლებში (რედ.).

ერთმანეთს ეგუებოდნენ და თანამშრომლობას სწავლობდნენ რუსი, სომეხი და სხვა კავკასიელი ინტელიგენციის წარმომადგენელი.

გიორგი ლასხიშვილი დათანხმდა და „ნოვოე ობოზრენიეში“ დაიწყო მუშაობა. მდივნის ფუნქცია გაზეთში ავტორების მიერ მოტანილი ხელნაწერი სტატიების სტილისტურ-გრამატიკული გასწორება და დასაბეჭდად მომზადება იყო. მან ბევრი მოწინავე წერილიც გამოაქვეყნა გაზეთში, რომლებიც თვითმმართველობას, ერობის შემოღებას, ქალაქის საბჭოს, არჩევნებს და თბილისის სხვა ყოველდღიურ, მიმდინარე პროცესებს ეხებოდა.

1897 წლის აპრილში ჩატარდა თბილისის საქალაქო საბჭოს არჩევნები. სომხური პლუტოკრატია ისედაც ბატონობდა თბილისის საბჭოში და დიდი უმრავლესობა ჰქონდა თვითმმართველობაში, მაგრამ ამ არჩევნებში რაც მოხდა, მაინც გაუგონარი იყო – თბილისის საბჭოში მხოლოდ ერთი ქართველი აირჩიეს. ქართველი საზოგადოება აღშფოთდა. ილია ჭავჭავაძე ისე განარისხა ამ გარემოებამ, რომ რამდენიმე მწვავე სტატია გამოაქვეყნა აღდგენილ „ივერიაში“. თუ როგორი ხასიათისა იყო ეს სტატიები, ამაზე სათაურები მიგვანიშნებენ: „თფილისში სომხობამ ხელთ იგდო ქალაქის თვითმმართველობა“; „სად სომხეთი და სად ტფილისის ქალაქი“; „მოვიდა სომეხი და მოიტანა სხვა მეხიო“ და მისთ.

ამ სტატიების ავტორი ისე იყო გაგულისებული სომხური ბურჟუაზიის გაუმაძღრობით, რომ მუქარასაც არ დარიდებია: გაგვიბატონდნენ ტფილისის თვითმმართველობაში, ქალაქი ხელთ იგდეს და თითქოს სიცილით გვეუბნებიან, თუ ცხონებაა, ჩვენ, სომხებიც კარგად გაცხონებთო, მაგრამ როცა იქნება ბუნებრივი სამართლიანობის სურვილი ამოხეთქავს: „დრო და ჟამი არავის შეარჩენს უსამართლობას, სხვის ჩაგვრას და თელვას“ (ჭავჭავაძე 2007: 306-308), წერილებში ილია გიორგი თუმანოვსაც მიადგა, რადგან ამ უკანასკნელმაც „აიხადა ფარდა“ და სომხებს დაუჭირა მხარი.

ქართველ-სომეხთა ურთიერთობა დაიძაბა. გიორგი ლასხიშვილმა ორი ფელეტონი გამოაქვეყნა აღდგენილ „ივერიაში“, მაგრამ სომხები არ დაუდანაშაულებია. მან ქართველი ამომრჩეველი დაადანაშაულა, რომელიც საერთოდ არ მომზადებულა არჩევნებში, ორგანიზებული სამზადისი არ ჩაუტარებია საარჩევნო კამპანიისათვის, რის გამოც, დამარცხება ბუნებრივი იყო. რას ერჩოდნენ ქართველები გიორგი თუმანოვს? ის სომეხი იყო და სომხებს უნდა მიმხრობოდაო – ასეთი იყო „ნოვოე ობოზრენიეში“ მომუშავე გიორგი

ლასხიშვილის იმდროინდელი ლოგიკა. მან ქართველებისა და სომხების ურთიერთობის გამწვავება ზედმეტად ჩათვალა და თავისი რედაქტორიც დაიცვა.

უფრო კი ის იყო მთავარი, რომ გიორგი ლასხიშვილს სხვა პრობლემები ანუხებდა. მას თავი არ დაუნებებია „ახალი მიმართულების“ შექმნის იდეისათვის. ამის გამო იყო, რომ სხვა საქმიანობა მას არ იზიდავდა. ჯერ კიდევ „ივერიაში“ თანამშრომლობის დროს იგი ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობაში აირჩიეს, მაგრამ თვითონვე გულახდილად ამბობს, ამ საქმეს ვერაფერი ვარგე, რადგან გულგრილად ვეკიდებოდიო.

შემდეგ სახალხო თეატრის ხელმძღვანელობაში აირჩიეს, მაგრამ აქაც იგივე მოხდა. ერთხანს სახალხო თეატრში მსახიობობაც უცდია. მაშინ ბევრი საზოგადო მოღვაწე იღებდა მონაწილეობას მოყვარულთა წარმოდგენებში და ეს არავის უკვირდა. თანდაყოლილი სიბეცის გამო ამ საქმიანობასაც მალე დაანება თავი, რადგან სასაცილო ეპიზოდები შეემთხვა სცენაზე და ამან შეაშინა.

„ნოვოე ობოზრენიეში“ მუშაობის დროს იგი ყურადღებით აკვირდებოდა ქართულ საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესებს და შესაფერის ვითარებას ეძებდა თავისი იდეის განსახორციელებლად. ასეთი დროც დადგა, რადგან ეტყობა, როცა ადამიანი რაიმეს მუდმივად ეძიებს, შესაბამისი ვითარებაც გამოჩნდება ხოლმე. გიორგი ლასხიშვილმა „ნოვოე ობოზრენიეში“ მუშაობას რომ იწყებდა, გიორგი თუმანოვს თავიდანვე განუცხადა, რომ თუ ახალი ქართული გაზეთი გამოიცემოდა, იგი მაშინვე გადავიდოდა იქ სამუშაოდ.

1898 წელს გიორგი ლასხიშვილი ჟურნალ „მოამბის“ რედაქციამ თავის კრებაზე მიიწვია. იხილებოდა ჟურნალის განახლების საკითხი. ყოველთვიური ჟურნალი „მოამბე“ 1894 წლიდან გამოდიოდა თბილისში. ის უმთავრესად ლიტერატურული ჟურნალი იყო და პოპულარობით სარგებლობდა საზოგადოებაში.

მისმა გამომცემელმა და სულისჩამდგმელმა ალექსანდრე ჯაბადარმა გიორგი ლასხიშვილს შესთავაზა საშინაო და საგარეო პოლიტიკის ყოველთვიური მიმოხილვები მოეზადებინა. ეტყობა ამ საკითხზე მათ ადრევე ჰქონდათ მოლაპარაკება, რადგან ეს აზრი ლასხიშვილის იდეას უფრო ჰგავდა. ასეა თუ ისე, მან „მოამბეში“ მუშაობა დაიწყო.

მაგრამ ეს არ იყო მთავარი. ჟურნალ „მოამბეს“ ამ დროისათვის თავისი ორიგინალური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მიმართულება ჰქონდა. ამ ჟურნალმა დაარსებიდანვე განაცხადა, რომ იგი ქართულ პრესაში არსებულ „ვერც

ერთ და ვერც მეორე პარტიას" ვერ მიემხრობოდა და თავისი საკუთარი „მიუდგომელი სიტყვა“ უნდა ეთქვა. იგულისხმებოდა ერთის მხრივ „ივერია“ და მეორე მხრივ – „კვალი“. რა იყო „მოამბის“ მიუდგომელი სიტყვა?

იგი პირველად ჩამოაყალიბა ნიკო ნიკოლაძემ, რომელიც ჟურნალმა თავის უმთავრეს თანამშრომლად მიიწვია. ნიკოლაძე უკვე დიდი ხანია, რაც საქართველოში კაპიტალიზმის განვითარების, ქართული ეროვნული ბურჟუაზიის შექმნა-გაძლიერების საჭიროებას ქადაგებდა. მან „მოამბეშიც“ განაგრძო თავისი ქადაგება: „ერის და ქვეყნის გამომყვანი სიღარიბისა და მონობისაგან, უმეცრებისა და უსწორმასწორობისაგან ყოველთვის და ყოველგან მარტო ეს საშუალო დასი, ბურჟუაზია ყოფილა და იქნება“ (ჟურნ. „მოამბე“, 1894 წ., №8).

ნიკო ნიკოლაძემ ეს აზრი ვრცლად დაასაბუთა მდიდარი ფაქტობრივი მაგალითებით ევროპის ისტორიიდან. მისი სტატია „მოამბის“ საპროგრამო პლატფორმად და იდეოლოგიად იქცა. მალე ჟურნალის ფურცლებზე ნიკო ნიკოლაძის დაწყებული საქმე სხვა პუბლიცისტებმა განაგრძეს. მათგან ძლიერი სავაჭრო-სამრეწველო საქართველოს შექმნის პროპაგანდით გამოირჩეოდნენ გიორგი ზდანოვიჩი-მაიაშვილი და იაკობ ფანცხავა. გიორგი ზდანოვიჩი-მაიაშვილი ხომ, გარდა წერისა, პრაქტიკულადაც იბრძოდა ეროვნული ბურჟუაზიის გაძლიერებისათვის, როცა ე. წ. „შავი ქვის“ (ჭიათურის მარგანეცის) მრეწველთა საბჭოს წლების განმავლობაში თავმჯდომარეობდა.

ამ და სხვა მსგავსი პუბლიცისტების წყალობით, საქართველოში ჩამოყალიბდა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჯგუფი, რომელმაც ბურჟუაზიულ-ეროვნული მიმდინარეობის სახე მიიღო. ეს მიმდინარეობა გიორგი ლასხიშვილისათვის იმით იყო საყურადღებო, რომ ის, ამავდროულად, ეროვნულ ნიადაგზე იდგა და ავტონომიის ფორმით ქართული სახელმწიფოს აღდგენას უჭერდა მხარს. ბურჟუაზიულ-ეროვნული პლატფორმის მხარდამჭერები და ყოფილი „ახალგაზრდა ივერიელები“ ერთ საერთო ნიადაგზე იდგნენ.

ჟურნალი „მოამბე“ თავისებურ თავშესაფრად იქცა გიორგი ლასხიშვილისა და მისი ზოგიერთი „ახალგაზრდა ივერიელი“ მეგობრისთვის. მაგრამ „მოამბე“ არ გამოდგებოდა „ახალი მიმართულების“ დამამკვიდრებლად. ჯერ ერთი, ის ლიტერატურულ-სამეცნიერო მიმართულების ორგანო გახლდათ. მეორე და უმთავრესი გარემოება ის იყო, რომ „მოამბე“ ყოველთვიური გამოცემა იყო და პოლიტიკური იდეების პროპაგანდისტად არ გამოდგებოდა. გიორგი

ლასხიშვილს და მის თანამოაზრეებს ყოველდღიური გამოცემა უნდა დაეარსებინათ, ან მოეპოვებინათ.

ალექსანდრე ჯაბადარს ჰქონდა გაზეთის გამოცემის სურვილი და სცადა კიდევ, მაგრამ ხელისუფლებამ ამის ნება არ მისცა. ჯაბადარი ძველი ხალხოსანი იყო და ხელისუფლება ეჭვით უყურებდა ასეთ ხალხს. მაგრამ მოულოდნელად შესაძლებლობა სულ სხვა მხრიდან გაჩნდა.

იმხანად, თბილისში გამოდიოდა ყოველდღიური გაზეთი „ცნობის ფურცელი“. ის მხოლოდ ქრონიკებს და განცხადებებს ბეჭდავდა. ეს გაზეთი შემოსავალს არ იძლეოდა, ამიტომ მისმა რედაქტორმა, ვალერიან გუნიამ „ცნობის ფურცლის“ გამოცემის შეწყვეტა გადაწყვიტა. როცა გიორგი ლასხიშვილმა და მისმა მეგობრებმა ეს გაიგეს, ალექსანდრე ჯაბადართან მივიდნენ და გაზეთის შეძენა სთხოვეს. ცხადია გამომავალი გაზეთის განახლება უფრო ადვილი იქნებოდა, ვიდრე ახალი ქართული გაზეთის გამოცემა, რაც ხელისუფლებას სულაც არ მოსწონდა.

ალექსანდრე ჯაბადარი პატრიოტი კაცი იყო და ახალგაზრდებსაც თანაუგრძნობდა. მან გაზეთი შეიძინა. ეს მოხდა 1900 წლის ბოლოს. რედაქტორად ალექსანდრე ჭყონია დაინიშნა. გამომცემლობა ჯაბადარმა იკისრა. გაზეთის გაძლოლა და ფაქტიური რედაქტორობა გიორგი ლასხიშვილს დაევალა. დაიწყო „ცნობის ფურცლის“ „ახალი მიმართულების“ გაზეთად გარდაქმნის პროცესი.

პირველ ყოვლისა, გიორგი ლასხიშვილმა ახალი თანამშრომლების, ანუ თანამოაზრეების, შემოკრება დაიწყო. რედაქციაში ჯერ შაქრო ბილანიშვილი მოვიდა, რომელსაც უცხოეთის პოლიტიკური მოვლენების გაშუქება დაევალა და ამ მხრივ გამოაცოცხლა გაზეთი. შემდეგი იყო საინტერესო ახალგაზრდა მოღვაწე ვლადიმერ ლორთქიფანიძე. ქალაქის საბჭოსა და სხვა საზოგადოებრივი დაწესებულებების ამბებს აცნობდა მკითხველს რუბრიკით „მამათა დარბაზიდან“. რედაქციის მეოთხე თანამშრომელი გახდა ქაიხოსრო ქავთარაძე. იგი „ქრონიკიორის“ ფუნქციას ასრულებდა – მოკლე ახალი ამბებით აცნობდა მკითხველს, რა ხდებოდა ქვეყანაზე, საქართველოში. თავდაპირველად ეს ოთხი კაცი იყო გაზეთის მუდმივი თანამშრომელი.

შემდგომში მათი რიცხვი იზრდებოდა ახალი და ნამყვანი თანამშრომლებით. 1902 წლიდან მუდმივი თანამშრომლები გახდნენ სამსონ ფირცხალავა, გრიგოლ (გიგო) რცხილაძე და ილია აღლაძე. რცხილაძე, ლასხიშვილთან ერთად გაზეთის მოწინავეებს წერდა და როგორც ლიტერატორი, ხშირად

აქვეყნებდა კრიტიკულ წერილებს „ზანგის“ ფსევდონიმით. „ზანგი“ და „ლალი“ „რუსეთის ქრონიკას“ და „პრესის“ განყოფილებასაც ანარმოებდნენ.

კიტა აბაშიძე თავის ბრწყინვალე კრიტიკულ წერილებს აქვეყნებდა განთქმული რუბრიკით „ცხოვრება და ხელოვნება“ და საფუძველს უყრიდა ქართულ პროფესიულ ლიტერატურულ კრიტიკას. „სიტყვასა“ და „კალამის“ ფსევდონიმებით საკვირაო ფელეტონებს წერდა სამსონ ფირცხალავა. გრიგოლ რცხილაძე მდიენის მოვალეობასაც ასრულებდა.

მაგრამ მთავარი და წამყვანი პუბლიცისტი – არჩილ ჯორჯაძე – 1901 წლის გაზაფხულზე წარუდგა გიორგი ლასხიშვილს. დიდხანს ვილაპარაკეთო, წერს ლასხიშვილი „მემუარებში“ და მაშინვე გადაწყვეტით, რომ კახეთიდან დაბრუნების შემდეგ, არჩილი გაზეთში დაიწყებდა მუშაობას, როგორც მუდმივი თანამშრომელი. ლასხიშვილი იმას აღარ წერს, რომ არჩილ ჯორჯაძემ ერთი წერილი ჯერ კიდევ 1901 წლის 19 იანვარს გამოაქვეყნა „ცნობის ფურცელში“ სათაურით, „ჩვენი საჭირობოროტო კითხვები“.

ასეც მოხდა. 1901 წლის 21 მარტიდან უკვე ინტენსიურად ქვეყნდება არჩილ ჯორჯაძის წერილების სერია, რომლებშიც მან ჩამოაყალიბა თავისი ცნობილი „საერთო მოქმედების ნიადაგის“ თეორია. მან შექმნა ახალი გაზეთისა და მიმართულების იდეოლოგია, რომელიც გიორგი ლასხიშვილის ადრინდელ სქემატურ მონახაზებს თეორიულ სისტემად აქცევდა. ჯორჯაძე ახალი მიმართულების მთავარ იდეოლოგად იქცა. ამ პრობლემის შესახებ საკმაოდ საუბარი ჩვენს მონოგრაფიაში და აღარ გავაგრძელებთ (შველიძე 1993: 54-89). უბრალოდ აღვნიშნავთ, რომ გიორგი ლასხიშვილმა ახალი თანამშრომლის სახით უახლოესი იდეური თანამოაზრე და ნამდვილი სულიერი მეგობარი შეიძინა.

გიორგი ლასხიშვილმა და მისმა ახალმა თანამებრძოლებმა გაზეთის ტექნიკურ განახლებასაც დიდი ყურადღება მიაქციეს. გაიზარდა „ცნობის ფურცლის“ ფორმატი. ორფურცლიან გაზეთს ხანდახან მესამე დამატებითი ფურცელიც ერთვოდა ხოლმე. მალე გაზეთს თან დაერთო ე. წ. „სურათებიანი დამატება“. ეს სიახლე იყო ქართულ პრესაში. „სურათებიანი დამატებაში“ ქვეყნდებოდა მაღალი ხარისხით შესრულებული ფოტოები პოლიტიკური თუ საზოგადო მოღვაწეებისა, მოვლენების ამსახველი ფოტოსურათები, კარიკატურები და სხვ. შეიქმნა ახალი საგაზეთო შრიფტი და მაღალხარისხიანი

ქალღმად. ამავდროულად, ალექსანდრე ჯაბადარმა მოაწყო თბილისში პირველი ელექტროსტამბა, რომელშიც იბეჭდებოდა გაზეთი.

ადრე ქართული გაზეთები რუსული გაზეთებიდან გადმობეჭდილი ახალი ამბებით იკვებებოდნენ და გვიან აქვეყნებდნენ ახალ ამბებს. გიორგი ლასხიშვილის სარედაქციო სტრატეგია ახლებური იყო მაშინდელი ქართული ჟურნალისტიკისათვის. მას მიაჩნდა, რომ გაზეთის განახლებისათვის დახარჯული ფული გაზეთის პოპულარობის საწინდარია. მან ახალი რუსული „პეტერბურგის დეპეშათა სააგენტოდან“ გამოიწერა ძვირადღირებული ცნობები. ამ სააგენტოს წყალობით, „ცნობის ფურცელი“ კავკასიურ რუსულ გაზეთებზე ადრე აქვეყნებდა მსოფლიოსა თუ რუსეთის დედაქალაქების ახალ ამბებს და ყველაზე ინფორმაციული გაზეთი გახდა საქართველოში.

ამ და სხვა ტექნოლოგიური სიახლეების დანერგვის წყალობით, „ცნობის ფურცლის“ ტირაჟმა ყველა ქართული გაზეთის მონაცემს გაუსწრო და მათთვის გაუგონარ რაოდენობას – ჯერ 9 000-ს, შემდეგ კი 13 000 ეგზემპლარს მიაღწია. 1901-1902 წლებიდან „ცნობის ფურცელი“ ქართული პრესის უკონკურენტო ფლაგმანი გახდა.

ახალი ტექნოლოგიები ვერ უშველიდა გაზეთის პოპულარობას, რომ არ ყოფილიყო ახალი პუბლიცისტურ-ჟურნალისტური ძალები, ახალი გუნდი. 1901-1902 წლებში გიორგი ლასხიშვილმა შემოიკრიბა ძირითადი ბირთვი მომავალი თანამებრძოლებისა და მყარი საფუძველი ჩაუყარა „ახალ მიმართულებას“, ახალ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მიმდინარეობას საქართველოში. ამ მიმართულების პირველი გამოჩენა, როგორც ადრე გვექონდა საუბარი, „ახალგაზრდა ივერიელების“ სახით მოხდა, მაგრამ ვერ განვითარდა. ახლა კი ეს პროცესი წარმატებით განხორციელების გზას დაადგა. გარდა ზემოჩამოთვლილი „მუდმივი თანამშრომლებისა“ გიორგი ლასხიშვილმა „ცნობის ფურცელში“ მიიზიდა იმდროინდელი ქართული ინტელიგენციის საუკეთესო ძალები, რომლებიც გაზეთში გარედან თანამშრომლობდნენ. ისინი, ამავდროულად, „ახალი მიმართულების“ მხარდამჭერები და ადვოკატები იყვნენ, რომელთაგან ზოგი ძველი „ახალგაზრდა ივერიელი“ იყო, ზოგიც ახალი – გიორგი და ანდრია დეკანოზიშვილები, იოსებ გედევანიშვილი, ივანე ზურაბიშვილი, ოსიკო ცაგარელი, დომინიკა ერისთავი-მდიენისა, უფრო „განდევილის“ ფსევდონიმით ცნობილი, შიო არაგვისპირელი, ნიკო თავდგირიძე, პართენ გოთუა, ალექსანდრე ნაწიეშვილი, სოფრომ მაგლობლიშვილი, ბაჩანა, ზაქარია ჭიჭინაძე, დავით კა-

რიჭაშვილი, ვასილ ბარნოვი, რომანოზ ფანცხავა, ალექსანდრე ხახანაშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილი, გრიგოლ რობაქიძე და სხვანი. ყველა მათგანი და სხვა მრავალნიც აქვეყნებდნენ „ცნობის ფურცელში“ ლექსებს, მოთხრობებს, პუბლიცისტურ წერილებს, სამეცნიერო პუბლიკაციებს და სხვ.

რა იყო „ახალი მიმართულების“ მიზანი და არსი? 1900 წლის I-ელ დეკემბერს გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ გამოქვეყნდა გიორგი ლასხიშვილის საპროგრამო ხასიათის წერილი, ანუ როგორც თვითონ უწოდებდა, „მრწამსი“. ავტორმა სამ პუნქტად ჩამოაყალიბა საკუთარი, და ამდენად გაზეთის, ანუ „ახალი მიმართულების“, პლატფორმა.

პირველი: გაზეთი მიესალმა კაპიტალიზმის განვითარებას საქართველოში, რაც, ამავედროულად, ნიშნავდა ქვეყნის „ევროპეიზაციას“. საგლეხო რეფორმამო, აღნიშნავდა ავტორი, გზა გაუხსნა ქვეყნის „საეაჭრო-სამრეწველო წესწყობილების დამყარებას“ და განვითარებას.

მეორე: ავტორი ახალ გაზეთს და მის გარშემო შემოკრებილ ჯგუფს ქართველ სამოციანელთა მემკვიდრედ აცხადებდა: „ჩვენ გვწამს მათი ამაგი, გვწამს სიდიადე მათის იდეალისა და ამიტომაც მოვალენი ვართ განვაგრძოთ მათი შრომა ერის თვითცნობიერების განვითარებისათვის“.

მესამე: „ცნობის ფურცლის“ ავტორმა თანამშრომლობისაკენ მოუწოდა საქართველოში არსებულ სხვადასხვა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მიმდინარეობას, რომელნიც გამოძავალი პრესის ორგანოების გარშემო იყვნენ შემოკრებილნი. გიორგი ლასხიშვილი, პირველ რიგში, გულისხმობდა სოციალ-დემოკრატიულ გაზეთ „კვალს“ და აღდგენილ „ივერიას“. ავტორი განმარტავდა, რომ მართალია ისინი სხვადასხვა შეხედულებისანი არიან, მაგრამ ამან „არ უნდა შეუშალოს ხელი საერთო მუშაობას, რადგანაც ჩვენში ბევრია ისეთი საკითხები, რომელთა შესახებ შეთანხმება შესაძლებელია“ (ცნობის ფურცელი 1900: I დეკემბერი). ავტორმა „საერთო ასპარეზზე“ თანამშრომლობა-შეთანხმება შესთავაზა ქართულ საზოგადოებრივ ჯგუფებს და ყველას.

მესამე პუნქტი იყო მთავარი შეთანხმებისა და თანამშრომლობის სტრატეგია, რაც განასხვავებდა „ახალ მიმართულებას“. გიორგი ლასხიშვილი კი წერს, რომ ამ საპროგრამო წერილში სოციალიზმზეც მქონდა ლაპარაკიო, მაგრამ ეტყობა როცა „მემუარებს“ წერდა, აღარ ახსოვდა, რომ ამ წერილში სიტყვა „სოციალიზმი“ არც ერთხელ არ აქვს ნახსენები. მას არც თვითმმართველობა-ავტონომია უხსენებია ამ წერილში. აქ კი არა, 1901-1902 წლები ისე

გაასრულა „ცნობის ფურცელმა“, რომ არც ერთი და არც მეორე მოთხოვნა მკვეთრად არ წამოუყენებია.

სოციალიზმი და ავტონომია არ ყოფილა ხსენებული არც არჩილ ჯორჯაძის „საერთო მოქმედების ნიადაგის“ კონცეფციის ჩამოყალიბებისადმი მიძღვნილი წერილების სერიაში. ისინი არც იმ თეორიაში ასახულა, რომელიც ხუთი პუნქტისაგან შედგებოდა. აი, ის ხუთი პუნქტი, რომელთაგანაც შედგებოდა ჯორჯაძის „საერთო მოქმედების ნიადაგის“ თეორია: 1. ქართული ენის დაცვა; 2. ქართული ვაჭრობა-მრეწველობის შექმნა; 3. ქართული მეურნეობის ქართველთა ხელში შენარჩუნება; 4. ქართული ინტელიგენციის სახალხო-კულტურული მოღვაწეობა; 5. ქალაქთა თვითმმართველობებში ქართველთა ჩარევა-მონაწილეობა. როგორც ვხედავთ, აქ არც ავტონომია იყო ნახსენები და არც სოციალიზმი.

საფიქრებელია რომ ახალი მიმართულების აქტორები, ვინ იცის ამ საკითხზე დღედაღამ ლაპარაკობდნენ, კამათობდნენ და მსჯელობდნენ, მაგრამ ლეგალური პრესა და ცენზურა მათ მთავარ სათქმელს არ ამზეულებდა.

მეტიც უნდა ითქვას – გიორგი ლასხიშვილისა და მისი თანამოაზრეების შეკრებულობას ჯერჯერობით არც სახელი ჰქონდა. როგორც პირველ შემთხვევაში ვუწოდეთ გიორგი ლასხიშვილის ჯგუფს „ახალგაზრდა ივერიელები“, ახლაც უნდა ვუწოდოთ სახელი, იმის მიხედვით, თუ რომელი გაზეთის გარშემო მოიყარეს მათ თავი – „ცნობის ფურცლის“ ჯგუფი, „ცნობის ფურცელთა“ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მიმდინარეობა.

სოციალისტ-შეღერალისტთა პარტიის სათავეში

1901 წლისათვის „ცნობის ფურცელთა“ შორის უკვე მომნიშვნელო იყო ახალი პოლიტიკური პარტიის დაარსების საკითხი. იმაზე კამათობდნენ, დამოუკიდებელი ქართული პარტია დაეარსებინათ, თუ სხვა დიდ პარტიასთან შეერთებულიყვნენ ავტონომიურ ჯგუფად. ძველი თაობის ხალხოსნები – გიორგი ზდანოვიჩი-მაიაშვილი, ალექსანდრე ნანეიშვილი, სტეფანე ჭრელაშვილი და სხვები – ირწმუნებოდნენ, რომ კარგი იქნებოდა, თუ რუსეთის სოციალისტ-რევოლუციონერების პარტიასთან¹ გაერთიანდებოდნენ. ამგვარ გაერთიანებას ჰქონდა თავისი ლოგიკა: დიდ პარტიასთან ერთიანობა ნიშნავდა უფრო ფართო შესაძლებლობებს, მეტ კავშირებს, მეტ ფინანსურ რესურსებს, მეტი გადაადგილების საშუალებას და საქმიანობის ფართო მასშტაბებსაც.

გიორგი ლასხიშვილი ამ გაერთიანების წინააღმდეგი იყო. მას ახალგაზრდები უჭერდნენ მხარს: კიტა აბაშიძე, ვლადიმერ ლორთქიფანიძე, არჩილ ჯორჯაძე... „რას ჰგავს ეს! – გაცხარდებოდა ხოლმე ვლადიმერ ლორთქიფანიძე, – რუსეთისაგან გინდათ თავი გაინთავისუფლოთ და რუსულ პარტიას კი ემორჩილებით. რომელი რუსული პარტია იქნება გულწრფელი მომხრე საქართველოს განთავისუფლებისა?“ – ისტორიამ მართლაც დაადასტურა ამ ახალგაზრდა კაცის ეჭვის საფუძვლიანობა.

კამათი გრძელდებოდა. გიორგი და მისი თანამოაზრე-მეგობრები უმთავრესად ვალერიან გუნიასა და ნიკო ქართველიშვილის სახლებში იკრიბებოდნენ

¹ რუსეთის სოციალისტ-რევოლუციონერების პარტია – აბრევიატურის სრ-ის მიხედვით, ცნობილია ასევე, როგორც ესერთა პარტია. რუსეთის რევოლუციურ-პოლიტიკური პარტია, რომელიც ჩამოყალიბდა ხალხოსნების ბაზაზე, 1902 წელს. მისი ლიდერი იყო ვიქტორ ჩერნოვი. მხარს უჭერდნენ სახელმწიფოს ფედერაციულ მოწყობას, დემოკრატიულ და აგრარულ სოციალიზმს. მათი დევიზი იყო „ბრძოლაში მოიპოვეს შენს უფლებებს“. ის იყო ერთ-ერთი ყველაზე მრავალრიცხოვანი და გავლენიანი არამარქსისტული, სოციალისტური პოლიტიკური გაერთიანება. პარტიას ჰქონდა საბრძოლო ორგანიზაცია, რომელიც ტერორს ახორციელებდა. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, ესერებმა გაიმარჯვეს დამფუძნებელი კრების არჩევნებში. მათ წარმომადგენლებს მნიშვნელოვანი თანამდებობები ეკავათ დროებით მთავრობაში. 1925 წელს ესერთა პარტიამ, ფაქტობრივად, შეწყვიტა არსებობა (რედ.).

მატინოვის ქუჩასა და მიხეილის პროსპექტზე. ახალგაზრდები უფრო ჭარბოდ-
დნენ შეკრებებზე: გიორგი და ანდრია დეკანოზიშვილები, სამსონ ფირცხა-
ლავა, არჩილ ჯორჯაძე, ვლადიმერ ლორთქიფანიძე, ალექსანდრე ჯაბადარი
მთლად ახალგაზრდა არ იყო, მაგრამ ახალგაზრდებს ემხრობოდა, ფილიპე
გოგიჩაიშვილი, გრიგოლ რცხილაძე, კიტა აბაშიძე, ილიკო ალლაძე, ილია ნა-
კაშიძე, ევტიხი მამინაიშვილი, სიმონ ვახვახიშვილი. მასპინძლები: ნიკო ქართ-
ველიშვილი, ვალიკო გუნია და სხვ. ესენი დამოუკიდებელი ქართული პარტიის
დაარსების მსურველად ადეპტები იყვნენ.

ისინი ფიქრობდნენ, მაგრამ მაინც არ ჩქარობდნენ პარტიის დაარსებას.
წინამძღვრის როლს კვლავ გიორგი ლასხიშვილი ასრულებდა. მას ამჯე-
რად არჩილ ჯორჯაძე ედგა გვერდით. მათ გადაწყვიტეს, ჩამოეყალიბები-
ნათ ხელმძღვანელი ორგანო – კომიტეტი, რომელიც პარტიის შექმნისათვის
ჩასატარებელ აქტივობებს უხელმძღვანელებდა. თანამედროვე ენაზე ამგვარ
სტრუქტურას საინიციატივო ჯგუფს უწოდებენ ხოლმე, მაშინ კი „ცნობის
ფურცლებმა“ ამ ორგანოს მთავარი კომიტეტი უწოდეს.

1901 წლის შემოდგომის დასაწყისში ვალერიან გუნიას სახლში ჩატარ-
და ოფიციალური კრება, რომელსაც გიორგი ლასხიშვილი თავმჯდომარეობდა.
მდივნობდა ვლადიმერ ლორთქიფანიძე. თავმჯდომარეს და მდივანს მიუმატეს
ვალერიან გუნია და შეადგინეს კრების პრეზიდიუმი. დამსრევებს – ისინი,
ალბათ, ზემოჩამოთვლილი პირები იყვნენ უმეტესად – დაურიგდათ ბარათები,
რომლებზეც ყველა მათგანს უნდა დაენერა ხუთი კანდიდატის გვარი. მათგან
უნდა შემდგარიყო მთავარი კომიტეტი. ყველამ ჩამოწერა საკუთარ ბარათზე
ხუთ-ხუთი კანდიდატის გვარი, ჩააბარეს ბარათები გიორგის და დაიშალნენ.
დარჩა მხოლოდ პრეზიდიუმის წევრთა სამეული.

დათვლის შედეგად შეირჩა ხუთი კანდიდატი, რომლებმაც მეტი ხმა მოა-
გროვეს სხვებთან შედარებით. ასე შედგა მთავარი კომიტეტი, რომელშიც
შევიდნენ: გიორგი ლასხიშვილი, არჩილ ჯორჯაძე, გიორგი დეკანოზიშვილი,
ვლადიმერ ლორთქიფანიძე და ანდრია დეკანოზიშვილი. ეს სტრუქტურა იყო,
როგორც აღვნიშნეთ, საინიციატივო ჯგუფი – მთავარი კომიტეტი. შედგა
სტრუქტურა, რომელიც ხელმძღვანელობს „ცნობის ფურცელთა“ ჯგუფისაგან
პოლიტიკური პარტიის შექმნის პროცესს.

როდის დაარსდა პარტია? თვით ჩვენი ავტორ-პროტაგონისტიც წინააღ-
მდეგობრივ მდგომარეობაშია: „მემუარების“ იმ თავს რომელშიც კომიტეტის

შექმნის პერიპეტივებზეა საუბარი, ის ერთ-ერთ სათაურად უწოდებს „ახალი პარტიის (ს.-ფ.) დაარსება და მისი პირველი ნაბიჯები“, ხოლო ცოტა ქვემოთ კი წერს: „ამნაირად გაჩნდა ჩვენი პირველი კომიტეტი ჯერ ჩამოუყალიბებელ პარტიისა, პირველი შტაბი შეუკრებელ ჯარისაო“ (ლასხიშვილი 1934: 38-41).

„ცნობის ფურცლელებს“ 1901 წელს პარტია არ შეუქმნიათ. მხოლოდ პირველი ნაბიჯი გადადგეს პარტიის შექმნისაკენ. მათ არც სახელი უწოდებიათ საკუთარი კომიტეტისათვის, არც პროგრამა მიუღიათ და არც წესდება, ხოლო პარტიის ორგანიზაციის საკითხი საერთოდ გადადეს. ლასხიშვილი განგვიმარტავს – ჩვენ არ ვფიქრობდით პარტიის დაარსების დაჩქარებას. ჯერ გვინდოდა მოგვემზადებინა ნიადაგი, არტილერიის საშუალებით მოგვემზადებინა ბრძოლის ველი და ამის შემდეგ მიგვეხედა პარტიისათვის.

არტილერიის საშუალებით ბრძოლის ველის მომზადებაში იგულისხმებოდა საზღვარგარეთ გაზეთის გამოცემა და მისი საშუალებით, პარტიის მიზნების საზოგადოებისთვის გაცნობა, ხალხის მიმხრობა და როგორც ლასხიშვილი ამბობს – ჯარის შეკრება. „ცნობის ფურცლელები“ დარწმუნდნენ, რომ თავის ჭეშმარიტ მიზნებს – ქართული სახელმწიფოს აღდგენის პროპაგანდას – ლეგალური გაზეთის საშუალებით და ისიც იმპერიის მარნუხებში მოქცეულ საქართველოში ვერ შეძლებდნენ.

1903-1904 წლებში „ცნობის ფურცლელები“ ისტორიაში ორი უმნიშვნელოვანესი მოვლენა მოხდა. პირველი იყო ჯგუფის მიერ პარიზში გაზეთ „საქართველოს“ გამოცემა, 1903 წლის 1-ელ მაისს. ის საფრანგეთში ამ საქმისათვის წარგზავნილმა არჩილ ჯორჯაძემ და გიორგი დეკანოზიშვილმა გამოსცეს. პირველივე წერილში გაზეთმა „თავისუფლებისათვის ბრძოლის“ მიზანი წამოაყენა.

საპროგრამო ხასიათის სტატიაში – „ღია წერილი რუსეთის ლიბერალთა და სოციალისტთა მიმართ“ გაზეთმა დააყენა საკითხი – ეროვნული სახელმწიფოს აღდგენის მოთხოვნა ავტონომიური რესპუბლიკის სახით: „ჩვენი წადილი და მისწრაფება განსაკუთრებულ საქართველოს პირობებთან შესაფერი, კონსტიტუციის მოპოვებაა. ჩვენ გვსურს დავრჩეთ რუსეთის პოლიტიკურ ორგანიზმის ჩარჩოში. მხოლოდ ამასთან შინაურ საქმეებში გვინდა ვიყვეთ სრულიად დამოუკიდებელნი. ერთი სიტყვით, ჩვენ გვსურს ეროვნული ავტონომია მოვიპოვოთ“ („ღია წერილი რუსეთის ლიბერალთა და სოციალისტთა მიმართ“, გაზ. „საქართველო“, პარიზი, 1903 წ, 1/V). გაზეთმა „საქართველომ“ ღიად, საქვეყნოდ წამოაყენა თავისი სათქმელი და მიზანი,

რაც მანამდე ვერ შეძლო ვერც „ივერიის“ ფურცლებზე და ვერც „ცნობის ფურცელში“.

მეორე უმნიშვნელოვანესი მოვლენა ჟენევის კონფერენციის ჩატარება იყო. 1904 წლის 1-ელიდან 7 აპრილამდე ჟენევაში ჩატარდა ქართული პოლიტიკური პარტიებისა და მიმდინარეობების კონფერენცია, რომელშიც მონაწილეობას იღებდნენ გაზეთ „საქართველოს“ ჯგუფი, ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების წარმომადგენლები, ქართველი ანარქისტები და სხვ. ამ პერიოდში გაზეთ „საქართველოს“ ჯგუფს პოლიტიკურ წრეებში „საქართველოსტებს“ უწოდებდნენ.

კონფერენციის მთავარი შედეგი იყო ის, რომ ოფიციალურად შეიქმნა საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტების სარევოლუციო პარტია. საყურადღებოა, რომ ახალშექმნილი პოლიტიკური ორგანიზაცია ბლოკისტური ხასიათის იყო, და ავტონომისტ-საქართველოსტებთან ერთად, თავის რიგებში აერთიანებდა კონფერენციის მონაწილე სხვა ჯგუფებსაც – ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების პატრიოტებს, ქართველ ანარქისტებს, უპარტიო პატრიოტებს და სხვ. ეს იყო სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის ოფიციალური გამოსვლა სამოღვაწეო ასპარეზზე. მათი საპროგრამო მოთხოვნები ჩამოყალიბდა იმ რვა რეზოლუციაში, რომლებიც კონფერენციამ მიიღო. მათგან უმთავრესია პირველი რეზოლუცია: „ქართველ რევოლუციონერთა კონფერენცია უარჰყოფს სეპარატიზმს, რომელიც კიდევ არ ჩაითვლება ერთა სოციალურ განვითარებისა და ერთა შორის სოლიდარობის განმტკიცების თავდებად და აცხადებს, რომ განთავისუფლებულ საქართველოსათვის საუკეთესო და უსაჭიროესი პოლიტიკური წესწყობილება უნდა იყოს ავტონომიური საქართველო, სხვა ერებთან ფედერატიულად შეკავშირებული“ (ოქმები ქართველ რევოლუციონერთა პირველ კონფერენციისა, პარიზი, 1904 წ. გვ. 183).

პოლიტიკური პარტიის ოფიციალური დაარსება აისახა გაზეთ „საქართველოს“ პოლიტიკური კუთვნილების განსაზღვრაშიც – აქამდე გაზეთს ეწერა „თავისუფალი ორგანო“ და არ იყო მითითებული, თუ რომელ პოლიტიკურ მიმდინარეობას ეკუთვნოდა. 1904 წლის აპრილში გამოცემულ „საქართველოს“ მეთერთმეტე ნომერს კი ერთგვარი საზეიმო განწყობით აწერია: „ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტიის ორგანო“. ჯერ „ახალგაზრდა ივერიელების“, შემდეგ „ცნობის ფურცლელების“ და ბოლოს „საქართველოსტების“ ინკოგნიტო არსებობა-ფუნქციონირება დასრულდა. ჩვენ ამ

1895-1904 წლების პერიოდს ქართველი ავტონომისტების ისტორიის წინაპართიული პერიოდი ვუწოდეთ.

ამ ორივე დიდმნიშვნელოვანი მოვლენის – გაზ. „საქართველოს“ გამოცემისა და ჟენევის კონფერენციის ჩატარების – პერიოდში გიორგი ლასხიშვილი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „სახლში იჯდა“ ანუ საქართველოში იყო და „შავ საქმეს“ აკეთებდა. მან იცოდა, რომ რაც არ უნდა დიდმნიშვნელოვანი საქმეები აკეთო საზღვარგარეთ, პარტიის დაარსება და ფუნქციონირება საქართველოს გარეთ ვერ მოხდება. მთელი ამ წლების (1902-1904 წწ.) განმავლობაში იგი პარტიის ახალი ცენტრალური და რეგიონული ორგანიზაციების შექმნის პროცესში იყო ჩართული.

უკვე 1904 წლის გაზაფხულისათვის პარტიული ორგანიზაციების ქსელი შექმნილი იყო და ფუნქციონირებდა. როდესაც გიორგი ლასხიშვილმა ჟენევიდან კონფერენციის რეზოლუციები მიიღო, მან გადაწყვიტა ადგილობრივი ორგანიზაციების წარმომადგენელთა თათბირი ჩატარებინა. ამ დროისათვის გიორგი ლასხიშვილის ენერგიული მუშაობის წყალობით, ფედერალისტების პარტიას თავისი ადგილობრივი ორგანიზაციები – კომიტეტები – ჰქონდა შექმნილი ქუთაისში, ბათუმში, ფოთში, სამტრედიამი, რაჭა-ლეჩხუმში, გორში, თელავსა და საქართველოს რიგ სოფლებში. თათბირი ჩატარდა, სადაც განიხილეს ჟენევის კონფერენციაზე მიღებული რეზოლუციები. მათი უმრავლესობა თათბირმა დაამტკიცა გარკვეული ცვლილებით.

თათბირმა სახელი შეუცვალა პარტიას, რომელსაც ჟენევის კონფერენციამ „ქართველი სოც.-ფედ-ის პარტია“ უწოდა. თბილისის თათბირმა უფრო გონივრული გადაწყვეტილება მიიღო, როცა სიტყვა „ქართველი“ შეცვალა „საქართველოთი“ – „საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია“.

ისევ 1904 წელი იყო, როდესაც საქართველოში ჩამოვიდა და გიორგი ლასხიშვილს შეხვდა რუსეთის სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის წევრი ოსიპ მინორი.¹ მან ჯერ რუს სოციალისტ-რევოლუციონერების პარტიაში გაერთიანება შესთავაზა გიორგი ლასხიშვილს და მის მეგობრებს, მაგრამ თავაზიანი უარი მიიღო. ამის შემდეგ მან მუდმივი

¹ ოსიპ მინორი (1861-1934) – რუსი იურისტი, ესერთა პარტიის წევრი. 1910 წელს რევოლუციური საქმიანობის გამო გადაასახლეს. 1917 წლის მარტში აირჩიეს მოსკოვის საქალაქო დუმის თავმჯდომარედ. 1917 წლის ნოემბრიდან რუსეთის დამფუძნებელი კრების წევრი (რედ.).

კონტაქტი და კავშირი შესთავაზა გიორგი ლასხიშვილს, რაზეც თანხმობა მიიღო. ესერებმა ერთი საინტერესო წინადადებაც მისცეს გიორგი ლასხიშვილს. მათი საშუალებით სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია მეორე ინტერნაციონალის წევრი გახდა, როგორც სოციალისტ-რევოლუციონერების პარტიის ავტონომიური ორგანიზაცია.

პარტიის ისტორიის ყველა ეტაპზე გამოკვეთილი იყო გიორგი ლასხიშვილის, როგორც უპირობო ხელმძღვანელის როლი. პარტიის სხვა ლიდერები დროდადრო ასრულებდნენ ფორმალური ხელმძღვანელის ან თავმჯდომარის ფუნქციას, მაგრამ ისინი ერთმანეთს ცვლიდნენ, გიორგი ლასხიშვილს კი მუდმივი პირველი კაცის როლი არ ეცვლებოდა. ამიტომაც, რომ ჩვენი მთავარი პერსონაჟის პოლიტიკური ბიოგრაფია, ფაქტობრივად, სოციალისტ-ფედერალისტების ისტორიაა. ჩვენ მხოლოდ იმ ეპიზოდებს არ ვეხებით, რომლებშიც გიორგი ლასხიშვილს უშუალო მონაწილეობა არ მიუღია. ასეთები იყო ზემოაღნიშნული „საქართველოს“ დაარსება, ჟენევის კონფერენცია; შემდგომში – იარალის შემოტანის ექსპედიცია და სხვ. თუმცა, ამ შემთხვევაშიც გიორგი ლასხიშვილის ხელმძღვანელი როლი, მასთან უშუალო კონტაქტი და მისი წარმმართველი ხასიათი უდაო იყო.

რაც შეეხება გაზ. „საქართველოს“, გიორგი ლასხიშვილს მაინც მოუწია გაზეთის ფუნქციონირების გარკვეულ ეტაპზე, მის გამოცემაში მონაწილეობის მიღება. 1905 წლის გაზაფხული-ზაფხულის მიჯნაზე მან ორი წერილი მიიღო: ერთი წერილით რუსი ესერების პარტია რუსეთის რევოლუციური და ოპოზიციური პარტიების კონგრესზე ფედერალისტების პარტიის ორ წარმომადგენელს იწვევდა. მეორე წერილით გიორგი დეკანოზიშვილი სთხოვდა მისი და არჩილ ჯორჯაძის მაგივრად გასძლოლოდა „საქართველოს“ გამოცემას.

ორივე საკითხი მთავარ კომიტეტს უნდა გადაეწყვიტა. მასში იმ პერიოდში შედიოდნენ გიორგი ლასხიშვილი, გიორგი ზდანოვიჩი, კიტა აბაშიძე, სამსონ ფირცხალავა, ვლადიმერ ლორთქიფანიძე და პეტრე ყიფიანი. კომიტეტმა ორივე საქმის გაძლოდა და საზღვარგარეთ გამგზავრება გიორგი ლასხიშვილს დაავალა. ეტყობა გიორგის მაინც და მაინც არ ეხალისებოდა შორს მოგზაურობა. მან კომიტეტს აცნობა, რომ მხოლოდ რამდენიმე თვით წავიდოდა ევროპაში და იქ დიდხანს არავითარ შემთხვევაში არ დარჩებოდა.

რუსეთის რევოლუციური და ოპოზიციური პარტიების პარიზის კონფერენცია 1904 წლის 17 (30) სექტემბრიდან 25 სექტემბრამდე – 9 დღის გან-

მავლობაში მიმდინარეობდა. მას, როგორც ცნობილია, გიორგი დეკანოზიშვილი და ალექსანდრე გაბუნია ესწრებოდნენ. გიორგიმ დააგვიანა კონფერენციაზე ჩასვლა. იგი ჯერ ხარკოვში ჩავიდა. ორი კვირა ცნობილ ექიმ გირშმანთან თვალბზე მკურნალობდა. მერე ერთი დღე ბერლინის დათვალიერებას მიუძღვნა. მართლაც ძნელი იყო ალბათ, არ აპყლოდა ცდუნებას და არ გამოეყენებინა მცირე დრო მაინც გერმანიის დედაქალაქის დასათვალიერებლად. ასეა თუ ისე, გიორგი ლასხიშვილი კონფერენციის ბოლო დღეს ჩავიდა პარიზში, და როგორც თვითონ წერს, იმ დღის სხდომაზეც დააგვიანა – რეზოლუციები უკვე მიეღოთ და სხდომაზე რამდენიმე კაციღა იყო დარჩენილი სათათბიროდო.

ჩანს მან, ადრევე გააფრთხილა ამხანაგები – დასწრებოდნენ კონფერენციას. მართლაც, როგორც აღვნიშნეთ, კონფერენციას ესწრებოდნენ და მასში აქტიური მონაწილეობაც მიიღეს გიორგი დეკანოზიშვილმა და ალექსანდრე გაბუნიამ. ისინი სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის სახელით ესწრებოდნენ კონფერენციას და გიორგის დაგვიანებით საქმეს არაფერი დაშავებია (შველიძე... 2010: 79-82), ალბათ, იმიტომაც არ ჩქარობდა. კონფერენციის ბოლოს მისვლას მხოლოდ ის მნიშვნელობა ჰქონდა, რომ გიორგი ლასხიშვილმა, რომელიც „გაბისონიას“ ფსევდონიმით გამოცხადდა შეკრებაზე, პირადად გაიცნო რამდენიმე რევოლუციონერი და მათ შორის, სოციალისტ-რევოლუციონერთა ლიდერი ვიქტორ ჩერნოვი.¹

სხვათა შორის, „გაბისონია“ კინალამ ხიფათსაც გადაეყარა. ამ ბოლო დღეს მას გაეცნო ცნობილი პროვოკატორი, ევრო აზეფი,² რომელმაც საქართველოს ამბები დეტალურად გამოჰკითხა გიორგის, კერძოდ, გურიის აჯანყების შესახებ. კიდევ კარგი, რომ მან დეტალების შესახებ არაფერი იცოდა და რატომღაც თავიც შეიკავა ზედმეტი საუბრისგან. როგორც ჩანს, მას საერ-

¹ ვიქტორ ჩერნოვი (1873-1952) – რუსი მოაზროვნე და რევოლუციონერი. რუსეთის სოციალისტ-რევოლუციონერების (ესერთა) პარტიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი და იდეოლოგი. რუსეთის დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარე (რედ.).

² ევრო აზეფი (1869-1918) – რუსი რევოლუციონერი და პროვოკატორი. ის ერთდროულად იყო ესერთა პარტიის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი და რუსეთის იმპერიის პოლიციის დეპარტამენტის საიდუმლო თანამშრომელი. მან დაგვემა და განახორციელა არაერთი ტერაქტი, მათ შორის, დიდი მთავრის, სერგეი ალექსანდრეს ძის (რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე II-ის შვილი) მკვლელობა, 1905 წელს. ამავდროულად, როგორც „ოხრანკის“ აგენტმა („დამცველი განყოფილება“ – საიდუმლო პოლიციის ორგანო), მრავალი რევოლუციონერი გაშიფრა და გადასცა პოლიციას (რედ.).

თოდ არ სჩვეოდა ზედმეტი ლაპარაკი, როგორც განონასწორებულ კაცს და მით უფრო – რევოლუციონერს.

უფრო ნაყოფიერი იყო გიორგის პარიზში ჩასვლა გაზეთ „საქართველოსათვის“. იგი ორი თვის განმავლობაში უძღვებოდა გაზეთის გამოცემას. ჩვენ ზუსტად შეგვიძლია დავადგინოთ, რომელი ნომრების გამოცემაში მიიღო მონაწილეობა გიორგი ლასხიშვილმა. მისი სიტყვებით, ის პარიზის კონფერენციის დამთავრების წინა დღეს, ე. ი. 24 სექტემბერს, ჩავიდა პარიზში. მან მეორე დღესვე, სანდრო გაბუნიასთან ერთად, მოინახულა „საქართველოს“ რედაქცია, რომელიც მონმარტრის ბულვარზე მდებარეობდა.

სამწუხაროდ, იმის თქმა ნამდვილად არ შეიძლება, რომ გიორგი ლასხიშვილის ჩასვლამ რაიმე ინტენსივობის ნაკადი შეიტანა „საქართველოს“ გამოცემაში. თვითონვე ამბობს, მეორე ნომრის გამოცემის შემდეგ გადაწყვიტე სამშობლოში დაბრუნებაო. გამოდის, რომ მან მხოლოდ „საქართველოს“ ორი ნომრის გამოცემაში მიიღო მონაწილეობა.

1904 წლის 1-ელი მაისიდან გაზეთი „საქართველო“ თვეში ერთხელ გამოდიოდა. „ლალის“ პარიზში ჩასვლამდე, 1-ელ სექტემბერს გამოვიდა „საქართველოს“ მე-17 ნომერი. მისი ჩასვლის შემდეგ, ერთ კვირაში, 1-ელ ოქტომბერს, გამოდის „საქართველოს“ მე-18 ნომერი. სწორედ ამ ნომრის მომზადება-გამოცემაში უნდა მიეღო მას მონაწილეობა თედო სახოკიასა და ასოთამწყობ მიშა კიკნაძესთან ერთად. ამის შემდეგ გაზეთის მორიგი მე-19 ნომერი 30 ნოემბერს, კარგა ხნის დაგვიანებით გამოვიდა. ამ დროს „ლალი“ უკვე წამოსულია პარიზიდან, რადგან თვითონვე ამბობს – ნომერის შუა ხანებში გამოვემშვიდობე ჩემს პარიზულ ნაცნობ-მეგობრებს და წამოვედიო. როგორც ჩანს, მან ამ დროს ჩათვალა, რომ გაზეთმა „საქართველომ“ უკვე შეასრულა თავისი მისია და მისი გამოცემის გაგრძელებამაც დაკარგა აქტუალობა. ამის შემდეგ გაზეთის კიდევ რამდენიმე ნომერი გამოვიდა. მას ბოლომდე უერთგულეს გიორგი დეკანოზიშვილმა და თედო სახოკიამ. „საქართველოს“ უკანასკნელი 25-ე ნომერი გამოქვეყნდა 1905 წლის 16 მაისს (გაზ. „საქართველო“, პარიზი, 1905). ჩვენ ნამდვილად ვიზიარებთ „ლალის“ მოსაზრებას, რომ „საქართველომ“ ღირსეულად შეასრულა მაღალი ისტორიული მისია – ევროპას პირველად გააცნო საქართველოს ტიპილები და მიზანი – ეცხოვრა თავისუფლად.

პარიზიდან უკან დაბრუნებულმა გზად შვეიცარიაში გამოიარა და იქაური ქართველი თუ რუსი ემიგრანტები ინახულა. პირველ რიგში – არჩილ ჯორჯაძე, რომელიც უკვე ავად იყო და მთიან სოფელ კლარანსში მკურნალობდა; ასევე ჟენევაში შეხვდა – ძმებ შალვა და გიორგი (კომანდო) გოგელიებს; რუსებიდან – ვიქტორ ჩერნოვს და ესერთა სხვა ლიდერებს. სხვათა შორის, მას ბედმა კვლავ აარიდა პოლიციის აგენტ ევნო აზეფთან შეხვედრა, რომელიც ჟენევიდან რამდენიმე დღით იყო გასული.

განმათავისუფლებელი მოძრაობა

1905 წლის ნოემბრის ბოლოს გიორგი ლასხიშვილი უკვე თბილისში იყო. ჰაერში უკვე იგრძნობოდა, რომ მშვიდობიანობას დიდი დღე აღარ ეწერა. პოლიტიკურ წრეებში წინასწარმეტყველებდნენ დიდ საპროტესტო გამოსვლებს და რევოლუციას.

დეკემბერში გიორგი ლასხიშვილი პეტერბურგში იმყოფებოდა რუს ესერთა პარტიასთან უშუალო კონტაქტის დასამყარებლად. მან ფედერალისტური პარტიის წევრი გოგნიაშვილი დანიშნა ესერთა და ფედერალისტთა შორის მეკავშირე-ნარმომადგენლად. გარდა ამისა, გიორგი ლასხიშვილი ესერებს აცნობდა პარიზის კონგრესის შეიარაღებული აჯანყების მომზადების შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებას.

გიორგი ლასხიშვილმა ერთი „უცნაური“ განწყობა შენიშნა რუს რევოლუციონერებში. მათ მაინც და მაინც არ სჯეროდათ, რომ თავად რუსეთში დაიწყებოდა რევოლუცია. განსაკუთრებით არ სწამდათ, რომ რუსი გლეხობა იარაღით აღდგებოდა საკუთარი მეფის წინააღმდეგ. საჭირო იყო მოძრაობა იმპერიის რომელიმე სხვა კუთხეში დაწყებულიყო, რომელსაც აპყვებოდა რუსეთი. ასეთი მასტიმულირებელი როლი, პირველ რიგში, მათი აზრით, კავკასიას უნდა შეესრულებინა.

ახლა დავაზუსტოთ თუ ვინ იგულისხმებოდა „კავკასიელებში“ და „კავკასიაში“. მასში რომ ქართველები იგულისხმებოდნენ, ეს მშვენივრად იცოდა გიორგი ლასხიშვილმა და უფრო დასაბუთებულად ვიცით ჩვენ, თანამედროვეებმა, რადგან გვაქვს სამწუხარო გამოცდილება: კავკასიაში რევოლუციურ და საპროტესტო მოძრაობაში ყოველთვის ნაკლებად მონაწილეობდნენ ჩვენი მეზობელი სომხები და აზერბაიჯანელები, მაშინ, როცა ქართველები ისტორიის განმავლობაში, ამ მხრივ ყოველთვის ავანგარდში იყვნენ, სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ.

სწორედ კავკასიელების იმედი ჰქონდათ რუს ესერებს და სხვა პოლიტიკურ აქტორებს. გიორგი დეკანოზიშვილი გადმოგვცემს, რომ მასთან საუბარში

მლედელი-რევოლუციონერი გიორგი გაპონი¹ ძალიან სწუხდა, რევოლუცია „კავკასიაში (ე. ი. საქართველოში, დ. შ) დაიწყება, სასიკეთო ცვლილებებიც იქ მოხდება და რუსეთი კვლავ დარჩება უმეცრებაშიო. ასეთი შეხედულება, ეტყობა, ტრადიციული იყო რუსი რევოლუციონერებისათვის. ჯერ კიდევ 1870-იან წლებში პეტრე ტკაჩოვი,² ხალხოსანთა ერთ-ერთი ბლანკისტი³ იდეოლოგი, ეუბნებოდა ივანე ჯაბადარს, რომ კავკასიელების აქტიურობის გარეშე რუსეთში გლეხთა მოძრაობა არ დაიწყებოდა.

1905 წელსაც ასე მოხდა. რუსეთში სანამ რევოლუცია დაიწყებოდა, საქართველოში უკვე კარგა ხანია მიმდინარეობდა გლეხთა გამოსვლები გურიამში. 1902-1906 წლებში მიმდინარე გლეხთა მოძრაობის შედეგად მთელი ეს მხარე, ფაქტობრივად, გამოსული იყო კავკასიის ადმინისტრაციის კონტროლიდან და ე. წ. „გურიის რესპუბლიკას“ წარმოადგენდა. რესპუბლიკა სოციალ-დემოკრატიულ კომიტეტს ემორჩილებოდა, ხოლო კომიტეტის თავმჯდომარეს – ბენია ჩხიკიშვილს – „გურიის პრეზიდენტს“ ეძახდნენ. ეს ყველაფერი 1905 წლის დასაწყისისათვის უკვე მომხდარი ფაქტი იყო და „გურიის რესპუბლიკის“ სახელი იმპერიაში ყველასათვის კარგად იყო ცნობილი.

გიორგი ლასხიშვილსაც პეტერბურგ-მოსკოვში ყველა გურიის ამბების შესახებ ეკითხებოდა. ეს ყველაფერი იმას ნიშნავდა, რომ საქართველოში, ფაქტობრივად, უკვე დაწყებული იყო რევოლუცია. გიორგი ლასხიშვილიც ფრიად კმაყოფილი იყო, რომ „ჩვენი ქვეყანა“ იმპერიის რევოლუციური მოძრაობის ავანგარდში იდგა.

¹ გიორგი გაპონი (1870-1906) – რუსი მლედელი, რომელიც ამავე დროს პოლიტიკური მოღვაწე და პროფკავშირების ლიდერი იყო. ცნობილი ორატორი და მქადაგებელი. მან 1904 წელს დააარსა ერთ-ერთი პირველი მრავალრიცხოვანი ლეგალური მუშათა ორგანიზაცია „ქ. სანქტ-პეტერბურგის რუსული ფაბრიკა-ქარხნების მუშათა ყრილობა“. ამ გაერთიანებამ, გიორგი გაპონის ხელმძღვანელობით, 1905 წლის 9(22) იანვარს, პეტერბურგში მოახწო მუშათა გაფიცვა და მასობრივი დემონსტრაცია. მსვლელობის მონაწილე მშვიდობიანი მუშები რუსეთის სამეფო ხელისუფლების არმიამ დაეცხრილა. ეს მოვლენა გახდა რუსეთის 1905 წლის რევოლუციის დაწყების მაპროვოცირებელი. ის 1906 წელს ესერთა პარტიის წევრებმა ხელისუფლებასთან თანამშრომლობისა და რევოლუციის ღალატის ბრალდებით მოკლეს. (რედ.)

² პეტრე ტკაჩოვი (1844-1886) – რუსი რევოლუციონერი და პუბლიცისტი. რევოლუციური იდეების გაერცელებისა და საქმიანობის გამო იყო დაპატიმრებული და გადასახლებული. არის არაერთი ნაშრომის ავტორი. მიიჩნევა ხალხოსნობის ერთ-ერთი მიმდინარეობის იდეოლოგად (რედ.).

³ ბლანკისტი – ბლანკიზმის მიმდგარი. ბლანკიზმი — მემარცხენე რევოლუციური მიმდინარეობა, რომელიც უპირატესობას ანიჭებდა ხელისუფლების წინააღმდეგ შეთქმულებისა და ტერორის მეთოდების გამოყენებას. სახელწოდება მიიღო მისი მთავარი იდეოლოგის ფრანგი რევოლუციონერის, საციალისტ-უტოპისტის ლუი ოგიუსტ ბლანკის (1805-1881) სახელის მიხედვით (რედ.).

გიორგი ლასხიშვილის ვიზიტები პეტერბურგსა და მოსკოვში სხვა არაფერი იყო თუ არა რევოლუციისათვის მზადება. საქართველოს ყველა პოლიტიკურ პარტიას და მიმდინარეობას საკუთარი მიზნები ჰქონდა. მაგრამ ისინი ერთ საკითხში უდავოდ თანხმდებოდნენ – ყველა ეროვნულ თუ რევოლუციურ პარტიას ერთი საერთო მტერი ჰყავდა – რუსეთის მონარქია – ამიტომ ის უნდა დაემხოთ. სწორედ ამ მიზანს გამოხატავდა პირველი რევოლუციის პოპულარული ლოზუნგი და ტაქტიკა – ცალ-ცალკე ვიაროთ და ერთად ვურტყათ.

ცხადია გიორგი ლასხიშვილი პოლიტიკური მოვლენების შუაგულში ტრიალებდა. ის ცდილობდა ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტებს რაც შეიძლება აქტიური მონაწილეობა მიეღოთ რევოლუციურ მოვლენებში. ქართველი ფედერალისტები რევოლუციონერებად მოიაზრებდნენ თავს და გლეხობისთვის მიწის სოციალიზაციას მოითხოვდნენ. დამფუძნებელი კრების მოწვევას და დემოკრატიული თავისუფლებების განხორციელებას უმთავრესი ადგილი ეჭირა მათ პროგრამაში. მაგრამ მათი უპირველესი სატიკივარი მაინც ეროვნული ავტონომია იყო, ანუ ქართული სახელმწიფოს აღდგენა ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიის სახით.

ქართველი ფედერალისტების დამსახურებით ავტონომიის მოთხოვნა პოპულარული გახდა საქართველოში. არჩილ ჯორჯაძეს, გიორგი ლასხიშვილს და სხვა ლიდერებს მიაჩნდათ, რომ ავტონომია პირველი ეტაპი უნდა ყოფილიყო სრული დამოუკიდებლობის გზაზე. ჩვენ უფრო უკიდურესი თავისუფლების მომხრეებიცა ვართ, მაგრამ ჯერჯერობით იმისათვის ვიბრძვით, რაც უფრო ადვილი მისაღწევიაო, განუმარტავდა ჯორჯაძე შენევის კონფერენციის მონაწილეებს. გიორგი ლასხიშვილიც სრულიად იზიარებდა ამ პოზიციას.

რევოლუციის დასაწყისი განმათავისუფლებელი განწყობილებების ემოციით იყო დატვირთული. ენცობოდა მრავალრიცხოვანი შეკრებები, მიტინგები, დემონსტრაციები, შეხვედრები, სადაც იღებდნენ დემოკრატიულ დეკლარაციებს, რეზოლუციებს, მიმართევებს. იმისათვის, რომ თავიანთი საპროგრამო მოთხოვნები და ავტონომიის იდეები საყოველთაოდ დაენერგათ, გიორგი ლასხიშვილი და მთავარი კომიტეტი ყველა ამ კრებაზე გზავნიდნენ თავის წარმომადგენლებს, რომლებიც გამოდიოდნენ ამ თავყრილობებზე და ეროვნული თავისუფლების იდეას ქადაგებდნენ.

გიორგი ლასხიშვილმა თავადაზნაურთა შეკრებებზეც გაგზავნა პარტიის წარმომადგენლები: გრიგოლ რცხილაძე, ალექსანდრე დიასამიძე და სხვ. სო-

ციალისტ-ფედერალისტებისათვის განსაკუთრებით სასიხარულო ის იყო, რომ ილია ჭავჭავაძემ ღიად დაუჭირა მხარი ავტონომიის მოთხოვნის წამოყენებას. ილია რევოლუციონერი არ იყო და ამიტომაც ერიდებოდა ხმამაღალ ტერმინებს. ის არ ახსენებდა ავტონომიას, მაგრამ ლაპარაკობდა და მოითხოვდა თვითმმართველობას, ადგილობრივი საკანონმდებლო ორგანოს შემოღებას, ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიას და სხვ.

გიორგი ლასხიშვილი თვითონაც ხშირად გამოდიოდა სხვადასხვა თავყრილობაზე მოხსენებებით და ავტონომიის მოთხოვნით: ინტელიგენციის შეკრებებზე, პოლონელთა და გერმანელ კოლონისტთა კრებებზე და სხვ.

თავდაპირველად, რევოლუციას თითქოს საზოგადოებრივი აქტივობის რომანტიკული იერი დაჰკრავდა და დიდი იყო ურთიერთსოლიდარობის განწყობა. მერე და მერე მდგომარეობა გამწვავდა. რევოლუციური პარტიები შეიარაღებული აჯანყებისათვის მზადებას შეუდგნენ. საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ რიგ თავყრილობებზე ღიად აგროვებდნენ ფულს „B. B.“-თვის ე. ი. „შეიარაღებული აჯანყებისთვის“ (Вооруженное восстание).

შეიარაღებული აჯანყებისათვის სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიაც ემზადებოდა. სწორედ მან, მისმა ლიდერებმა და აქტივისტებმა გახმაურებული ექსპედიციით გემი „სირიუსით“ იარაღი შემოიტანეს 1905 წლის ნოემბერში. „სირიუსის“ ოდისეა ჩვენს ნაშრომებში დეტალურადაა შესწავლილი და ამის გამო, საუბარს აქ აღარ განვადგომბთ (შველიძე... 2010; სიხარულიძე 2017). აქ შევეცდებით გიორგი ლასხიშვილის როლს და წვლილს შევვხოთ ამ ექსპედიციის მომზადებასა და მსვლელობაში.

ჩვენ ვიცით, რომ საერთო ჯამში „სირიუსის“ ექსპედიცია მარცხით დასრულდა. შავ ზღვამდე ჩამოტანილი თოფების ერთი მესამედი ხელისუფლებას ჩაუვარდა ხელში, მეორე მესამედი გემის კაპიტანმა ზღვაში ჩაყარა. ექსპედიციას აბსოლუტურად ჩავარდნილიც არ შეიძლება დავარქვათ, რადგან ერთი მესამედი იარაღისა, ანუ 2 500 თოფამდე, რევოლუციონერებს და მოსახლეობას დაურიგდა, რაც თავისთავად მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. ეს იმ დროს მოხდა, როცა განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ პიკს მიაღწია და შეიარაღებული აჯანყების ფაზაში შევიდა. აი, ამ დროს მოადგა 8 500 თოფით დატვირთული „სირიუსი“. შავი ზღვის ბათუმ-ფოთის ხაზის სანაპიროებს.

გიორგი ლასხიშვილის ნაამბობს მივყევით. ცხადია, ის ედგა სათავეში იარაღის მიღების ორგანიზაციას. მას, და სავარაუდოა მის ახლო გარემოცვას უნდა

უზრუნველყო ეს ოპერაცია. პასუხს ყოველთვის ხელმძღვანელებს სთხოვენ. „ჩვენ აქ შესაფერისი ორგანიზაცია და საჭირო თადარიგი დავიჭირეთ“, – გვარნამუვნებს სოციალისტ-ფედერალისტების მთავარი კაცი – შემუშავებული იყო გეგმა როგორ უნდა მომხდარიყო გემიდან იარაღის გადმოტვირთვა; მომზადებული იყო წინასწარ სანყოფები, სადაც იარაღს განალაგებდნენ. ამის შემდეგ უნდა გაენაწილებინათ და გაეტანათ იარაღი საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში. აი, ეს ღონიძიებები შეიმუშავეს, როგორც ჩანს, პარტიის მთავარ კომიტეტში.

უშუალოდ ოპერაციის განხორციელება კომიტეტმა დაავალა პარტიის წევრ მიხეილ ესაკიას, რომელიც ფოთში ცხოვრობდა. მარტო რომ არ ყოფილიყო მის დასახმარებლად თბილისიდან გაიგზავნენ თედო სახოკია, ვლადიმერ ლორთქიფანიძე და სპირიდონ ნორაკიძე. გიორგი ლასხიშვილის განმარტებით ყველაფერი კარგად მიდიოდა. პირველი ყუთები გადაიტვირთა, მაგრამ „ჩვენ პარტიულ ამხანაგებს საჭირო კონსპირაცია არ დაეცვათ და იარაღის მოსვლის ამბავი ფოთში ბევრს გაეგო“. ამის გამო ნაპირს თურმე ბევრი ხალხი მიანყდა. ატყდა ხმაური, სირბილი, ალიაქოთი. მოდარაჯე გემმა „სირიუსიც“ შენიშნა და სროლა აუტეხა. შედეგად, ადრე შედგენილი გეგმა ჩაიშალა. გიორგი ლასხიშვილი ზოგადად ყველა გადმოზიდვის ამბავს, მაგრამ დეტალები ან არ იცის, ან არ ახსოვს. დეტალები გიორგი სიხარულიძეს აქვს აღწერილი. გიორგი ლასხიშვილს ჰგონია, რომ აზეფმა გიორგი დეკანოზიშვილისგან გაიგო „სირიუსზე“ ინფორმაცია და მთავრობას შეატყობინა ამის შესახებ. ეს არ უნდა იყოს მართალი, თუნდაც სიმართლე იყოს, ხელისუფლებამ მხოლოდ ზოგადად იცოდა, რომ ქართველებს იარაღი მოჰქონდათ, მაგრამ „სირიუსის“ კვალს მან ვერ მიაგნო.

დაბოლოს, მთავარი: ბათუმთან გადმოზიდვის ოპერაციის ჩავარდნის შემდეგ „სირიუსი“ რამდენიმე დღე და ღამე უცდიდა ღია ზღვაში ფედერალისტების მიერ გაგზავნილ ნაევებს (სანდლებს), მაგრამ ამაოდ. ქართველებიდან არავინ გამოჩენილა. ბოლოს პოლანდიელი კაპიტანი გრუნდუიკი იძულებული გახდა, იარაღის დიდი ნაწილი ზღვაში გადაეყარა. ასეთი იყო შეთანხმება.

ობიექტურად რომ შევაფასოთ ექსპედიცია და შედეგები, როლები ასე განაწილდებოდა: იარაღის შეძენა, იარაღით „სირიუსის“ დატვირთვა, გამოგზავნა და საქართველომდე მოტანა წარმატებით დასრულდა და ამდენად, გიორგი დეკანოზიშვილმა, მისმა ქართველმა, პოლანდიელმა თუ სხვა ევრო-

პელმა მეგობრებმა ოპერაცია უნაკლოდ ჩაატარეს. იარაღის მიღება და დანიშნულებისამებრ განაწილება ქართულმა მხარემ ვერ უზრუნველყო და ამამი სოციალისტ-ფედერალისტების როგორც ხელმძღვანელობა, ისე უშუალო შემსრულებლები იყვნენ წარუმატებელნი, მათ შორის ჩვენი ნაშრომის მთავარი პერსონაჟიც...

სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიაში იყვნენ გამოცდილი რევოლუციონერებიც, შესანიშნავი პატრიოტებიც, მაგრამ ეს პარტია, მისი აქტიური ნაწილი, ინტელიგენტური იყო. ამიტომ მათი მოქმედება ატარებდა ყველა იმ ღირსებას და ნაკლსაც, რაც ზოგადად ქართველებისთვის იყო და არის დამახასიათებელი. ამ ოპერაციაში ეს ყველაფერი გამოვლინდა: ემოციური განწყობა, წესრიგისადმი გულგრილობა, არაორგანიზებულობა, საქმის ბოლომდე მიუყვანლობა, კონსპირაციის კანონების უგულებელყოფა, საქმის სხვისადმი გადაბარება... რა თქმა უნდა, ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ არც მეფის სპეცსამსახურებს და ძალოვნებს ეძინათ: ჯარი, პოლიცია, აგენტები, ადმინისტრაციული ორგანოები ეროვნულ-რევოლუციური პარტიების ყოველ ნაბიჯს უთვალთვალებდნენ – მათ სჯიდნენ, აპატიმრებდნენ, აციმბირებდნენ და რეპრესიებით უსწორდებოდნენ.

„სირიუსის“ ექსპედიციამ მაინც დიდი ავტორიტეტი მოუპოვა სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიას და მის ლიდერებს. პარტიის წევრთა და მხარდამჭერთა რიცხვი და გავლენა გაიზარდა. სოციალ-დემოკრატების შემდეგ, ფედერალისტების პარტია უძლიერესი გახდა საქართველოში. ქართული ინტელიგენციის დიდი ნაწილი, ახალგაზრდობა და მოსახლეობის საშუალო ფენები ფედერალისტებს მიჰყვებოდნენ. ასეთი პარტიის წინამძღოლობას წარმატებით წარმართავდა გიორგი ლასხიშვილი და მისი თანამებრძოლების ბირთვი.

პირველი რევოლუციის წლებში პოლიტიკური პარტიების კონტროლი განსაკუთრებით გაძნელდა. ერთი მხრივ, მათ წინააღმდეგ, (ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ფედერალისტების ორგანიზაცია) იბრძოდა მეფის ადმინისტრაცია, ხოლო, მეორე მხრივ, იგი ველარ აკავებდა და აკონტროლებდა რადიკალურად განწყობილი ადგილობრივი ორგანიზაციების აქტივობას. ახალგაზრდა რადიკალები ტერორისა და ექსპროპრიაციების მომხრეები იყვნენ და პარტიის ხელმძღვანელობის დაუკითხავად მიმართავდნენ ერთსაც და მეორესაც.

გიორგი ლასხიშვილი ზომიერი და განონასწორებული რევოლუციონერების რიგს მიეკუთვნებოდა. იგი ერიდებოდა ტერაქტებს და ბანკების ძარცვის

პრაქტიკას, რასაც სოციალ-დემოკრატები და განსაკუთრებით ესერები ხშირად მიმართავდნენ. მან მითითებები დაუგზავნა პარტიის ადგილობრივ ორგანიზაციებს, რომ მთავარი კომიტეტის ნებართვის გარეშე არ ჩატარებინათ მსგავსი აქციები. ამან ვერ იმოქმედა, ან ნაწილობრივ იმოქმედა. დუშეთის მაზრის ბანკის გახმაურებული „ექსი“ მთავარი კომიტეტის დაუკითხავად მოხდა. 350 000 მანეთი გაიტაცეს. მართალია კრძალავდნენ, მაგრამ ამ ფულით, სხვათა შორის, მთავარმა კომიტეტმა სტამბა შეიძინა, ხოლო ფულის ნაწილი ქუთაისისა და თბილისის კომიტეტებს დაურიგდა.

იგივე გამეორდა, როცა სტუდენტმა ლევან ხერხეულიძემ თბილისის პოლიცემისტური კოვალევი დაჭრა. ამ შემთხვევაში თითქოს ტერორისტული აქტი თბილისის კომიტეტმა გადაწყვიტა, ისე რომ არაფერი ჰკითხა მთავარ კომიტეტს და გიორგი ლასხიშვილს. ასეთი შემთხვევები ერთი და ორი არ ყოფილა.

რევოლუციის მშფოთვარე ხანაში სხვა მხრივაც გამწვავდა მდგომარეობა პარტიაში. როგორც უკვე ავლენიშნეთ სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია შემადგენლობით ბლოკისტური იყო. იგი თავის რიგებში აერთიანებდა საკუთრივ ავტონომისტ-ფედერალისტებს და მათთან ერთად ეროვნულ-დემოკრატებს, ანარქისტებს და კიდევ სხვა ტიპის პატრიოტებს. მოძრაობის პერიოდში გაიზარდა გაუგებრობა სოციალისტ-ავტონომისტებსა და ეროვნულ-დემოკრატებს შორის.

1906 წლის 29 ივნისს ჩატარდა სოციალისტ-ფედერალისტების მეორე კონფერენცია, რომელიც ხაშურთან ახლოს მდებარე სოფ. ბეკამში დაიწყო. იგი პეტრე ყიფიანის მამულში მიმდინარეობდა. მასპინძლის სახლში სუფრა იყო გაშლილი და პოლიციის გამოჩენის შემთხვევაში, პარტიის დელეგატები სუფრას მიუხსნებოდნენ და სმა-ჭამას გამართავდნენ. ასეთი წინადადება თვით მასპინძელმა, პეტრე ყიფიანმა მისცა გიორგის და ამ უკანასკნელსაც, კონსპირაციული მოსაზრებით, მოეწონა შეთავაზება. შემდგომში კონფერენცია შიო ჩიტაძის მკვლელობის გამო შეწყდა და რამდენიმე დღის შემდეგ განახლდა ამჯერად სოფ. რეხაში, ძველი ხალხოსნის, ასიკო ერისთავის სახლში.

კონფერენციაში პარტიის 28 ორგანიზაციის 30 დელეგატი მონაწილეობდა, მათ შორის: გიორგი ლასხიშვილი, გრიგოლ რცხილაძე, სამსონ ფირცხალავა, პეტრე ყიფიანი; ანარქისტები – გიორგი (კომანდო) გოგელია, მიხაკო წერეთელი და სხვ. ავტონომისტ-ფედერალისტებს ანარქისტები დაუპირსპირდნენ.

კონფერენციაზე პროგრამის ორი პროექტი იყო წარმოდგენილი. ანარქისტების პროგრამას 11-მა ორგანიზაციამ მისცა ხმა. ანარქისტები და ფედერალისტები ვერ შეთანხმდნენ და გადაწყვიტეს მომდევნო კონფერენციაზე გაერკვიათ, რომელი პროგრამა მიეღოთ – ავტონომისტური თუ ანარქისტული.

მაგრამ ავტონომისტებს მარჯვენა ფრთიდანაც დაუპირისპირდნენ ეროვნულ-დემოკრატები. პირველი განხეთქილება იმ დროს მოხდა, როცა მემარჯვენე ეროვნულ-დემოკრატები გავიდნენ სოციალისტ-ფედერალისტების ბლოკისტური პარტიიდან. კონფერენციას გიორგი ლასხიშვილი თავმჯდომარეობდა.

მესამე კონფერენცია თბილისში გაიმართა 1907 წლის 2-7 ოქტომბერს. კონფერენციას ესწრებოდა 19 წარმომადგენელი. კონფერენციაზე საბოლოოდ უნდა დაედგინათ, რომელი პროექტი უნდა ყოფილიყო პარტიის პროგრამა – ავტონომისტურ-ფედერალისტური თუ ანარქისტული.

კონფერენციის დაწყებამდე გამოქვეყნდა გიორგი ლასხიშვილის ბროშურა „ლუზას“ ფსევდონიმით. სოციალისტ-ფედერალისტების ლიდერის აზრით, პარტიაში არსებობდა სამი დაჯგუფება – ფრაქცია: მემარჯვენეები, რომლებიც უკვე გავიდნენ პარტიიდან ეროვნულ-დემოკრატების სახით; მემარცხენეები, რომლებიც ანარქიზმ-სინდიკალიზმისაკენ¹ ექაჩებოდნენ პარტიას და მესამე იყო პარტიული ცენტრი, რომლის პოზიციის მტკიცე დამცველი იყო თვითონ გიორგი ლასხიშვილი. ცენტრი წმინდა სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია იყო, რომელიც უნდა განთავისუფლებულიყო სხვადასხვა ფრაქციისაგან და მიეღო დამოუკიდებელი სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის სახე. ამ აზრის იყო გიორგი ლასხიშვილი და თავის ახალ ბროშურაშიც წერდა, რომ პარტიის საბოლოო განმენდა სწორედ მესამე კონფერენციაზე უნდა მომხდარიყო.

ჩვენი მესამე კონფერენცია ვალდებულია ერთხელ და სამუდამოდ ბოლო მოუღოს ამ დავას, რომელიც მუშაობას ძალიან აფერხებს და ბევრს საკითხებში საშინელი არეუ-დარევა შეაქვს“. მეორე კონფერენციამ მოინდომა „შეთანხმება შეუთანხმებლებისა“, მაგრამ ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა, დაასკვნოდა

¹ ანარქიზმ-სინდიკალიზმი – (ფრანგული სიტყვიდან – syndicat – პროფკავშირი, კავშირი) ანარქისტული მოძრაობის ერთ-ერთი მიმდინარეობა. მისი მიმდევრები მიიჩნევდნენ. მხოლოდ ურთიერთ-დახმარებისა და კოლექტიური თვითმმართველობის საფუძველზე დაფუძნებულ მშობელთა რევოლუციურ ორგანიზაციებს შეუძლია შეცვალოს არსებული კაპიტალისტური სისტემა და შექმნას ახალი საზოგადოება. ბრძოლის მეთოდებს შორის, უპირატესობას ანიჭებს ბოიკოტს, საბოტაჟს, გაფიცვას (რედ.).

„ლუზა“ და კატეგორიულად წყვეტდა – „ჩვენ უნდა გავშორდეთ ერთმანეთს, თუ გვსურს რისამეს გაკეთება“ (მასალები სოციალისტ-ფედერალისტთა სარე-ვოლუციო პარტიის მესამე კონფერენციისათვის, „ლუზა“, გვ. 3, სტამბა თფი-ლისის კომიტეტისა, უთარილოა).

კონფერენციის ოქმებში 13 მონაწილეა მოხსენიებული და ისიც ფსევდო-ნიმებით: ტფილელი, ფარი, გორელი, ბაქოელი, რიონელი, ფაზელი, კახელი, ქუთაისელი, მეტეხელი, ქიზიყელი, კოლხიდელი, იმერელი და მესხეთელი. კონფერენციაზე გვიან გამოცხადდა ზუგდიდის წარმომადგენელი, რომელსაც სოხუმის წარმომადგენელთან ერთად სათათბირო ხმა მისცეს.

კონფერენცია გახსნა ფედერალური ბიუროს წარმომადგენელმა – ტფილელ-მა ანუ გიორგი ლასხიშვილმა. მისი მიმართებით და შესავალი სიტყვით დაიწყო სხდომები: „თქვენთვის კარგადაა ცნობილი, რამდენად მნიშვნელოვანია ეს შეხვედრა ჩვენი პარტიისათვის, რამდენადაც იგი საბოლოოდ უნდა დად-გეს ნათელ და მტკიცე გზაზე. დღემდე არსებული სხვადასხვაობა და ის, რომ პარტია შედგება „რამდენიმე ჯგუფისაგან“, – განაგრძობდა „ტფილე-ლი“-ლასხიშვილი და თავისივე „ლუზა“-ლასხიშვილის აზრს აგრძელებდა, – „ძლიერ ამუხრუჭებს“ მუშაობას“.

შესავალი სიტყვის შემდეგ კონფერენციის თავმჯდომარედ „რიონელი“, ანუ გიორგი ზდანოვიჩი-მაიაშვილი, აირჩიეს ის იყო „ტფილელის“ თანამოაზრე და პარტიის ქუთაისის კომიტეტის თავმჯდომარე. მოსალოდნელი პაექრობა და დაძაბულობა მოულოდნელად განიმუხტა. პროგრამის მეორე ანარქისტული პროექტის მომხრეებმა აღარ ისურვეს ფედერალისტური პარტიის არევ-დარევა და კეთილშობილურად წავიდნენ კონფერენციიდანაც და პარტიიდანაც.

მეორე პროექტის ანარქისტმა მომხრეებმა „კახელმა“ და „გორელმა“ გა-ნაცხადეს: „ჩვენ არც იმის სურვილი გვაქვს, რომ ხელი შევეშალოთ ფე-დერალისტთა პარტიას პრაქტიკულ საქმიანობაში, ამიტომ „პარტიული ყრი-ლობის შემდეგ ჩვენ გავდივართ პარტიიდან“ (სეა, ფ. 153, ან. 1, ს. 3267: 208). ანარქისტები ფედერალისტების ბლოკისტური პარტიიდან გავიდნენ. ეს იყო იმ სტრატეგიული ცენტრალური ხაზის გამარჯვება, რომელსაც გიორგი ლასხიშვილი იცავდა. ეს ნიშნავდა, რომ სოციალისტ-ფედერალისტთა ბლოკის-ტური პარტია დაიშალა. მან დაკარგა ბლოკისტური პარტიის ხასიათი და ეროვნულ-დემოკრატიებისა და ანარქისტების გასვლის შემდეგ საბოლოოდ ჩა-მოყალიბდა დამოუკიდებელ და თავისთავად პარტიად. ამას ქადაგებდა და

ამისთვის იბრძოდა გიორგი ლასხიშვილი. სხვათა შორის, ამის გამო ეწოდა მესამე კონფერენციას „დამფუძნებელი“ და საბოლოოდ მოხერხდა კიდეც პარტიის პროგრამის მიღება.

ერთის მხრივ, თითქოს ეს კარგი იყო ფედერალისტების პარტიისათვის – იგი გაიწმინდა სხვა დაჯგუფებების გავლენისაგან, მაგრამ ბლოკისტური პარტიიდან მხარდამჭერი ხალხის მნიშვნელოვანი ნაწილი წავიდა. თუმცა, ლიდერები გულს არ იტყებდნენ და მიაჩნდათ, რომ პარტიამ წმინდა ეროვნულ-სოციალისტური ხასიათი მიიღო და სწორედ ეს შეეფერებოდა სოციალიზმ-ფედერალიზმის იდეალებს.

ამგვარ პოზიციაზე იდგა, უპირველეს ყოვლისა, პარტიის პირველი პირი, სოციალისტ-ფედერალისტი გიორგი ლასხიშვილი, რომელსაც ამის შემდეგ ვერც ეროვნულ-დემოკრატიულ ნაციონალისტობას დასწამებდნენ ოპონენტები და ვერც ანარქისტულ ულტრამემარცხენეობას. ის ამიერიდან წმინდა ეროვნულ-სოციალისტური მიმართულების პარტიის ლიდერი იყო.

გიორგი ლასხიშვილის საზოგადოებრივი აქტივობების ქრონიკა (1905-1907 წწ.)

1905 წლის 6 თებერვალს მონაწილეობდა მეფისნაცვლის საბჭოს წევრ, სულთან კრიმ-გირეისთან გამართულ ჟურნალ-გაზეთების წარმომადგენლების შეხვედრაში. შეთანხმდნენ, რომ პრესის წარმომადგენლები დაესწრებოდნენ კრიმ-გირეის შეხვედრებს გურიის ამბოხებულ გლეხებთან. კრიმ-გირეის ექსპედიციას გურიაში გაჰყენენ „ცნობის ფურცლის“ წარმომადგენლები – სამსონ ფირცხალავა და ილია ნაკაშიძე.

აპრილში მონაწილეობდა ე. წ. ვოდოვოჟოვის პროექტის განხილვაში საპარლამენტო არჩევნების შესახებ, რომელიც მოეწყო კავკასიის სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოებაში, ბარიატინსკის ქუჩაზე. მან მოითხოვა საქართველოს ერთ საარჩევნო ოლქად და ერთეულად გამოყოფა. მის წინადადებას მხარი არ დაუჭირეს ბოლშევიკმა ფ. მახარაძემ, ა. ხატისოვმა. მოხსენება გააწყვეტინეს. კრება ჩაიშალა.

29 აგვისტოს მცირე ხანს ესწრებოდა ქალაქის საბჭოში შემდგარ ხალხმრავალ კრებას, რომელზეც კავკასიის მომავალი მმართველობის საკითხი იხილე-

ბოდა. მისი წამოსვლის შემდეგ პოლიციამ და ჯარმა რამდენიმე ათეული ადამიანი დაარბია. დარბევას მათი სიცოცხლე შეენირა.

1906 წლის მარტში მონაწილეობა მიიღო პეტერბურგში გამართულ სრულიად რუსეთის ჟურნალისტების ყრილობაში გრიგოლ რცხილაძესა და პეტრე სურგულაძესთან ერთად. ყრილობა მიმდინარეობდა ვლ. კოროლენკოს თავმჯდომარეობით. რუსეთის დედაქალაქში ყოფნის დროს გიორგი ლასხიშვილი პოლიციაში დაიბარეს და განუმარტეს, რომ მას ეკრძალებოდა პეტერბურგში ყოფნა და დაუყოვნებლივ უნდა დაეტოვებინა ქალაქი.

ამავე წლის დასაწყისში სოც.-ფედ.-ის მთავარი კომიტეტის თათბირმა, რომელსაც გიორგი ლასხიშვილიც ესწრებოდა, ქუთაისის გუბერნატორ სტაროსელსკის ვიცე-გუბერნატორის პოსტზე შესთავაზა ალექსანდრე ფრონელის (ყიფშიძე) კანდიდატურა, რომელიც დაინიშნა კიდეც ამ პოსტზე.

1906 წლის გაზაფხულზე პრესის წარმომადგენლებთან ერთად მონაწილეობდა ქალთა ერთ-ერთი წრის შეხვედრაზე, რომელსაც მეთაურობდა მარიამ ვახტანგის ასული ორბელიანი. ამ წრემ რუსეთის ხელისუფლებისადმი საპროტესტო წერილი გაუგზავნა ბრიტანეთის პარლამენტს.

1907 წლის 30 აგვისტოს გაზეთის რედაქციაში მყოფ გიორგი ლასხიშვილს და მის თანამშრომლებს ატყობინებენ თავზარდამცემ ამბავს „ავაზაკთა ბრბოს“ მიერ ილია ჭავჭავაძის მოკვლის შესახებ. გიორგი ლასხიშვილი ესწრება ილიას დაკრძალვას და იზიარებს ქართველი საზოგადოების დიდ მწუხარებას.

1907-1916 წლები – პარტიის ლიდერის პოსტზე

რევოლუციისა და განმათავისუფლებელი მოძრაობის წლები სავსე იყო სხვა მოვლენებითაც, რომლებშიც აქტიურად მონაწილეობდა გიორგი ლასხიშვილი. მის მიერ მომზადებული და გამოქვეყნებული ვრცელი სტატიები რომლებიც შეეხებოდა ალიხანოვ-ავარსკის¹ დამსჯელი ჯარის მიერ ჩადენილ ძარცვა-გლეჯას გურიაში, საბოლოოდ გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ აკრძალვით დამთავრდა. მას მოჰყვა გაზეთები „შრომა“, „ისარი“, „ამირანი“, „დროება“, რომლებიც მიყოლებით იხურებოდა. ვერცერთმა მოიკიდა ფეხი მტკიცე ეროვნულ-რადიკალური პოზიციის გამო.

მოძრაობის მუხტი თანდათან ეცემოდა. გიორგი ლასხიშვილი და მისი თანამებრძოლები, ისევე როგორც სხვა რადიკალური მიმართულების პარტიები, გრძნობდნენ, რომ ხელისუფლებამ, მიუხედავად დათმობებისა, ამჯერად, მაინც გაიმარჯვა. დაიწყო ე. წ. რეაქციის ხანა. ამ პერიოდს სხვა ტერმინითაც ნათლავდნენ მაშინ და უწოდებდნენ „რევოლუციის ლიკვიდაციის“ ხანას. მისი მთავარი შემოქმედი იყო რუსეთის მინისტრთა კაბინეტის მეთაური სტოლიპინ². დაიწყო დაპატიმრებების, გადასახლებების, სიკვდილით დასჯის დიდი ტალღა, რომლის მიზანიც რევოლუციის განადგურება და მისი გამეორების შესაძლებლობის აღმოფხვრა იყო.

1907 წლის დასაწყისიდან თანდათანობით რევოლუციური და პატრიოტულ-რადიკალური პარტიები მშვიდობიანი ბრძოლისა და თეორიული სა-

¹ ალიხანოვ ავარსკი (1846-1907) – რუსი გენერალ-მაიორი. 1905 წლიდან დაინიშნა თბილისის დროებით გუბერნატორად, 1906 წლის იანვრიდან ქუთაისის გუბერნიის გენერალ გუბერნატორად. 1907 წელს ის დაშნაკმა ტერორისტებმა მოკლა (რედ.).

² პეტრე სტოლიპინი (1862-1911) – რუსი სახელმწიფო მოღვაწე და რეფორმატორი. ეკავა სხვადასხვა სახელმწიფო თანამდებობა. 1906-1911 წლებში იყო რუსეთის იმპერიის პრემიერ მინისტრი და შინაგან საქმეთა მინისტრი. მან მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა 1905-1907 წლების რევოლუციის ჩახშობაში (რედ.).

კითხვების დამუშავების ფაზაში გადადიან. ამ პერიოდიდან იწყება ეროვნული საკითხით განსაკუთრებული დაინტერესება. თვით რუსული პარტიებიც კი დარწმუნდნენ, რომ მათი ტრადიციული ინდიფერენტული დამოკიდებულება დაპყრობილი ხალხების პრობლემების მიმართ უარყოფითად მოქმედებდა განმათავისუფლებელი მოძრაობის საერთო ბედზე. ამაში გიორგი ლასხიშვილი თვითონაც შეიძლება დარწმუნებულყოფილიყო 1907 წლის აპრილში. სწორედ ამ დროს რუსი ესერების პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა სოციალისტ-ფედერალისტებს შეატყობინა, რომ ფინეთში მზადდებოდა რუსეთის რევოლუციური პარტიების კონგრესი და ამ უკანასკნელებს სთხოვდა პარტიის წარმომადგენლები გაეგზავნათ.

კონგრესსზე გიორგი ლასხიშვილი და გიორგი ზდანოვიჩი გაემგზავრნენ. ორივე ძველი ხალხოსნები იყვნენ და ესერთა შორისაც ბლომად იყვნენ ძველისძველი ნაროდნიკები, ნაროდოვოლცები და სხვანი. ამიტომაც იყო, რომ გიორგი ზდანოვიჩის დიდი სიყვარულით გადაეხვია და ყველას თანდასწერებით მოიკითხა ცნობილმა და თითქმის ლეგენდარულმა „რუსეთის რევოლუციის ბებიად“ წოდებულმა ბრეშკო-ბრეშკოვსკაიამ¹ – „გიცნობ, 50-ის პროცესის მონაწილე ხარ“, – მიაძახა შეხვედრისთანავე „ბაბუშკამ“ ზდანოვიჩს და როცა გაიგო, რომ გიორგი ლასხიშვილიც ნაროდოვოლცელი იყო, მასაც სიყვარულით ჩაეხუტა. ამ დროს „ბაბუშკა“ – ეკატერინე ბრეშკო-ბრეშკოვსკაია – 63 წლის ქალი იყო და წლოვანების გამო კი არ შეარქვეს მხოლოდ ეს სახელი, არამედ გაუტყეხელი რევოლუციონერობისათვის.

კონგრესზე განსახილველი ექვსი საკითხიდან სამი ეროვნულ პრობლემას ეხებოდა: 1. ეროვნული საკითხი და სოციალიზმი; 2. ფედერაცია და ავტონომია და 3. მცირე ერების უფლებათა გარანტია. კონგრესმა ყურადღებით მოისმინა გიორგი ლასხიშვილის მოხსენება, რომელიც ქართველი სოციალისტ-ფედერალისტების ეროვნულ პროგრამას და საერთოდ, საქართველოში ეროვნული საკითხის მდგომარეობის შესახებ დამოკიდებულებას ეხებოდა. კონგრესში მონაწილეობას, ესერების გარდა ლეზულობდნენ: პოლონეთის სოციალისტური პარტია, ბელორუსების „გრომადა“, ფინეთის „აქტიური წინააღმდეგობის“ პარტია, ებრაული „სერპ“ – ანუ ებრაული პროლეტარიატის

¹ ეკატერინე ბრეშკო-ბრეშკოვსკაია (1844-1934) – რუსი რევოლუციონერი, ხალხოსანი, სოციალისტ-რევოლუციონერების პარტიისა და მისი ტერორისტული „საბრძოლო ორგანიზაციის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ლიდერი. ის ცნობილია, როგორც „რუსული რევოლუციის ბებია“ („бабушка русской революции“) (რედ.).

პარტია, სომხური დაშნაკცუთიუნი... ყველას აინტერესებდა, რატომ იყო, რომ ისეთი ძლიერი პარტია, როგორიცაა სოციალ-დემოკრატიული, წინააღმდეგია ეროვნული ავტონომიის.

ეს საკითხი ქართველებსაც და გიორგი ლასხიშვილსაც აინტერესებდათ, მაგრამ ყველა სხვადასხვაიარად პასუხობდა კითხვას. საბოლოოდ, კონგრესის მონაწილე პარტიები აღიარებდნენ ეროვნული საკითხის აქტუალობას და ავტონომიას და ფედერაციულ მოწყობას აძლევდნენ უპირატესობას. საქართველოში კი სხვაგვარად იყო საქმე – აქ სოციალ-დემოკრატები ბატონობდნენ და მათი გავლენით ავტონომიის მოთხოვნა მუშურ-გლეხურ მასაში პოპულარობით არ სარგებლობდა. მას აღიარებდნენ მოსახლეობის განათლებული ფენები, ინტელიგენცია, სტუდენტი-ახალგაზრდობა, წერილობითი-აღმწერული ფენები, სამღვდლოება, თავადაზნაურობა – ე. ი. სოციალისტ-ფედერალისტები – სა და ეროვნულ-დემოკრატიების პარტიების მრევლი. ასე დამთავრდა გიორგი ლასხიშვილისათვის სრულიად რუსეთის მასშტაბის კონგრესი, რომელიც საერთოდ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო, მაგრამ ქართული რეალობისათვის ნაკლებად. აქ ეროვნულ პარტიებს სოციალ-დემოკრატიების უპირატესი გავლენის ჩარჩოში უხდებოდათ მოღვაწეობა.

მაგრამ 1907-1908 წლებიდან თანდათანობით ერთ საინტერესო ტენდენციას ეყრება საფუძველი. მანამდე სოციალური პრობლემატიკის სიძლიერე თვალშისაცემი იყო. ამ პერიოდიდან კი ეროვნული საკითხი განუხრელად ძლიერდება და უფრო და უფრო ავიწროებს სოციალურს, ან მასთან თანაბრად იყოფს აქტუალობის ხარისხს. ამგვარ ტენდენციას ხელს უწყობდა „რევოლუციის ლიკვიდაციის“ პროცესიც.

გიორგი ლასხიშვილმა თავიდანვე შენიშნა ახალი ტენდენცია, რომელიც საქართველოში გაჩნდა რევოლუციის დამარცხების დროიდან. განსაკუთრებით გამოცოცხლდა კულტურული და საზოგადოებრივი ცხოვრება. გაიზარდა ამ მიმართულების საზოგადოებებისა და დაწესებულებების რაოდენობა. გამრავლდა და გამრავალფეროვნდა პრესა. გამოდიოდა ბევრი ჟურნალ-გაზეთები თბილისში, ქუთაისში, ბათუმსა და სხვა ქალაქებში. თვითონ გიორგი ლასხიშვილი, გარდა პარტიული საქმიანობისა, აქტიურად მონაწილეობდა სხვადასხვა სახის კულტურული თუ საზოგადოებრივი შეხვედრის, წრის, დაწესებულების აქტივობაში, კითხულობდა მოხსენებებს, ლექციებს, მონაწილეობდა გამგეობებში თუ კომიტეტებში, რომლებიც მრავლად იქმნებოდა და ფუნქციონირებდა.

რაც მთავარია, ამგვარ კულტურულ საზოგადოებებს მიეძღვნენ პოლიტიკური პარტიები და განსაკუთრებით სოციალ-დემოკრატები, რომლებიც ადრე მათ ყურადღებას არ აქცევდნენ. ახლა მათ მონიდომეს თავისი გავლენისა და ხალხის გაძლიერება და ამ დანესებულებების ხელში ჩაგდება. საილუსტრაციოდ შეიძლება ავიღოთ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. ამ ხანებში შეიქმნა საზოგადოების განყოფილებები ქუთაისში, ბათუმში, ბაქოსა და სხვა რეგიონებში. ამავე დროს, შემცირდა სანერო გადასახადი, რომელმაც გამოიწვია წერათა რაოდენობის მკვეთრი ზრდა. თვით საზოგადოებაში შეიქმნა ახალი განყოფილებები: სასკოლო, საბიბლიოთეკო, საგამომცემლო, სამუზეუმო და სხვა სახისა, რაც მოწმობდა საზოგადოების საქმიანობის მასშტაბის გაფართოებას.

გაფართოვდა აგრეთვე სახალხო თეატრის საქმიანობა. თეატრმა, გარდა აეჭალისა, ახლა უკვე ფუნქციონირება დაიწყო ვერაზე, ავლაბარში, ნაძალადევაში, ზოგიერთ რეგიონშიც. გაჩნდა ახალი საგანმანათლებლო დანესებულება – თბილისის სახალხო უნივერსიტეტი და სხვ. ამ და სხვა საზოგადოებრივ თუ კულტურულ წრეებთან გიორგი ლასხიშვილს ურთიერთობა ჰქონდა ან მონაწილეობდა მათ საქმიანობაში.

ქართველ ქალებსაც დაუარსებიათ რამდენიმე თვითმოქმედი წრე, რომელთაგან ერთ-ერთში გიორგი ლასხიშვილსაც ჩაუტარებია რამდენიმე ლექცია. ის შეუქმნიათ ნიკო ნიკოლაძის ასულ ნინოს, რომელიც ივანე ზურაბიშვილის მეუღლე იყო და თამარ გაბაშვილს, კოტე მაყაშვილის მეუღლესა და ცნობილი მარო მაყაშვილის დედას. ამგვარ ლექციებს თურმე მრავალრიცხოვანი საზოგადოება ესწრებოდა და ინტერესი დიდი იყო. იყო კამათი და აზრთა გაცვლა-გამოცვლაც.

გიორგი ლასხიშვილი ხშირად ბეჭდავდა პრესაში და რედაქტორობდა. გამოსცემდა, ან უბრალოდ ხელმძღვანელობდა, რიგ გაზეთებს, მაშინაც, როცა ოფიციალურად არც რედაქტორი იყო და არც გამომცემელი. მისი ნაწერები ბლომადაა გაფანტული არა მხოლოდ „ივერიასა“ და „ცნობის ფურცელში“, არამედ „შრომაში“, „ისარში“, „მეგობარში“, „დროებაში“, „სახალხო გაზეთში“, „სახალხო ფურცელში“ და სხვ. მისი სტატიებისაგან თავისუფლად შედგება ერთი ან ორი ტომი ნაწერებისა, რომლებიც 900-იანი წლების ყველაზე აქტუალურ პრობლემებს შეეხება და ეპოქის სურათის მატანება თავისთავად. მომავალში ალბათ ისტორიკოსები უყურადღებოდ არ დატოვებენ ამ მემკვიდრეობას.

გიორგი ლასხიშვილის წერის სტილი საქმიანი და კონკრეტულია. მის წერილებში იშვიათად გვხვდება მეტაფორები, შედარებები, ისტორიული წილსვლები და სხვა ლიტერატურული ხერხები, რომლებიც მკითხველს იზიდავს. გიორგი ლასხიშვილი პრაქტიკული ადამიანი გახლდათ და წერის მანერაც პრაგმატული ჰქონდა – რეალობის შეულამაზებელი, ფოტოგრაფიული ასახვა. ალბათ ამიტომაც იყო, რომ მას, როგორც პუბლიცისტს, ისეთი პოპულარობა არ ჰქონია, როგორიც მის თანამოაზრე ზოგიერთ კალმოსანს.

რუსულენოვან გარემოში აღზრდილ მაშინდელ ქართველ ინტელიგენციას და თვით სიტყვაკაზმული ხელოვნების არაერთ წარმომადგენელს, არცთუ ისე იშვიათად, ქართულად წერა არ ემარჯვებოდა და ზოგიერთი მათგანი უკვე სამწერლო თუ პუბლიცისტურ ასპარეზზე გამოსვლისას სწავლობდა მშობლიურ ენას. გიორგიც იმ თაობის შვილი იყო. პირველი ქართულენოვანი წერილი, რომელიც მან 1895 წლის 20 იანვარს გამოაქვეყნა, ჯერ რუსულად დაწერა და შემდეგ გადათარგმნა ქართულად. ასეთივე იყო მეორე წერილის ბედიც.

პირველ ხანებში, „ივერიაში“ მუშაობის დროს, მის წერილებს საგანგებოდ ჩაუსხდებოდნენ ხოლმე „განდეგილი“ (დომინიკა ერისთავ-მდიენისა) და არტემ ახნაზაროვი და „შალაშინს გადაჰყრავდნენ“, რათა გაენმინდათ გრამატიკულ-სტილისტური ხარვეზებისაგან. თურმე გრიგოლ ვოლსკის ბათუმიდან მოუწერია და გამოუგზავნია გიორგისთვის „ივერიაში“ გამოქვეყნებული წერილი, რომელიც წითელი მეღვინით იყო აჭრელებული. „უნდა ვაღიარო, – განგვიმარტავს გიორგი ლასხიშვილი – კარგი ქართული ენა ვერ შევითვისე, გრამატიკასთან მწყრაღად ვიყავ და ლექსიკონიც არ მქონია მდიდარი მთელ ჩემს საჟურნალისტო მოღვაწეობაში. ამის ბრალი რუსულ სკოლას ედება და იმ 8 წელიწადს, რომელიც მე სამშობლოს დაშორებული ვიყავი“.

გრამატიკულ-სტილისტური ლაფსუსები ხელს არ უშლიდა გიორგი ლასხიშვილს, რომ მისი წერილები პრინციპული და მწვავე რეალობის ამსახველი ყოფილიყო.

მთავარ საზრუნავად მაინც პარტიის გაძლოლა რჩებოდა. მიუხედავად პირველი რევოლუციის დამარცხებისა, პოლიტიკური პარტიები აგრძელებდნენ საქმიანობას და ცდილობდნენ შეენარჩუნებინათ სამოქმედო რესურსი. ეს კი არცთუ ადვილი იყო „რევოლუციის ლიკვიდაციის“ რთულ პირობებში, როცა ხელისუფლება მიზეზს ეძებდა, განსაკუთრებით – უპირველესი ეროვნული პოლიტიკური ორგანიზაციის გასანადგურებლად.

1908 წლის 12 ივლისს თბილისში მოკლეს საქართველოს ეგზარქოსი ნიკონი. ხელისუფლებამ რამდენიმე პოტენციურ ჯგუფზე მიიტანა ეჭვი. ერთ-ერთი ეჭვმიტანილი სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია იყო. თუ ეს ბრალდება გამართლდებოდა, ფედერალისტებს ძვირად დაუჯდებოდათ. თვითონ გიორგი ლასხიშვილი კატეგორიულად უარყოფდა ეგზარქოსის მკვლელობაში ფედერალისტების პარტიის მონაწილეობას. უნდარმერია კი პირიქით, თითქმის დარწმუნებული იყო ფედერალისტების ბრალეულობაში. კავკასიის მეფისნაცვლის კანცელარიის განსაკუთრებული განყოფილებისა და პოლიციის დეპარტამენტის ცირკულარი ირწმუნებოდა: „მართალია, პარტიული განცხადება იმის შესახებ, რომ ეს საზიზღარი დანაშაული ჩადენილია სოციალისტ-ფედერალისტების მიერ არ არსებობს, მაგრამ თბილისის კომიტეტის არაღელვალურ ორგანოში, 1908 წლის 8 ივლისის ნომერ პირველში გამოქვეყნებული სტატია სათაურით „საქართველოს ეგზარქოსის ნიკონის მკვლელობის შესახებ“ ნათელ მითითებას იძლევა, რომ ეს დანაშაული სოციალისტ-ფედერალისტების ხელითაა ჩადენილი“ (სეა, ფ. 156, ან. 3, ს. 49: 67).

1993 წელს გამოქვეყნებულ ჩვენს მონოგრაფიაში მოგვყავდა მეორე საარქივო დოკუმენტიც, რომელშიც უნდარმერია იუნყებოდა, რომ გავრცელებული ხმების თანახმად, ეგზარქოსის მკვლელი უნდა ყოფილიყო ვინმე ალექსანდრე (საშა) მარანელი, ალბათ გორის მაზრის გლეხი (სეა, ფ. 95, ან. 1, ს. 35: 72). ჩვენ ვწერდით და ახლაც ვიმეორებთ, რომ გორის მაზრა ქართველი სოციალისტ-ფედერალისტების გავლენის სფეროდ ითვლებოდა და ეს ფაქტორიც გასათვალისწინებელია.

რაც შეეხება გიორგი ლასხიშვილის უარყოფელ განცხადებას, როგორც ზემოთ ვნახეთ, თავადაც აღიარებს, რომ ადგილობრივი კომიტეტები ტერორს ჩვენი მთავარი კომიტეტის დაუკითხავად აწარმოებდნენო. ადვილი შესაძლებელია, რომ ამჯერადაც თბილისის კომიტეტმა ეს ტერორისტული აქტი მთავარი კომიტეტისა და გიორგი ლასხიშვილის ნებართვის გარეშე და ფარულად განახორციელა. ასეთი დრო იყო.

გარდა ამისა, ჩვენს ეჭვს სხვა გარემოებაც აძლიერებს. სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია იყო ერთ-ერთი დაინტერესებული ორგანიზაცია, რომელიც მხარს უჭერდა ავტოკეფალურ მოძრაობას. ფედერალისტურ პრესაში ხშირად იბეჭდებოდა სტატიები ავტოკეფალიის შესახებ. ავტოკეფალიის პრობლემა იმდენად აქტუალური იყო ამ პარტიისათვის, რომ ფედერალურმა

საბჭომ გადაწყვიტა მისი განხილვა მომავალ კონფერენციაზე. ამ საკითხზე სპეციალური მოხსენების მომზადება დაეწალა პარტიის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წევრს – ვლადიმერ ლორთქიფანიძეს, რომელიც ეროვნულ-რადიკალური განწყობით გამოირჩეოდა.

სხვათა შორის, ტერორთან და სამხედრო ორგანიზაციასთან დაკავშირებით რომ ფედერალისტების პარტიაში ერთიანი პოზიცია არ არსებობდა, საიდუმლო პოლიციასაც შეუშინებია. ჟანდარმერიის ერთ-ერთი ინფორმაციის მიხედვით, ამ პრობლემამ დაპირისპირება და არეუდარევაც კი გამოიწვია პარტიაში. საქმე იქამდე მივიდა, რომ მთავარი კომიტეტი დატოვა რამდენიმე წევრმა: იოსებ ბარათაშვილმა, შიო დედაბრიშვილმა, მიხეილ ადამაშვილმა, ალექსანდრე ყანჩელმა, იაკობ ლულაძემ, ქაიხოსრო ქავთარაძემ და არჩილ ჯორჯაძემ. მათი ადგილები დაიკავეს და ამასთან, როგორც დოკუმენტშია აღნიშნული, სამხედრო ორგანიზაციის საკითხში წესრიგისა და დისციპლინის აღდგენა თავის თავზე აიღეს: გიორგი ლასხიშვილმა, სამსონ ფირცხალავამ და ვლადიმერ ლორთქიფანიძემ.

ამავე საქმის მიხედვით, მას შემდეგ, რაც გიორგი ზდანოვიჩი და კიტა აბაშიძე ქუთაისში გადავიდნენ საბოლოოდ (თუმცა ისინი სულ იქ იყვნენ – დ. შ), პარტიის თავმჯდომარის პოსტი ფორმალურად ჩაიბარა ალექსანდრე ჯაბადარმა. მაშინ ასე ხშირად ხდებოდა (სეა, ფ. 95, ან. 1, ს. 35: 66). პოლიტიკური პარტიის თავმჯდომარედ ხშირად ინიშნებოდა საზოგადოებისთვის ცნობილი პირი, რომელსაც შედარებით ლიბერალური იმიჯი ჰქონდა. ნამდვილი ლიდერი ჩრდილში დარჩენას ამჯობინებდა. ეს კარგი იყო არა მარტო მისი, არამედ პარტიის უსაფრთხოებისათვისაც. ის, რომ ამგვარი ტაქტიკა ამართლებდა, ქვემოთაც დადასტურდება, როცა საუბარი შეეხება ფედერალისტური პარტიის ე. წ. ლიკვიდაციის საქმეს. ასეა თუ ისე, ნიკონის მკვლევლების ვინაობა ხელისუფლებისათვის დაუდგენელი დარჩა (Гамсахария... 2016: 112). ფედერალისტების პარტია თუ სხვა ნამდვილი აღმსრულებლებიც სასჯელის მიღმა აღმოჩნდნენ.

მაგრამ ეს არ ნიშნავდა, რომ მეფის სპეცსამსახურები „ივინყებდნენ“ ეროვნული პარტიების საქმიანობის ან რეალურ ანდა საგულეველ ფაქტებს. ისინი საბაბს და მომენტს უცდიდნენ. ასეთი დროც მალე დადგა.

„რევოლუციის ლიკვიდაციის“ რთულ პერიოდში ფედერალისტურმა პარტიამ აქტიურობის რესურსი შეინარჩუნა. გიორგი ლასხიშვილის მეთაურობით

მოქმედი პარტია მწვავედ დაუპირისპირდა ე. წ. გადმოსახლების პროცესს. ცნობილია, რომ რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან გლეხთა და სხვა ჯგუფების კავკასიაში ჩამოსახლებას იმპერიის ხელისუფლება საუკუნის განმავლობაში ახორციელებდა. ახლა, განმათავისუფლებელი მოძრაობის დამარცხების შემდეგ, ეს პროცესი ძალიან გაძლიერდა. ხმები ვრცელდებოდა, რომ მთავრობას განზრახული ჰქონდა სამი მილიონი გლეხის ჩამოსახლება კავკასიასა და საქართველოში. უკვე ცალკეულ რეგიონებში, მაგ., შავი ზღვის სანაპიროებზე, მუშაობდა ინჟინერთა და აგრონომთა ჯგუფი, რომელიც ამზადებდა ტერიტორიებს ჩამოსახლებულებისათვის.

ასეთ ვითარებაში ქართველი თავადაზნაურობა მზად იყო, სარფიანად მიეყიდა თავისი მამულები უცხოელებისათვის და საამისოდ შექმნილი ორგანიზაციებისათვის, რომლებსაც რუსეთის ხელისუფლება ქმნიდა. ჟანდარმერიის ინფორმაციით, სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა ჩამოსახლების პროცესისათვის წინააღმდეგობა გაენია ტერორის გზით. მიწის საკითხთან დაკავშირებულ ტერორს მაშინ „აგრარულ ტერორს“ ეძახდნენ. სწორედ „აგრარული ტერორის“ პრობლემა სპეციალურად განიხილა სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის „ფედერალურმა კომიტეტმა“, რომელიც 1909 წლის დეკემბრის დასაწყისში შეიკრიბა.

შეიძლება ზუსტად, ან შესაძლოა დაახლოებით, ჟანდარმერიამ იცოდა, ვინ შედიოდა სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ე. წ. „ფედერალურ კომიტეტში“ 1907 წლის თებერვლისათვის. კომიტეტი 1909 წლისათვის დიდად არ უნდა შეცვლილიყო: 1. ალექსანდრე ჯაბადარი (თავმჯდომარე), 2. გრიგოლ რცხილაძე (თავმჯდომარის ამხანაგი), 3. სამსონ ფირცხალავე (თავმჯდომარის ამხანაგი), 4. ვლადიმერ ლორთქიფანიძე, 5. ალექსანდრე მდივანი, 6. გიორგი ზდანოვიჩი, 7. გიორგი ლასხიშვილი, 8. კიტა აბაშიძე, 9. ესტატე ავალიშვილი, 10. ივანე მჭედლიშვილი. ჟანდარმერიის ცნობით, თითქოს ზდანოვიჩი და აბაშიძე ქუთაისში წასვლის შემდეგ გავიდნენ კომიტეტიდან, მაგრამ განა ეს ორი მოღვაწე სულ ქუთაისში არ ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. მაგრამ ამჟამად ეს არაა მთავარი.

მთავარი ისაა, რომ ამ შემადგენლობამ 1909 წლის დეკემბრის სხდომაზე მიიღო გადაწყვეტილება, გაეფრთხილებინა ქართველი მემამულეები, არ მიეყიდათ მამულები უცხოელებისათვის და თუ ამას არ გააკეთებდნენ ტერორი დაენიშნათ გამყიდველებისათვის. ტერორი უნდა განხორციელებულიყო

მამულების მყიდველ ჩამოსახლებულთა წინააღმდეგაც. ამ ამბავს და მონაცემებს იუნყება ჟანდარმერიის საქმე. მაგრამ ჟანდარმერიას სხვა მონაცემებიც აქვს, რომლებიც გვეხმარება, გავიგოთ, როგორი იყო თვით გიორგი ლასხიშვილის პირადი პოზიცია ტერორთან დაკავშირებით.

მიუხედავად იმისა, რომ მესამე დამფუძნებელ კონფერენციაზე ანარქისტები გავიდნენ ფედერალისტების პარტიიდან, მის წევრებს შორის იდეალური პარმონია არ მიღწეულა. პარტიაში მაინც არსებობდა ორი ფრთა. ერთი იყო ზომიერ-რადიკალური, რომელსაც გიორგი ლასხიშვილი და მისი მხარდამჭერები კმნიდნენ და ისინი აგრარული ტერორის წინააღმდეგნი იყვნენ. მეორე იყო მოანარქისტო რადიკალების ფრთა, რომელიც ძირითადად ახალგაზრდებისაგან შედგებოდა და ტერორის მომხრეებს თანაუგრძნობდა.

არის ცნობები, რომ ამ ახალგაზრდა რადიკალ-ფედერალისტებმა თითქოს რიგით მეოთხე პარტიული კონფერენცია ჩაატარეს და ტერორის გადაწყვეტილებაც მიიღეს. ტერორის მიღებას მხარი დაუჭირეს შალვა ამირეჯიბმა, შაქრო ბილანიშვილმა, „მაჭაროვმა“, ქუთათელაძემ და სხვებმა. მათში არ ერია პარტიის ზემოაღნიშნული „ფედერალური კომიტეტის“ არცერთი წევრი და არც გიორგი ლასხიშვილი. ეს კონფერენცია, ჟანდარმერიის მონაცემებით, 1909 წლის დეკემბერში უნდა ჩატარებულიყო.

როგორც ჩანს, ტერორთან დაკავშირებით არსებული აზრთა სხვადასხვაობის გამო დაპირისპირება ტრადიციულ ზომიერ ფედერალისტთა და ახალგაზრდა რადიკალურ ფრთებს შორის სერიოზული იყო. 1910 წლის, იანვარში შედგა პარტიის „ცენტრალური კომიტეტის თათბირი“. მასზე პარტიის ზომიერი ხელმძღვანელები, გიორგი ლასხიშვილი, სამსონ ფირცხალავა, ილია ალლაძე და სხვები ტერორის წინააღმდეგ გამოვიდნენ. ამჯერად პოზიციათა სხვადასხვაობას პარტიის ერთიანობა არ დაურღვევია, მაგრამ ახალგაზრდა რადიკალები, როგორც ჩანს, დამოუკიდებლად აქტიურობდნენ. ალბათ მათი შედგენილი იყო პარტიის მიერ გამოცემული პროკლამაცია სათაურით „თავგანწირვა“, რომელიც ტერორით ემუქრებოდა მამულების მყიდველ-გამყიდველებს. ეს პროკლამაცია მისვლიათ თავად ანდრონიკაშვილებს.

ქართული მიწების უცხოელებისათვის მიყიდვა პარტიის ზომიერ ხელმძღვანელობასაც სერიოზულად აფიქრებდა და არც ისინი მსხდარან გულხელდაკრეფილნი. სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის ლიდერი და მისი თანამებრძოლები ლეგალური გზებით ებრძოდნენ ჩამოსახლების პროცესს. სწორედ

მათი ინიციატივით, თბილისის საადგილმამულო ბანკთან შეიქმნა ე. წ. „საადგილ-მამულო კომისია“. ეს ორგანიზაცია ქართველ გლეხებს მამულების შეძენაში ეხმარებოდა. კომისიის თავმჯდომარე იყო ალექსანდრე ყიფშიძე. ამ კომისიის საქმიანობას ფარულად წარმართავდა სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიასთან შექმნილი სტრუქტურა – „სამინათმოქმედო სექცია“, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ქაიხოსრო ქავთარაძე. ამის შესახებ ცნობას ჟანდარმერიის ინფორმაცია გვაძლევს (სეა, ფ. 153, ან. 1, ს. 1835).

გამოდოდა, რომ, საერთო ჯამში, სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია ორივე – ლეგალური და არალეგალური – გზით ებრძოდა ჩამოსახლების დამლუპველ პროცესს. ეროვნული და სოციალური პარტიებისა ეს და მსგავსი აქტივობანი ხელს უშლიდა ხელისუფლებას, თავისუფლად განეხორციელებინა იმპერიული მიზნები. „რევოლუციის ლოკვიდაციის“ პერიოდში, ხელისუფლებამ რეპრესიების წყალობით მნიშვნელოვნად შეასუსტა სოციალ-დემოკრატების ორგანიზაციები. სამაგიეროდ, სულ უფრო იზრდებოდა ეროვნული პარტიების გავლენა საქართველოში. ეს მით უფრო არ სიამოვნებდა ხელისუფლებას, რადგან სოციალისტ-ფედერალისტები და ეროვნულ-დემოკრატები ურთიერთ-სოლიდარულად მოქმედებდნენ.

გიორგი ლასხიშვილისათვის მთავარ პოლიტიკურ გზავნილად რჩებოდა ახალგაზრდობაში არჩეული ერთიანობის, ყველა ქართული პოლიტიკური პარტიისა და საზოგადოებრივი მიმდინარეობის გაერთიანების სტრატეგია. მას 1910-იან წლებშიც მტკიცედ სწამდა, რომ „ჩვენ ყველანი შევადგენთ ერთ პარტიას“. ბუნებით, როგორც ჩანს, გიორგი უკონფლიქტო პიროვნება იყო. მას არ სჩევოდა თუნდაც თავისი მოწინააღმდეგეების მწვავედ გაკრიტიკება, შეურაცხმყოფელი ეპითეტებით შემოკობა. პირიქით, მას შეეძლო თავის ოპონენტებთან ნორმალური ადამიანური ურთიერთობების შენარჩუნება. ასეთი შემთხვევა იშვიათი იყო ქართულ რეალობაში, მაგრამ გიორგი ლასხიშვილი ამას ბუნებრივად აკეთებდა. მან იცოდა, რომ ისინი, მცირე გამონაკლისის გარდა, ყველა „ერთ პარტიას“ ეკუთვნოდნენ – საქართველოს პარტიას.

თუმცა ნორმალური ურთიერთობები სულაც არ უშლიდა ხელს გიორგი ლასხიშვილს კრიტიკული ყოფილიყო. ასე მოხდა სომეხ-თათართა კონფლიქტის დროს, თბილისში, როცა მან დაგმო გიორგი თუმანოვის პროსომხური პოზიცია. სხვათა შორის, თუმანიშვილმა მაშინ ტელეფონით დაურეკა გიორგის და უსაყვედურა, უსამართლოთ გამაკრიტიკეო. ამის შემდეგაც გიორგი ლასხიშვილს ნორმალური ურთიერთობა ჰქონდა თუმანიშვილთან.

1910 წლისათვის პეტრე არკადიევიჩ სტოლიპინის ძირითადი მიზანი – „რევოლუციის ლიკვიდაცია“ – მიღწეული იყო. საპროტესტო გამოსვლები, ფაქტობრივად, შეწყდა, პარტიები ფუნქციონირებდნენ, მაგრამ ლეგალურად, გაზეთებით და პარლამენტში ორატორობის გზით. პარტიების მიზნები, თვით-მპყრობელობის დამხობის შესახებ, პროგრამებში ეწერა, მაგრამ შეიარაღებული აჯანყების არავითარი ილუზია აღარ არსებობდა. ახლა უკვე შეიძლებოდა აქა-იქ შემორჩენილი ჯერ კიდევ ფეხზე მდგარი პოლიტიკური პარტიების თავიდან მოცილებაზე ეფიქრათ.

თბილისისა და ქუთაისის ჟანდარმთა სამმართველოები მოთმინებით უთვალთვლებდნენ და აგროვებდნენ მასალებს სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის ძირგამომხრელი ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობის შესახებ. 1910 წლის დასაწყისისათვის მათ ჩათვალეს, რომ ყველაფერი მზად იყო სასიკვდილო დარტყმისათვის. და აი, 1910 წლის 30 აპრილის ღამეს თბილისის გუბერნიის ჟანდარმერიამ ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის თითქმის მთელი ფედერალური კომიტეტი და რამდენიმე ათეული ყველაზე აქტიური წევრი ერთდროულად დააპატიმრა. ამგვარ ზომას ისინი პარტიის „ლიკვიდაციას“ ეძახდნენ. ეს იმას ნიშნავდა, რომ პარტიის ხელმძღვანელი ბირთვის დაპატიმრებას და ნეიტრალიზაციას უთუოდ მოჰყვებოდა მთელი პარტიის ბუნებრივი დამბლა.

დაპატიმრებულთა შორის იყვნენ: ალექსანდრე ჯაბადარი, ალექსანდრე მდივანი, სამსონ ფირცხალავა, მიხეილ ჯავახიშვილი, ილია აღლაძე, იოსებ ბარათაშვილი, ქაიხოსრო ქავთარაძე, ალექსანდრე დიასამიძე, ვ. მუსხელიშვილი, მ. ხუციშვილი და სხვ. სულ 32 კაცი. მალე მათ რიცხვს მიემატნენ: გერონტი ქიქოძე, ს. მაჭავარიანი, ფერეიდნელი ქართველი და სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის წევრი ონიკაშვილი; პარტიასთან ახლომდგომნი: შალვა ამირეჯიბი, ივანე ზურაბიშვილი, შაქრო ბილანიშვილი, შალვა დადიანი და სხვ.

გიორგი ლასხიშვილი 30 აპრილს ილია აღლაძესთან იმყოფებოდა სტუმრად. სახლში შემოსულმა პოლიციელებმა და ჟანდარმებმა ილია აღლაძე მის თვალწინ დააპატიმრეს, ხოლო როცა სახლში გვიან ღამით დაბრუნდა, შენობა გაჩხრეკილი დახვდა. როგორც ჩანს, მას გაქცევა ან დამალვა არც უცდია, ამიტომ მალე ისიც დააპატიმრეს და პეტრე დიდის ქუჩაზე არსებულ ჟანდარმერიის სამმართველოს „სარდაფში“ ჩასვეს. აქ მას შალვა ამირეჯიბი დახვდა და შეატყობინა, რომ ბევრი მათი თანამებრძოლი იმ ღამესვე დააპატიმრეს. პირველივე დაკითხვისას მან კატეგორიულად უარყო, რომ თითქოს

ის სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის კომიტეტის წევრი იყო და წარმოუდგენელი განცხადება გააკეთა:

- არასოდეს პარტიის წევრი არ ვყოფილვარ.

ამის შემდეგ გიორგი ლასხიშვილი უკმაყოფილოდ შენიშნავს, რომ ერთი კვირის შემდეგ თითო-თითოჯერ დაგვკითხეს და საქმე სრულიად გამოუძიებლად გაათავეს, მხოლოდ იმ ცნობების მიხედვით, რომელიც მათ ჰქონდათ აგენტებისა და პროვოკატორებისაგან. თავისი მოგონებები გიორგი ლასხიშვილმა 1928 წელს დაამთავრა და მის თვალწინ უკვე ჩაიარა 1920-იანი წლების საბჭოთა რეპრესიებმა. ცოტა უცნაურად სჩანს მისი უკმაყოფილება ნიკოლოზ მეორის რეჟიმისდროინდელი გამოძიება-გასამართლების ნორმებით, რომლებიც, ბოლშევიკების რეჟიმთან შედარებით, დემოკრატიის პანაცეად მოჩანდა.

თუნდაც მეტეხის ციხის რეჟიმი წარმოვიდგინოთ მისივე „მემუარების“ მიხედვით და წარმოსახვით მაინც შევეუდაროთ საბჭოთა რეჟიმის დროინდელ ციხეებს. მეტეხის ციხეში, სადაც ის გაამწესეს, მკაცრი რეჟიმი იყო, გვაფრთხილებს გიორგი ლასხიშვილი და, რა თქმა უნდა, ასეც იქნებოდა, განა არ ვეთანხმებით. კამერებიდან ეზოში ნახევარი საათით გამოჰყავდათ. მნახველებთან შეხვედრა კვირაში ერთხელ შეიძლებოდა. გაზეთების კითხვა აკრძალული იყო, წიგნებისა კი - ნებადართული. სარგებლობდნენ ციხის პატარა ბიბლიოთეკით, თუმცა წიგნის გარედან შემოტანაც შეიძლებოდა, ოღონდ ის ჯერ პროკურორს უნდა ენახა და ნებართვა გაეცა. საჭმელ-სასმელი: დილა-სალამოს ჩაი, სადილად - 250 გრამი ხორცი წვნიანით და პური. ციხის ულუფა ივსებოდა კვირაში ორჯერ გარედან შემოტანილი საჭმლით.

ციხეში იყო სხვადასხვა სახის სახელოსნო, თუმცა მხოლოდ სისხლის სამართლის დამნაშავეებისთვის. სამაგიეროდ, გიორგიმ შეადგინა საეკლესიო გალობის გუნდი და კვირაში სამჯერ ირთობდა თავს გალობით, მაგრამ მალე ეს გასართობიც აკრძალეს. მალე მკაცრი ციხის მკაცრი უფროსი შეცვალეს გულკეთილი კაციით და პატიმრებს ცოტა შვება მიეცათ. ასეთ ყოფაში იყვნენ გიორგი ლასხიშვილი და მისი პარტიული თანამებრძოლები შვიდი თვის განმავლობაში.

1910 წლის დეკემბერში პატიმრებს ხუთ-ხუთი წლით გადასახლება მიესაჯათ. გადასახლების ადგილ-ქალაქები თვით პატიმრებს უნდა აერჩიათ.

გიორგიმ ქალაქი ხარკოვი აირჩია, თვალების სამკურნალოდ. იქ ცხოვრობდა თვალების ცნობილი ექიმი, პროფესორი გირშმანი, რომელთანაც ერთხელ უკვე მკურნალობდა.

ხარკოვში გიორგი ლასხიშვილი დროებით ჩამოსცილდა აქტიურ პოლიტიკას. მისი გარემოცვა იქაური ქართველებისაგან შედგებოდა, რომლებიც ძირითადად ან სხვადასხვა პროფესიით იყვნენ დაკავებულნი, ან სტუდენტები იყვნენ. ორი-სამი წლის ხარკოველი გადასახლების შემდეგ გიორგი ზდანოვიჩმა შესთავაზა, პროკოფი შერვაშიძეს ეთხოვ, იქნებ მეფისნაცვალთან გიშუამდგომლოს და საქართველოში დაგაბრუნოსო. ნაცნობ-პროტექტორობა, რა თქმა უნდა, მაშინაც ჭრიდა.

პოლკოვნიკი, თუ, ზოგიერთი ცნობით, გენერალ-მაიორი, პროკოფი შერვაშიძე დიდი ნაცნობობისა და გავლენის მქონე დიდგვაროვანი კაცი გახლდათ. იყო სახელმწიფო სათათბიროს ყოფილი დეპუტატი. მისი ერთ-ერთი ქალიშვილი – ელენე – გათხოვილი იყო რუსეთის მესამე სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარის მიხეილ ხომიაკოვის ვაჟიშვილზე.

აი, ეს პროკოფი შერვაშიძე შეუჩნდა კავკასიის მეფისნაცვალ ილარიონ ვორონცოვ-დაშკოვს, გინდა თუ არა, გაანთავისუფლე ლასხიშვილი გადასახლებიდანო. იმპერატორის სასახლის ყოფილი ნამინისტრალი დიდხანს ჯიუტობდა და არნმუნებდა შერვაშიძეს, შენ ლასხიშვილის ცხოვრების მხოლოდ ერთ მხარეს იცნობ და არ იცი, რომ ეგ კაცი რევოლუციური პარტიის წევრია, რომელიც ტერორისტულ აქტებს აწყობსო. ბოლოს, ეტყობა, მაინც გატყდა. ფაქტია, რომ გიორგი ლასხიშვილი ხარკოვში გადასახლების მესამე წელს გაათავისუფლეს და თბილისში არა, მაგრამ ბაქოში ცხოვრების ნება მისცეს.

ამასაც არა უშავდა. ბაქო ახლოს იყო სამშობლოსთან და აქ ფარულად ჩამოსვლაც შეიძლებოდა. თანაც, ბაქოში ცხოვრობდა გიორგის და, რომელიც პედაგოგის, ბაქოს კომერციული სასწავლებლის დირექტორის, მიხეილ თავქიშვილის მეუღლე იყო. გიორგიც იქ, დასთან და სიძესთან, დასახლდა. გარდა ამისა, ბაქოში იმხანად ბევრი ქართველი ცხოვრობდა. იქვე იყვნენ მისი პარტიული მეგობრები და თანამებრძოლები: პლატონ გელოვანი, სვიმონ კვიტაშვილი, ვლ. ახოზაძე. რაც მთავარია, იქვე იყო გამოძევებული ილია ალლაძე და სხვებიც.

აქ კი შეიძლებოდა, კვლავ დაბრუნებოდა თავის ყველაზე ახლობელ საქმეს – ეროვნულ-რევოლუციურ საქმიანობას, რომელსაც ის აქამდე ყველაზე კარგად სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის მეშვეობით აწარმოებდა. ბაქოში მოქმედებდა პარტიის ადგილობრივი კომიტეტი, რომელსაც პლატონ გელოვანი

ხელმძღვანელობდა. პლატონი იყო მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს¹ სოციალისტ-ფედერალისტი დეპუტატის, ვარლამ გელოვანის, ძმა. სწორედ ვარლამ გელოვანმა 1912 წლის დეკემბერში სათათბიროს ტრიბუნიდან ღიად მოითხოვა საქართველოს ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომია, რაც დიდმნიშვნელოვანი მოვლენა იყო.

იმავე ხანებში ფედერალისტებს ჰყავდათ მეორე კანდიდატიც – ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი – რომელსაც გამარჯვების სერიოზული შანსები ჰქონდა. მაგრამ ქართველი სოციალ-დემოკრატები შეუთანხმდნენ სომხურ ბურჟუაზიას – „სოლოლაკელებს“. ამ უკანასკნელთა კარნახით თბილისის სომხობამ ხმები მისცა სოციალ-დემოკრატების კანდიდატს, კარლო ჩხეიძეს და გამარჯვებულიც ის აღმოჩნდა.

ქართველი პატრიოტები გამწარდნენ. პრესაში დიდი აურზაური ატყდა. ეს ის დრო იყო, როცა გიორგი ლასხიშვილი ბაქოში ჩავიდა და მანაც მიიღო პოლემიკაში მონაწილეობა. მას, ნაციონალისტს, საკუთარ გაზეთ „წყაროში“ წერილი გამოუქვეყნა, დაუჯერებელია, მაგრამ ბოლშევიკმა ფილიპე მახარაძემ. აი, როგორი ურთიერთობების კაცი იყო გიორგი ლასხიშვილი.

ამასობაში დადგა 1913 წლის 21 თებერვალი. რუსეთის იმპერიაში დაიწყო რომანოვების სამეფო დინასტიის 300 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო ზეიმი, დღესასწაულები, ბალ-მასკარადები, იმპერატორისა და სამეფო ოჯახის მოგზაურობა იმპერიის რეგიონებში და ა. შ. ერთ-ერთი უპირველესი სამეფო ღონისძიება ამნისტია იყო, რომელიც ადმინისტრაციული წესით დასჯილებსაც ეხებოდა, და მაშასადამე, გადასახლებულ სოციალისტ-ფედერალისტებსაც და მათ ლიდერსაც.

მეფის მანიფესტის გამოცხადებისთანავე გიორგი ლასხიშვილი თბილისში დაბრუნდა. მისი გადასახლება ხუთის მაგივრად სამ წელიწადს გაგრძელდა. ბედის ირონია – სოციალისტ-ფედერალისტების ლიდერს ჯერ მეფისნაცვალმა შეუმცირა სასჯელი და შემდეგ მეფე-იმპერატორმა.

თბილისში ჩამოსულ გიორგი ლასხიშვილს პარტიაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები დახვდა. სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიაში მოსული იყო ახა-

¹ სახელმწიფო სათათბირო – იგივე რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო დუმა (სათათბირო). პირველი მოსახლეობის მიერ არჩეული წარმომადგენლობითი სათათბირო ორგანო 1906-1917 წლებში. იმპერიაში 1905 წლიდან დაწყებულმა რევოლუციურმა გამოსვლებმა იმპერატორი აიძულა, დათანხმებოდა არჩევითი წარმომადგენლობითი ორგანოს დაფუძნებას. სულ ოთხი მოწვევის სახელმწიფო სათათბირო არსებობდა (რედ.).

ლი, ე. წ. მეორე თაობის, არაერთი წარმომადგენელი. ისინი თავმოყრილნი იყვნენ გაზეთ „სახალხო გაზეთის“ ირგვლივ, რომელიც უკვე მესამე წელია შეუფერხებლად გამოდიოდა და ყველაზე პოპულარულ გაზეთად ითვლებოდა. მეორე თაობას წარმოადგენდნენ: არჩილ ჯაჯანაშვილი, ქრისტეფორე რაჭვე-ლიშვილი, აკაკი პაპავა, არისტო ჭუმბაძე, გ. ჭუმბურიძე, მიხეილ საყვარე-ლიძე, თედო ლლონტი. დანარჩენები პარტიის აქტიურ ბირთვში იყვნენ: შალ-ვა ალექსი-მესხიშვილი, შალვა მიქელაძე, ვ. ეგნატაშვილი, ვ. კარბელაშვილი, სამსონ დადიანი, ბესო ქელბაქიანი, ერასტი ტოროტაძე და სხვანი.

1913 წელსვე ქართველი სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიამ, და საერ-თოდ ქართველმა საზოგადოებამ, აუნაზღაურებელი დანაკლისი განიცადა – 11 მარტს გარდაიცვალა არჩილ ჯორჯაძე. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ მაშინდელმა ჩვენმა საზოგადოებამ ნამდვილი ინტელექტუალური ლიდერი დაკარგა. უკანასკნელი 10-12 წლის განმავლობაში, არჩილ ჯორჯაძის წერილე-ბმა, ნაშრომებმა, პუბლიცისტურმა, ისტორიულმა თუ პოლემიკურმა ნაწერებმა მთლიანად დაიპყრო ქართველი საზოგადოების გული და გონება.

გიორგი ლასხიშვილმა ნამდვილი იდეური და სულიერი მეგობარი დაკარგა. ისინი საგნებს და მოვლენებს ერთნაირად უყურებდნენ. გიორგი ლასხიშვი-ლის „საერთო ასპარეზის“ ფორმულა არჩილ ჯორჯაძემ „საერთო მოქმედე-ბის ნიადაგის“ თეორიული სისტემის სახით ჩამოაყალიბა. ის, რასაც გიორგი პრაქტიკულად ცდილობდა და პოლიტიკური საქმიანობით ესწრაფვოდა, არჩილ ჯორჯაძემ პოლიტიკური კონცეფციის სახით მისცა ქართულ საზოგადოებას.

მეორე წელი არ იყო გასული გიორგი ლასხიშვილის საქართველოში დაბრუნებიდან, რომ ისეთი მოვლენა დაიწყო, მთლიანად შეცვალა და გან-საზღვრა მსოფლიოს ბედი. ქართულ საზოგადოებაში ამ მოვლენას „დიდ ომიანობას“ უწოდებდნენ. მსოფლიო ომის პირველ წლებში პოლიტიკური ცხოვრება თითქმის ჩაკედა. პოლიტიკური პარტიების აქტივობა მინიმუმამდე დაეცა. ვიღა გაბედავდა მიტინგების, დემონსტრაციების და, მით უფრო, შეი-არაღებულ გამოსვლას, როცა აქვე, სამხრეთ საქართველოსა და სომხეთის საზღვრებთან, ნახევარმილიონიანი რუსეთის არმია ებრძოდა ოსმალეთს.

ომმა განსაკუთრებული გაჭირვება, გაძვირება, ეკონომიკის დაცემა, მეურნეობის მოშლა, მრეწველობის კოლაფსი და შიმშილი მოიტანა. გიორგი ლასხიშვილსაც საარსებო საზრუნავი გაუჩნდა. აქამდე ჟურნალისტური საქ-მიანობით, ასე თუ ისე, გაჰქონდა თავი, მაგრამ გაძვირებული ცხოვრების პირობებში ეს აღარ კმაროდა. ამას ისიც ემატებოდა, რომ, როგორც ჩანს,

პროფესორ გირშმანთან მკურნალობამ მისი მხედველობა ისე ვერ გამოაკეთა, რომ ინტენსიური წერა შეძლებოდა. მან დიდხანს მუშაობა ვერ შეძლო თბილისის საადგილ-მამულო ბანკის ე. წ. ზედამხედველ კომიტეტში, შემდეგ ბანკის საქმეთა მმართველის ადგილზეც, სადაც ბევრი სანერი და საკითხავი საქმეები აღმოჩნდა. სასონარკვეთილებამ შემოპყრო, – წერს იგი და გასაგებიცაა, დიდი ოჯახი ჰყავდა სარჩენი – ოთხი ქალიშვილი ჰყავდა.

ისევ ფართო ნაცნობობამ და მეგობრებმა უშველეს. შავი ქვის, ანუ მარგანეცის, მრეწველთა საბჭოს თავმჯდომარემ და მისმა მოადგილემ – გიორგი ზდანოვიჩმა და კიტა აბაშიძემ – ქუთაისის ბანკის თბილისის განყოფილების უფროსობა ჩააბარეს. ცხადია, განყოფილების ახალი უფროსისათვის შეთავაზებული თანამდებობა დიდი შვება იქნებოდა. ოჯახის შენახვის პრობლემა, ასე თუ ისე, გადაიჭრა. ახლა შეეძლო პარტიული და საქვეყნო საქმეებისათვის გულდამშეიდებით მიეხედა.

იგი, როგორც იტყვიან, მთლიანად და ჩვეულად საზოგადოებრივი და კულტურული აქტიურობის ორომტრიალს დაუბრუნდა. იმხანად, 1910-იან წლების საქართველოში, საზოგადოებრივი და კულტურული საქმიანობის ნამდვილი ბუმი იდგა. ამ პერიოდში შეიქმნა ახალი საზოგადოებრივ-კულტურული ორგანიზაციები თბილისში: ქართული სასოფლო-სამეურნეო, საისტორიო-საეთნოგრაფიო, სიმფონიური, თბილისის ქალთა და ქართული კულტურის მოყვარულთა საზოგადოებები.

უცნაური და საინტერესო ის არის, რომ კულტურული აქტივობის მუხტი „დიდი ომიანობის“ წლებშიც შენარჩუნდა. მეტიც, ამ პროცესში, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „უსაქმოდ“ დარჩენილი პოლიტიკური პარტიებიც ჩაერთვნენ, განსაკუთრებით კი სოციალისტ-ფედერალისტები და ეროვნულ-დემოკრატები.

ახალდანწყებულმა „დიდმა ომიანობამ“ სწრაფად მოითხოვა ქართველი საზოგადოების ორიენტაციის განსაზღვრის აუცილებლობა. ერთი შეხედვით ყველაფერი ცხადი იყო: მეტროპოლიას, უნდოდათ თუ არა, უნდა მიმხრობოდნენ და მხარი დაეჭირათ მისთვის და მასთან ერთად უნდა ებრძოლათ კიდეც. სოციალისტ-ფედერალისტებმა და სხვა პარტიებმა ღიად და იძულებით დაუჭირეს კიდეც მხარი ომს „სამშობლოს დასაცავად“. სხვა გზა არ იყო.

მეოთხე სათათბიროს სოციალისტ-ფედერალისტი დეპუტატი ვარლამ გელოვანი ერთობისაკენ მოუწოდებდა რუსეთის იმპერიის ეროვნებებს, თუმცა – ახალი თავისუფალი საზოგადოების შესაქმნელად: „დეე იგი ერთობა გადაიქცეს სანინდრად თავისუფალ ხალხთა ახალი ძლიერი რუსეთის შესაქმნე-

ლად". ამგვარი ფორმულაც მისაღები იყო რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ II-თვის, რადგან ქართველი დეპუტატი პირდებოდა რუსეთს, რომ ქართველობა თავის ეროვნულ მოთხოვნებს და პრეტენზიებს დროებით განზე გადასდებდა.

ასეთი იყო სოციალისტ-ფედერალისტების ოფიციალური პოზიცია. ამავე პოზიციაზე იდგნენ ფედერალისტებთან ახლოს მდგომი ანარქისტები და სხვა ჯგუფებიც. 1915 წლის შუა ხანებში აგენტურა ატყობინებდა თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროს პოლკოვნიკ პასტრულინს, რომ ევროპულ პრესაში გამოქვეყნდა „ანარქიზმის ბელადების“ კროპოტკინისა და ჩერქეზოვის მონოღება, რომელშიც ისინი მხარს უჭერდნენ ანტანტას. ამის შესახებ ვარლამ ჩერქეზიშვილმა წერილიც გამოუგზავნა გიორგი ზდანოვიჩს. ამ წერილის შესახებ გიორგი ლასხიშვილსაც ეცოდინებოდა და ეთანხმებოდა კიდეც, ალბათ.

მაგრამ იგი სხვა განწყობასაც ხედავდა ქართულ საზოგადოებაში. მისი აზრით, უმრავლესობა გერმანიის გამარჯვებას ელოდებოდა. ამ შემთხვევაში რუსეთის იმპერია დაიშლებოდა და დაპყრობილი ხალხები, მათ შორის ქართველები, ეროვნულ თავისუფლებას მოიპოვებდნენ. ომმა თავისი მოლოდინები გააჩინა. ანტანტის გამარჯვების მომხრეებიც არანაკლებ ელოდებოდნენ უკეთეს მომავალს. „სახალხო გაზეთის“ მაგიერად გამოსული ახალი მემკვიდრე-გაზეთი „სახალხო ფურცელი“ იმედს გამოთქვამდა, რომ გამარჯვებული ევროპის სახელმწიფოები ზეგავლენას მოახდენდნენ რუსეთზე და ისიც ავტონომიას დაურიგებდა დაპყრობილ ხალხებს. გერონტი ქიქოძეს მოჰყავდა ბრიტანეთის სამხედრო მინისტრის უინსტონ ჩერჩილის სიტყვები: „ამ ომმა უნდა დაამყაროს ეროვნების პრინციპი ევროპაში: ყველა ჩაგრული ერი უნდა განთავისუფლდეს და ევროპა უნდა შეიცვალოს ხალხთა სურვილების მიხედვით“ (ქიქოძე 1914).

ასეთი სურვილები და მოლოდინები არსებობდა. ზოგიერთი პარტია ფარულად მოქმედებდა კიდეც. ეს ითქმის ეროვნულ-დემოკრატიულ საზღვარგარეთულ ჯგუფებზე, რომლებიც მოლაპარაკებებს ანარმოებდნენ გერმანელებთან და მის მოკავშირეებთან. მაგრამ თვით რუსეთის იმპერიაში ფარული მზადებაც გამორიცხული იყო. ყველასა და ყველაფრის ბედი ომის ფრონტებზე უნდა გადანყვებილიყო. ისეთი დრო დადგა, რომ პრობლემა ხალხის მასებს უნდა გადაეწყვიტა. ასპარეზზე უნდა გამოსულიყო ხალხის ორი მასა – მოსახლეობა და ჯარისკაცები. პოლიტიკური პარტიები ამის შემდეგ გააქტიურდებოდნენ და სათავეში ჩაუდგებოდნენ ამოძრავებულ მასებს.

„დიდი ომიანობის“ მიერ მოტანილი თავისუფლება

1914 წლის ივლისი იყო, როცა გიორგი ლასხიშვილი ქუთაისიდან თბილისში დაბრუნდა. ამის შესახებ ის წერდა: „დიდის გაჭირვებით ჩავალწიე ტფილისში. არასოდეს მენახა ამოდენა ამოძრავებული ხალხი. რკინიგზის მატარებლების რიცხვს მოუმატეს, მაგრამ ეს არაფერს შველოდა, ყველა სადგური გაჭედილი იყო მობილიზაციით ამოძრავებული ხალხით. ყოველ სადგურზე ხალხს ნამდვილი იერიში მიჰქონდა მატარებელზე“ (ლასხიშვილი 1934: 294).

ავტორის ამ შთაბეჭდილებას გავყვეთ. ის, რაც გიორგი ლასხიშვილმა შეამჩნია, ბევრისათვის იყო ნაცნობი. ბევრმა გააცნობიერა, რომ მსოფლიო ომმა ხალხთა დიდი ჯგუფები მოიყვანა მოძრაობაში. მთელი ევროპა მოიცვა საომარმა ფსიქოზმა და ომში მილიონობით ადამიანი ჩაება. ომის პირველი წლების განმავლობაში ჯარისკაცთა მასები მუსრავდნენ ერთმანეთს და მდუმარედ ემორჩილებოდნენ „დიდი ომიანობის“ გამჩალებებს. მაგრამ მესამე წელს მათშიც დაიწყო გამოფხიზლების განწყობა: როდემდე უნდა გაგრძელებულიყო ხოცვა-ჟლეტა?

ომის მესამე წელს განამებული და გამოფხიზლებული მასების ამოძრავება რუსეთში სულ სხვა მიმართულებით და მიზნით განვითარდა – საკუთარი ქვეყნის რეჟიმის წინააღმდეგ. ეს იყო პირველი „მასების ამბოხი“, როგორც მას ხოსე ორტეგა გასეტმა უწოდა თავის ამავე სახელწოდების განთქმულ ნაშრომში (გასეტი 1993: 23). მასების ამოძრავება ომისათვის მასების ამბოხად გარდაიქმნა რუსეთში. ერთი კვირის განმავლობაში მიმდინარე საპროტესტო მოძრაობა პეტროგრადში რევოლუციაში გადაიზარდა და 1917 წლის 2 მარტს გამარჯვებით დამთავრდა – რუსეთის მონარქია დაემხო. გადამწყვეტი როლი ჯერ ქუჩაში გამოსულმა ხალხმა და შემდეგ მის მხარეზე გადასულმა ჯარისკაცთა მასებმა გადაწყვიტა.

სოციალისტ-ფედერალისტების გაზეთ „სახალხო ფურცელში“ ცნობა ნიკოლოზ II-ის გადადგომის შესახებ 4 მარტს გამოჩნდა. გიორგი ლასხიშვილს და პარტიის წინამძღოლებს ალბათ ცოტა ადრეც ეცოდინებოდათ ეს ამბავი,

მაგრამ ფრთხილობდნენ და ამაში არაფერი იყო გასაკვირი. 5-6 მარტიდან „სახალხო ფურცელი“, ისევე როგორც ქართული პრესის სხვა ორგანოები, აივსო რევოლუციის გამარჯვების მაუწყებელი დიდი საზეიმო სათაურებით, სტატიებით თუ ახალ-ახალი ამბებით.

გიორგი ლასხიშვილი და მისი თანამებრძოლები მიესალმნენ რევოლუციის გამარჯვებას და დროებით მთავრობას. მისასალმებელ განწყობას ისიც აძლიერებდა, რომ გიორგი ლვოვის მთავრობაში იუსტიციის მინისტრის პორტფელი დაიკავა თითქმის მათმა მოკავშირემ – ჯერ სათათბიროში „შრომის“ ჯგუფის ლიდერმა, ხოლო შემდგომში ესერების პარტიაში შესულმა ალექსანდრე კერენსკიმ. მეორე მხრივ, რევოლუციური მასების სათავეში იყო პეტროგრადის და შემდგომში სრულიად რუსეთის მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა საბჭოების აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძე. მართალია, ჩხეიძე სოციალ-დემოკრატი იყო, მაგრამ სოციალ-დემოკრატებიც და სოციალისტ-ფედერალისტებიც ხომ ზოგადად სოციალისტები იყვნენ და ბოლოს და ბოლოს – ქართველები.

ამიტომ მათთან პოლემიკა გრძელდებოდა, მაგრამ გიორგი ლასხიშვილი არ იფიქრებდა თავისი პარტიის მთავარ ლოზუნგს – საერთო მოქმედების ნიადაგს. ამიტომაც იყო, რომ მან პირველ საჯარო შეხვედრაზე ერთობის, ერთიანობის პრინციპი გაახსენა თანამებრძოლებს. 1917 წლის 17 მარტს ავჭალის აუდიტორიაში შედგა სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის თბილისის კომიტეტის სათაბირო. მას თავმჯდომარეობდა გიორგი ლასხიშვილი და მანვე წარმოთქვა პირველი სიტყვა: „დაივიწყეთ პარტიული კინკლაობა და შურიანობა. ყოველი ღონე უნდა მივიღოთ, რუსეთის რევოლუციის საბოლოო გამარჯვებისათვის“, – ეს პირველი გზავნილი იყო, რომელსაც იქვე მოაყოლა ლიდერმა უმთავრესი მიზანი – და მოვითხოვოთ საქართველოს პოლიტიკური ავტონომია“ (სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის კრება თბილისში, გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1917, 17/III).

კამათის აღკვეთისაკენ მოწოდება გიორგი ლასხიშვილისგან შემთხვევითი არ იყო. ორი კვირაც არ იყო გასული რევოლუციიდან, რომ ფედერალისტებსა და ქართველ სოციალ-დემოკრატებს შორის დიდი შეტაკება მოხდა, რომელსაც სრულიად სარუსეთო მასშტაბი ჰქონდა. საქმე ის გახლდათ, რომ 1917 წლის 9 მარტს დროებითმა მთავრობამ ამიერკავკასიის მთავრობა დანიშნა. მთავრობას ეწოდებოდა „ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტი“, რო-

მელშიც თავდაპირველად შედიოდნენ: ხარლამოვი (თავმჯდომარე), პაპაჯანოვი, ჯაფაროვი და კიტა აბაშიძე.

ქართველი სოციალ-დემოკრატები უკმაყოფილონი იყვნენ. 11 მარტს შეიკრიბა თბილისის მუშათა დეპუტატების საბჭო ნოე ჟორდანიას თავმჯდომარეობით. მონაწილეები აღშფოთებას ვერ მალავდნენ იმის გამო, რომ ამიერკავკასიის მთავრობაში მოხვდა, მათი თქმით, სამი ნაციონალისტი და ერთი პროგრესული მიმართულების წარმომადგენელი და არც ერთი სოციალ-დემოკრატი. არადა, მათი მტკიცებით, რასაც უნდა დავეთანხმოთ – ამიერკავკასიაში წამყვანი პოლიტიკური ძალა რომ სოციალ-დემოკრატები იყვნენ, არავინ დაობდა.

ფაქტობრივად, სოციალ-დემოკრატებმა იჩივლეს და დროებით მთავრობას ულტიმატუმის კილოთი შეუთვალეს: ჯერ ერთი, კიტა აბაშიძე სულაც არ არის სათათბიროს წევრი, ხოლო თქვენ ხომ სათათბიროს ამიერკავკასიელი წევრებისაგან უნდა დაგეკომპლექტებინათ ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტიო და მეორეც, სწორედ ეს იყო მუქარა: თბილისის მუშათა საბჭო ვერ გამოიჩენს ასეთი შემადგენლობის კომიტეტის მიმართ „საჭირო ნდობას“. ეს არის „გათიშვის თესლის“ გადმოგდება პეტროგრადიდან ამიერკავკასიაშიო.

როგორც ჩანს, დროებით მთავრობაში შემოუთდნენ. პრობლემები ისე-დაც ჰყოფნიდათ – მთელი რუსეთი აფორიაქებული იყო, ამიტომ სასწრაფოდ ჩაანაცვლეს კიტა აბაშიძე აკაკი ჩხენკელით, მაგრამ ახლა სოციალისტ-ფედერალისტები აღშფოთდნენ. მათ მხარი დაუჭირეს ეროვნულ-დემოკრატებმა და მთელმა პატრიოტულმა საზოგადოებამ. ათეულობით საპროტესტო წერილი მიდიოდა პეტროგრადში ლევის, კერენსკისა და ჩხეიძის სახელზე. პროტესტს გამოთქვამდნენ მუშები, მოსამსახურეები, ქართველი ქალები, ოფიცრობა... სხვათა შორის, ფედერალისტები და მათი მხარდამჭერები ღირსეულად მოიქცნენ: საპროტესტო წერილებში ისინი ჩხენკელის მიმართ დადებით აზრს გამოთქვამდნენ, ჩვენ ამ კაცის სანაღამდეგო არაფერი გვაქვს, კომიტეტში ორივე იყოს, ჩხენკელიც და აბაშიძეცო.

პეტროგრადში ამჯერადაც დათმობა ამჯობინეს. 16 მარტს კიტა აბაშიძემ პეტროგრადიდან დროებითი მთავრობის თავმჯდომარის დეპეშა მიიღო: „გაუგებრობა მოხდა სრულიად უნებურად, არავითარი თქვენი ამორიცხვა არ მომხდარა. გთხოვთ დარჩეთ კომისარიატის (უნდა იყოს: კომიტეტის – დ. შ.) წევრად“. ამას მალევე მოჰყვა ანალოგიური შინაარსის დეპეშა იუს-

ტიციის მინისტრ კერენსკისგანაც. კომიტეტის წევრებად დარჩნენ აკაკი ჩხენკელიც და კიტა აბაშიძეც. სკანდალი ჩაცხრა და ამიტომაც მოუწოდებდა გიორგი ლასხიშვილი თანამებრძოლებსაც და საზოგადოებასაც, როგორმე თავი შეეკავებინათ პარტიული კინკლაობისაგან.

გიორგი ლასხიშვილი და მისი პარტია, რა თქმა უნდა, მიესალმნენ რუსეთის ორივე – ოფიციალური (გ. ლეოვი) და რევოლუციური (ნ. ჩხეიძე) – ხელისუფლებების გადანაცვეტილებას. მათ გადანაცვით, მისალმებოდნენ 18 მარტს თბილისში ჩამოსულ ამიერკავკასიის განსაკუთრებულ კომიტეტს და საჯაროდ გამოცხადებინათ სოლიდარობა მისთვის. 19 მარტს გაზეთი „სახალხო ფურცელი“, დიდი შრიფტით გამოქვეყნებულ ცნობაში საზეიმოდ იუწყებოდა, რომ დღის 11 საათზე ფიქრის გორაზე (ვერაზე) გაიმართებოდა სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის მშვიდობიანი მიტინგი. მის მსვლელობაში „ილაპარაკებდნენ“ კიტა აბაშიძე, იოსებ ბარათაშვილი, სამსონ დადიანი, ქ-ნი დგებუაძე, გრიგოლ ლალიძე, შალვა მესხიშვილი, სამსონ ფირცხალავა და სხვები. განცხადებას ხელს აწერდა პარტიის პრეზიდიუმის თავმჯდომარე გიორგი ლასხიშვილი.

ფიქრის გორაზე გამართულ სოციალისტ-ფედერალისტების მრავალრიცხოვან მიტინგს გიორგი ლასხიშვილი ხელმძღვანელობდა. სიტყვით გამოვიდნენ ზემოჩამოთვლილი ორატორები. მიტინგმა მიიღო რეზოლუცია, რომლითაც მონაწილეები მიესალმნენ დროებით დემოკრატიულ მთავრობას და მოუწოდეს მას, საქართველოსათვის მიეცა „შიდა ავტონომია“.

მიტინგის დამთავრების შემდეგ ხალხი ფიქრის გორიდან გაემართა ოლღას ქუჩისკენ, შემდეგ ავიდა გოლოვინის პროსპექტზე და მიაღწა ყოფილი მეფისნაცვლის სასახლეს. მანიფესტანტებს მიჰქონდათ დროშები წარწერებით: „გაუმარჯოს ავტონომიურ საქართველოს“, „გაუმარჯოს თავისუფალ საქართველოს თავისუფალ რუსეთში“. დღის სამ საათზე მანიფესტანტების შესახვედრად სასახლის აივანზე გამოვიდნენ ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის წევრები ვასილი ხარლამოვი და კიტა აბაშიძე. აბაშიძე მიესალმა კომიტეტს და მის ხელმძღვანელს, ხარლამოვს, რომელმაც გადაკიცნა აბაშიძე და სთხოვა მას, ხალხისთვის გადაეცა, რომ ხმა მთლიანად ჰქონდა წართმეული და ვერ გამოვიდოდა სიტყვით. ამის შემდეგ მიტინგი დაიშალა.

ამ ამბებიდან ორი კვირა იყო გასული, რომ არა მარტო გიორგი ლასხიშვილისთვის და მისი პარტიისთვის, არამედ მთლიანად ქართული პოლიტიკური

სპექტრისთვის უმნიშვნელოვანესი ფაქტი მოხდა: ქართველმა სოციალისტ-ფედერალისტებმა, ეროვნულ-დემოკრატებმა და სოციალ-დემოკრატებმა შეთანხმება მოახერხეს. 1917 წლის 4 აპრილს შედგა აღნიშნული პარტიების პირველი კრება. როგორც თავმჯდომარედ არჩეულმა აკაკი ჩხენკელმა განაცხადა, ინტერპარტიული კრების მიზანი იყო ეროვნულ საკითხში შეთანხმება.

პირველ კრებაზე ოქმი არ უწარმოებიათ, მაგრამ ჩანს, ძირითადად ის ხალხი ესწრებოდა, ვინც მეორე კრებაზე იყო და ისიც ჩანს, რომ პირველ კრებაზე სოციალისტ-ფედერალისტები გიორგი ლასხიშვილის მეთაურობით უნდა გამოცხადებულყვნენ. პირველ კრებაზე დაადგინეს მომავალი ავტონომიური საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრების საკითხი. მასში უნდა შესულიყო ის ტერიტორიები, სადაც ქართველი მოსახლეობა უმრავლესობას შეადგენდა, ხოლო ის რეგიონები, სადაც ქართველობა უმრავლესობა არ იყო, საკითხი რეფერენდუმს უნდა გადაეწყვიტა. რესპუბლიკის დედაქალაქი თბილისი იქნებოდა.

მეორე ინტერპარტიულ კრებაზე, რომელიც 16 აპრილს შედგა, სოციალისტ-ფედერალისტებიდან იყვნენ: გიორგი ლასხიშვილი, გ. რცხილაძე, ი. ბარათაშვილი, ს. მდივანი, ს. ფირცხალავა, ს. დადიანი, შ. მესხიშვილი; სოციალ-დემოკრატებიდან: ა. ჩხენკელი, ნ. რამიშვილი, გ. ფალავა, გ. გიორგაძე, პ. საყვარელიძე; ეროვნულ-დემოკრატებიდან: გ. ჟურული, გ. გვაზავა, დ. ვაჩნაძე, გ. ვეშაპიძე, ს. კედია, ა. ასათიანი; უპარტიოებიც იყვნენ: მ. მაჩაბელი, და ვ. თუმანიშვილი. სულ 20 კაცი: 7 სოციალისტ-ფედერალისტი, 6 ეროვნულ-დემოკრატი, 5 სოციალ-დემოკრატი და ორი უპარტიო. კრებაზე მიწვეულნი იყვნენ ქართველი ესერებიც, მაგრამ ისინი არ მივიდნენ.

მეორე კრებაზე განსახილველი საკითხი ა. ჩხენკელმა ასე გამოკვეთა: 1. საქართველოს ტერიტორიული ერთეულის კომპეტენცია; 2. საქართველოს დამოკიდებულება კავკასიის სხვა ტერიტორიულ ერთეულებთან და 3. დამოკიდებულება რუსეთის ტერიტორიულ ერთეულთან. ჩვენთვის საინტერესოა გიორგი ლასხიშვილისა და სხვა ფედერალისტი წარმომადგენლების თვალსაზრისები, რომლებიც ალბათ იდენტური უნდა ყოფილიყო.

სოციალ-დემოკრატები ამიერკავკასიის სეიმს მიიჩნევდნენ აუცილებელ საჭიროებად და სხვებიც ეთანხმებოდნენ მათ ამ საკითხში. უფრო ის იყო გადასაწყვეტი, როგორი წარმონაქმნი იქნებოდა საქართველო – უნიტარული თუ ფედერაციული. ეროვნულ-დემოკრატი გ. გვაზავა პარალელს ავლებდა

XVIII საუკუნის ქართლ-კახეთის სამეფოსთან და მოითხოვდა საქართველოს უნიტარულ რესპუბლიკას პრეზიდენტით სათავეში.

ოქმებში ყველაფერი თანმიმდევრულად არ არის აღნიშნული. გიორგი ლასხიშვილს თავდაპირველად აინტერესებდა, როგორი ფორმის უნდა ყოფილიყო ამიერკავკასიის სეიმი. ამის შემდეგ თავის მეორე გამოსვლაში გიორგი ლასხიშვილმა აღნიშნა: „შეთანხმების საფუძველი ჩაისახა. ორი საკითხია: ტერიტორია და უფლება ამ ტერიტორიაზე. ეს უფლება, როგორც აქ ითქვა, სახელმწიფოებრივი უნდა იყოს იმ კითხვებში, რომელიც ეხება კანტონს. შეთანხმება შესაძლებელია კონკრეტულად, მინიმუმში. პროგრამაზე ხელს ვერ ავიღებთ. ამიერკავკასიის სეიმს შემოკლებული კომპეტენცია ექნებაო. არის მერე საჭირო სეიმი? სხვას რომ თავი დაეანებოთ ის ძვირი დაგვიჯდება და იმდენათ საჭირო კი არ არის. ერთა შეთანხმება უამისოდ უფრო შესაძლებელია.

განსაკუთრებული თავგამოდებით მაჰმადიანები თხოულობენ ამიერკავკასიის სეიმს. რატომ? იმიტომ, რომ უმრავლესობა ყოველთვის თათრების (აზერბაიჯანელების – დ. შ.) იქნება სეიმში. ერთა შესთანხმებლათ შეიძლება, როგორც პ. საყვარელიძემ სთქვა, სენატი დაარსდეს, სხვა და სხვა კანტონის პარლამენტთა წარმომადგენელთაგან შემდგარი. ჩვენი კრებებით დიდი საქმე გაკეთდა. თუ შეთანხმება არ მოხდა, დიდი ზიანი იქნება ქართველი ერისათვის“ (გერგედავა-ჭელიძე 1999: 16-18).

კამათი ბევრ კონკრეტულ საკითხზე მიმდინარეობდა. ძირითადად სოციალ-დემოკრატები ისე სვამდნენ საკითხს, რომ რუსეთის ერთიანობა გათვალისწინებული ყოფილიყო. ეროვნულ-დემოკრატები პირიქით – გაფართოებული ავტონომიის მომხრენი იყვნენ. ნ. რამიშვილი მოითხოვდა ჯერ შეთანხმებულიყვნენ ეროვნულ თვითმმართველობაზე, რომელსაც ეროვნულ-კულტურული ხასიათი ექნებოდა და დანარჩენი მერე გადაეწყვიტათ, შემდეგ შეხვედრაზე.

მ. მაჩაბელმა მოითხოვა რაიმე საერთო ორგანოს, ეროვნული კომიტეტის ან საინფორმაციო ორგანოს დაარსება: „ყველა ირაზმება. ჩვენ არაფერი გვაქვს. ვიმეორებ, თუ კრება გადაიდება კაი ხნით, დაარსდეს პრაქტიკული ეროვნული ცენტრი“. დაახლოებით ამასვე მოითხოვდა გიორგი ლასხიშვილიც – შეთანხმება აუცილებელიაო. კამათი განსაკუთრებით გამწვავდა იმის შესახებ, თუ რა უნდა დარქმეოდა მომავალ ტერიტორიულ ერთეულს – თვითმმართველობა თუ სხვა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის აღმნიშვნელი სტატუსი.

ფედერალისტი იოსებ ბარათაშვილი „თვითმმართველობის“ წინააღმდეგი იყო და ალბათ სხვა ფედერალისტებიც. ეროვნულ-დმოკრატებიც იზიარებდნენ ამ პოზიციას. სოციალ-დემოკრატები – თვითმმართველობის პოზიციაზე იდგნენ. ნ. რამიშვილი „ველიკოროსების“ გაღიზიანებას უფრთხობდა.

ასეთ ვითარებაში გიორგი ლასხიშვილმა აუცილებლად მიიჩნია თვითმმართველობის ცნებაში პოლიტიკური სტატუსის მიმატება: „საერთოთ გ. რცხილაძე მართალია. მართალია არსებითათ ნოე რამიშვილი და პ. საყვარელიძე რასაც ლაპარაკობენ, იქიდან ისეთი დასკვნა გამოყავს, რომ შეთანხმება შეიძლება. გეგმაშიაც შედის უთუოთ პოლიტიკური მომენტი. წინააღმდეგობა დასკვნების გამოყვანაშია. გ. გიორგაძის ფორმულა ეწინააღმდეგება აქ ნალაპარაკებს, რადგან ამ ფორმულაში პოლიტიკური ხასიათი იკარგება. მიემატოს ერთი სიტყვა, რომ შინაარსი მიეცეს შეთანხმებას. იყოს პოლიტიკურ-ეროვნული თვითმმართველობა“. გიორგი ლასხიშვილის ბოლო განცხადებამ სიცხადე შეიტანა საკამათო საკითხში.

მიუხედავად იმისა, რომ „თვითმმართველობაზე შეთანხმება მოხდა, მეორე ინტერპარტიულ კრებაზე არც „კომისია“ შექმნილა, რასაც ლასხიშვილი ითხოვდა და არც მ. მაჩაბლის წინადადება ეროვნული ცენტრის შექმნის შესახებ გაიზიარეს. ორივე საკითხი მოიხსნა. საბოლოო სიტყვაში ჩხენკელმა განაცხადა, შეთანხმებისაკენ მივდივართო, მაგრამ შეთანხმება მოხდაო, არ უთქვამს. მხოლოდ ის თქვა, რომ საჭიროა პარტიებმა მალე მოვიყაროთ თავიო და საბოლოო გადანყევტილება გამოვიტანოთო. კრების მომწვევი ბიუროს დაარსებაზეც უარი ითქვა – ისედაც ხშირად ვხვდებით ერთმანეთს და კრებასაც ადვილად დავნიშნავთო. ოღონდ, კრება უნდა შედგეს არა უგვიანეს ორი კვირისაო.

საკმაოდ უცნაური დასასრულია, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ 16 აპრილის შემდეგ ბევრი „ორი კვირა“ გავიდა, მაგრამ ინტერპარტიული შეკრება აღარ შემდგარა. ის მხოლოდ 1917 წლის აგვისტოში ჩატარდა. აქ კი, მეორე კრებაზე, მხოლოდ პრინციპული შეთანხმება მოხდა საქართველოს თვითმმართველობის შექმნის საკითხზე. დანარჩენი კონკრეტული დეტალების დაზუსტება გადაიდო.

ამიტომ, მართებულად შენიშნავს მკვლევარი შოთა ვადაჭკორია, რომელმაც საგანგებოდ შეისწავლა ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს შექმნის დრო და გარემოებები, რომ 1917 წლის 16 აპრილის კრების მონაწილე პარტიები „რიგ

საკითხებზე შეთანხმდნენ, მაგრამ ერთიანი საპარტიათაშორისო ფორმულა არ მიუღიათ. ამიტომ დასახული ამოცანა აღნიშნულმა კრებამ ვერ შეასრულა და მისი გადანაცვება მესამე ინტერპარტიულ კრებას მიანდო“ (ვადაჭკორია 1998: 9). მესამე ინტერპარტიული კრება მხოლოდ 1917 წლის 3 აგვისტოს გაიმართა და მისი ოქმიც ნომერ მესამე ოქმად გაფორმდა. აქედან მხოლოდ იმ დასკვნის გაკეთება შეიძლება, რომ ამ ხნის განმავლობაში მხოლოდ ინტერპარტიული კრებები ჩატარდა და არავითარი ინტერპარტიული საბჭო ან რაიმე სტრუქტურა არ შექმნილა.

სულ ახლახანს მკვლევარი კვლავ დაუბრუნდა ამ საკითხს და ინტერპარტიული შეკრებების ოქმების საფუძველზე დაასკვნა, რომ ჯერ 1917 წლის 12 აგვისტოს მოიწვიეს ქართველი ერის ინტერპარტიული საინფორმაციო ბიუროს დამფუძნებელი კრება. ამის შემდეგ, 1917 წლის 21 აგვისტოს, სხდომაზე მიღებული დადგენილებით, ბიუროს სახელი შეუცვალეს და უწოდეს საქართველოს ეროვნული ინტერპარტიული საბჭო, ხოლო ბიუროს პრეზიდიუმს – აღმასრულებელი კომიტეტი.

ჩვენთვის, ამჯერად, საბჭოს შექმნის საკითხი იმდენადაა საინტერესო, რამდენადაც ამ მოვლენასთან დაკავშირებულია გიორგი ლასხიშვილის სახელი. სწორედ ამ სხდომაზე აკაკი ჩხენკელს ამტკიცებენ ინტერპარტიული საბჭოს პრეზიდიუმის მუდმივ თავმჯდომარედ, ხოლო მის მოადგილედ – გიორგი ლასხიშვილს. საბოლოოდ და იურიდიულად 21 აგვისტოს სხდომის დადგენილებები 25 აგვისტოს სხდომამ დაამტკიცა. ამ გარემოებაზე დაყრდნობით, შ. ვადაჭკორია ასკვნის, რომ საქართველოს ეროვნული ინტერპარტიული საბჭო შეიქმნა 1917 წლის 25 აგვისტოს (ვადაჭკორია 2016: 135).

რატომ მოხდა ასე და არა სხვაგვარად – საკითხს მხოლოდ ტერმინოლოგიური მნიშვნელობა არა აქვს, არამედ მას საფუძველად ედო იმდროინდელი პოლიტიკური ვითარება. საქართველოს პოლიტიკური პარტიები და განსაკუთრებით მაშინდელი წამყვანი პოლიტიკური ძალა – რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ქართული ორგანიზაციების წარმომადგენლები – სეპარატისტული ნაბიჯები გადაედგათ 1917 წლის აპრილის დროისათვის. ამიტომაც იყო, რომ ნოე რამიშვილი თავის გამოსვლებში წინააღმდეგი იყო „თვითმმართველობის“ ცნებაში შეეტანათ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მომენტი, მაგალითად, ისეთი ტერმინი, როგორიცაა „ავტონომია“. იგი პირდაპირ მოახსენებდა 16 აპრილის კრების მონაწილეებს: ეროვნული თვითმმართვე-

ლობის, ტერიტორიულ-პოლიტიკური თვითმმართველობის თუ ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიის საკითხების გადაჭრაში „პარტიის დავალებით ვერ მივიღებ მონაწილეობას. ჯერ კითხვა თვითონ ჩვენ არ გადაგვინწყევტიაო“ (გერგედავა-ჭელიძე 1999: 20). „პარტიაში“, რა თქმა უნდა, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია იგულისხმებოდა, რომელსაც ქართველი მესამედასელები მიეკუთვნებოდნენ.

1917 წლის აგვისტოსათვის, ჩანს, ეროვნული ცენტრის შექმნის იდეა ქართველი სოციალ-დემოკრატებისთვისაც მისაღები გახდა – მათ მიიღეს ნებართვა თავიანთი პეტროგრაძელი ბელადებისაგან. 12 აგვისტოს ბიუროს დამფუძნებელ კრებას გიორგი ლასხიშვილი არ დასწრებია. მისი სახელი ბიუროს ოქმებში პირველად ჩნდება 1917 წლის 13-15 აგვისტოს შუალედში, როცა განისაზღვრა „ქართველი ერის ინტერპარტიული ბიუროს“ მიზნები, ფუნქციები და სტრუქტურა. ბიუროს პრეზიდიუმის შემადგენლობაში შევიდა ოთხი კაცი. მათ შორის გიორგი ლასხიშვილიც. ამის შემდეგ გიორგი ლასხიშვილს ბიუროს და შემდგომში ინტერპარტიული საბჭოს სხდომა თითქმის არ გაუცდენია.

„ინტერპარტიული საბჭო“ – ეს სახელი 1917 წლის 25 აგვისტოს დაფიქსირდა. მაგრამ თვითონ ორგანიზაცია, როგორც ეროვნული მოძრაობის ხელმძღვანელი ცენტრი, ოდნავ ადრე – უკვე 12 აგვისტოს – იღებს სათავეს ქართველი ერის ინტერპარტიული ბიუროს სახელით. ორი კვირის შემდეგ მას სახელი ეცვლება და მიზნები და ფუნქციებიც უფრო ზუსტდება.

სხვათა შორის, სახელწოდების საკითხი შემდეგში კვლავ წამოიჭრა ინტერპარტიული საბჭოს 1917 წლის 15 ოქტომბრის სხდომაზე. ნოე ჟოდანია განაცხადა, რომ ესერები და სოციალისტ-ფედერალისტები საბჭოს იყენებდნენ პარტიული მიზნებით და უპირისპირდებოდნენ სოციალ-დემოკრატებს. გარდა ამისაო, დაამატა ჟოდანია, ზემოაღნიშნულმა პარტიებმა საინფორმაციო ბიუროს სახელი შეუცვალეს და ინტერპარტიული საბჭო დაარქვესო. ჟოდანია მოითხოვა საბჭოს სახელის გადარქმევა და მის მაგიერ საინფორმაციო ბიუროს სახელწოდების აღდგენა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ჟოდანია იმუქრებოდა, რომ რსდმპ-ის ამიერკავკასიის საოლქო კომიტეტი ეროვნული გაერთიანებიდან გავიდოდა.

ამ საკითხმა მწვავე კამათი გამოიწვია. კამათში, პირველ რიგში, გიორგი ლასხიშვილი ჩაება და ჟოდანიას დაუპირისპირდა. მან და სხვებმა ჟოდანიას შეახსენეს, რომ როცა სახელწოდების საკითხი იხილებოდა, სხდომას ყველა

პარტიის წარმომადგენლები ესწრებოდნენ. იმისათვის, რომ სიმართლე შევა-
მოწმობთ, 1917 წლის 21 და 25 აგვისტოს ინტერპარტიული სხდომების ოქმებს
უნდა ჩაეხედოთ. ასეთ შემთხვევაში კი, ოქმები, რაც არ უნდა გასაკვირი
იყოს, ნოე ჟორდანias სასარგებლოდ მეტყველებენ: 21 აგვისტოს სხდომას
ერთადერთი სოციალ-დემოკრატი, პავლე საყვარელიძე ესწრებოდა, ხოლო 25
აგვისტოსას – საყვარელიძე და სილიბისტრო ჯიბლაძე. სოციალ-დემოკრატი
ლიდერები აქ არ იყვნენ. საბედნიეროდ, საბოლოოდ, კამათი მშვიდობიანად
დასრულდა და სოციალ-დემოკრატები დარჩნენ გაერთიანებაში. არც ინტერ-
პარტიულ საბჭოს შეუცვლია თავისი სახელი.

ა. ჩხენკელის არყოფნის შემთხვევებში ინტერპარტიული საბჭოს სხდომებს,
როგორც წესი, გიორგი ლასხიშვილი თავმჯდომარეობდა. საბჭოში ქართველი
ხალხის, ქვეყნის, ეროვნული მოძრაობის უმნიშვნელოვანესი პრობლემები ირ-
ჩეოდა. ინტერპარტიული საბჭო საქართველოს არაოფიციალურ ხელმძღვანელ
ორგანოდ იქცა, რომელიც მთელ პოლიტიკურ სპექტრს აერთიანებდა: სო-
ციალ-დემოკრატებს, სოციალისტ-ფედერალისტებს, ეროვნულ-დემოკრატებს და
ესერებსაც. ბოლშევიკებმა თავიდანვე ანტიეროვნული პოზიცია დაიკავეს და
ინტერპარტიულ საბჭოს არ გაკარებიათ, პირიქით, დაუპირისპირდნენ.

ზედმეტი არ იქნება თუ მცირე ჩამონათვალს მაინც გავაკეთებთ იმ სა-
კითხებისა და პრობლემებისა, რომელთა შესახებაც გადაწყვეტილებებს იღებდა
ინტერპარტიული საბჭო ან მისი აღმასრულებელი კომიტეტი გიორგი ლასხიშვი-
ლის მონაწილეობით ან თავმჯდომარეობით: ქართული ეკლესიის ავტოკეფალუ-
რი უფლებების განმტკიცება; ეროვნული სამხედრო რეგულარული ნაწილების
ორგანიზაცია; ეროვნული „ბელელის“ (ფინანსების) შექმნა; ქვეყნის საზღვრების
დაცვის ორგანიზაცია; კონტრრევოლუციასთან ბრძოლა; ეროვნულ-ტერიტო-
რიული თვითმმართველობის მოთხოვნის საკითხის მომზადება; კათალიკოსის
არჩევნები; მეზობელ თუ სხვა ერებთან ურთიერთობა-მოლაპარაკებები; თბი-
ლისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნის ვადების და სხვა მრავალი.

ცალკეული მაგალითისათვის შეიძლება წარმოვიდგინოთ 1917 წლის 16
სექტემბრის სხდომა, რომელსაც თავმჯდომარეობდა გიორგი ლასხიშვილი. ეს-
წრებოდნენ ინტერპარტიული საბჭოს წევრები: იოსებ გედევანიშვილი, გიორგი
გვაზავა, ნიკოლოზ ქარცივაძე, ივანე ჩერქეზიშვილი, შალვა მიქელაძე, სამსონ
ფირცხალავა, ქრისტეფორე რაჭველიშვილი, დიმიტრი უზნაძე, კოტე მესხი,
სამსონ დადიანი, გრიგოლ ნათაძე, დათა ვაჩნაძე, გერონტი ქიქოძე, გიორგი

უშრული, გრიგოლ ვეშაპიძე. მოწვეულნი იყვნენ: პოლკოვნიკი გარდაფხაძე, პროფ. ივანე ჯავახიშვილი და ვარლამ ჩერქეზიშვილი.

ერთ-ერთ საკითხად იხილებოდა ქართული უნივერსიტეტის გახსნის საქმე. კრებამ მოისმინა პროფ. ი. ჯავახიშვილის მოხსენება. მან გამოთქვა საკუთარი მოსაზრებები უნივერსიტეტის გახსნის შესაძლებლობის შესახებ, წარმოადგინა მონაცემები პროფესორთა და სტუდენტთა რაოდენობის შესახებ და შეეხო ახალი უმაღლესი სასწავლებლის ეკონომიკურ შესაძლებლობებსაც. მისი აზრით, სხვა პირობებთან ერთად, უნივერსიტეტისთვის საჭირო იყო მისი სრულყოფილებიანობა, რაშიც ალბათ ავტონომია იგულისხმებოდა და მომავალი სტუდენტებისა და პროფესორების განთავისუფლება სამხედრო ბეგარისაგან.

ივანე ჯავახიშვილის წინადადებებს კენჭი უყარეს და აბსოლუტური უმრავლესობით მიიღეს. მხოლოდ ერთი ხმა იყო წინააღმდეგი – გრიგოლ ვეშაპიძე, უცნობი მიზეზით. რაც მთავარია, გიორგი ლასხიშვილმა და სხდომის სხვა მონაწილეებმა, სულ 16-მა მონაწილემ, დაადგინეს, რომ „საქართველოს ეროვნულმა ინტერპარტიულმა საბჭომ ყოველი ღონე იხმაროს, რათა 1918 წლის იანვრიდან ქართული უნივერსიტეტი დააარსდეს თბილისში, თუ ამის წინააღმდეგ ნამეტანი დამაბრკოლებელი მიზეზები არ გამოჩნდა“ (გერგედავა-ჭელიძე 1999: 64). მიზეზები არაერთი გამოჩნდა, მაგრამ მეცნიერებისა და ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს ძალისხმევით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ვიცით, 1918 წლის 26 იანვარს, დათქმულ დროს გაიხსნა.

1917 წლის აგვისტო-ნოემბერში განხილული მრავალრიცხოვანი საკითხებიდან და პრობლემებიდან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი 1917 წლის იმავე 16 სექტემბრის სხდომიდან იღებს სათავეს – ეს იყო ეროვნული ყრილობის მოწვევის საჭიროება და ორგანიზაცია. თავდაპირველად მოხსენების მომზადება გრიგოლ რცხილაძეს დაევალა. შემდეგში ეროვნული ყრილობის მომზადების პროცესი თითქმის ყოველ სხდომაზე განიხილებოდა.

კვლავ პარტიის სათავეში

1917 წლის აპრილის ბოლო რიცხვებში გაზეთი „სახალხო ფურცელი“ ინტენსიურად იტყობინებოდა, რომ საქართველოს რეგიონებისა და დედაქალაქის უბნების პარტიული კომიტეტები ემზადებოდნენ „მომავალი კონფერენციისათვის“. თავდაპირველად კონფერენციის დაწყების დღედ – 29 აპრილი გამოცხადდა. მაგრამ ამ დროისათვის ეტყობა ვერ მოესწრო ფედერალისტური ფორუმის მოწყობა. საბოლოოდ, საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტიის კონფერენცია 1917 წლის 7 მაისს, კვირა დღეს, გაიხსნა. ფედერალისტთა ორგანიზატორებმა კონფერენციას „პირველი თავისუფალი“ უწოდეს, რათა ხაზი გაესვათ დემოკრატიული რევოლუციის პერიოდის განსხვავებისათვის ძველი მეფის შავბნელი რეჟიმისაგან.

კონფერენცია 11 საათზე ფედერალური კომიტეტის სახელით გიორგი ლასხიშვილმა გახსნა. მან მიულოცა რევოლუციის დიდმნიშვნელოვანი მომენტი „პატარა ერებისათვის“. მანვე აღნიშნა, რომ ფედერალისტების პარტიის გავლენა და ნევრთა რაოდენობა დღითიდღე იზრდებოდა. მისი წინადადებით, კონფერენციის მონაწილეებმა ფეხზე ადგომით პატივი მიაგეს არჩილ ჯორჯაძის, შიო ჩიტაძის, ვლადიმერ ლორთქიფანიძის, გიორგი დეკანოზიშვილის, ვარლამ გელოვანისა და სხვათა ხსოვნას. კონფერენცია აღფრთოვანებით შეხვდა დარბაზში შემოსულ კიტა აბაშიძეს, რომელიც უკვე სერიოზულად ავადმყოფობდა და, მიუხედავად ამისა, „სარეცელს მოვწყდიო“, მიმართა კონფერენციას.

კონფერენციამ საპატიო თავმჯდომარეებად დაასახელა გიორგი ზდანოვიჩი და კიტა აბაშიძე და ამ აქტით თითქოს გამოემშვიდობა პარტიისა და ქვეყნის ამ ორ შესანიშნავ მოღვაწეს – ზდანოვიჩი 1917 წლის 31 ივლისს გარდაიცვალა, აბაშიძე – 30 დეკემბერს.

პირველმა თავისუფალმა კონფერენციამ თავმჯდომარედ აირჩია თავისი აღიარებული ლიდერი გიორგი ლასხიშვილი და მუშაობას შეუდგა. ფორუმს უნდა განესაზღვრა ახალი დროის შესატყვისი სტრატეგია და ტაქტიკა, პასუხები გაეცა ახალი გამოწვევებისათვის. პირველი ძირითადი მოხსენება შალ-

ვა მესხიშვილმა გააკეთა საკითხზე „თანამედროვე მომენტი და ჩვენი ტაქტიკა“. ჩანს, რომ მესხიშვილის მოხსენებაში ზოგიერთი ისეთი თეზისი იყო, რომელსაც გიორგი ლასხიშვილის აზრით, დაზუსტება ესაჭიროებოდა. ამის გამო მან საჭიროდ ჩათვალა, რომ სიტყვიერი მოხსენება გაეკეთებინა იმავე საკითხზე და რამდენიმე პრობლემა განმარტა.

რუსეთის რევოლუცია წარმოშვა სახელმწიფოებრივმა დეზორგანიზაციამ. ომმა გამოაშკარავა საომარი ძალების მოუწესრიგებლობა. არმიის ნაწილებში გაჩნდა საერთო უკმაყოფილება. რევოლუცია კი მოხდა, მაგრამ რუსეთის გლეხობა ჯერ სოციალისტური გარდაქმნებისათვის მზად არ იყო. ეროვნულ საკითხში შეთანხმება გახდა საჭირო სხვა პარტიებთან, ერებთან. უნდა მოვემზადოთ დამფუძნებელი კრებისათვის.

მაგრამ მანამდე კი უკვე შეიძლება ვიზრუნოთ იმისათვის, რომ დღესვე განვახორციელოთ სკოლის ნაციონალიზაცია, ადგილობრივი მმართველობა და სხვ. გლეხობისა და მიწის საკითხი ჩვენს ქვეყანაში და რუსეთში „ერთი და იმავე საზომით“ არ უნდა გადაწყდეს. ასევე უნდა მიეუდგეთ მუშათა საკითხსაც. მიუხედავად იმისა, რომ საქმე დეტალებს ეხებოდა, კამათი საკმაო ხანს გაგრძელდა მესხიშვილისა და ლასხიშვილის მოსაზრებათა გამზიარებლებს შორის. გიორგი ლასხიშვილი ამტკიცებდა, რომ დღევანდელი რევოლუცია მოახდინა ბურჟუაზიისა და ხალხის შეთანხმებამ, ხოლო მესხიშვილისტები ამბობდნენ, რომ ბურჟუაზიის როლი რევოლუციაში მინიმალური იყო.

გაუთავებელი გამოდგა კამათი სოფლად მიწების განაწილების ფორმებისა და მეთოდების გამო. მიუხედავად იმისა, რომ ფედერალისტური პარტიის პროგრამა მოითხოვდა მიწების ცალსახა სოციალიზაციას, ამ ნორმის მოწინააღმდეგეებიც გამოჩნდნენ. განსაკუთრებით აქტიურობდა მინერალური წყლების ცნობილი მრეწველის, მიტროფანე ლალიძის ძმა – გრიგოლ ლალიძე. იგი ეჭვს გამოთქვამდა, რომ „კერძო საკუთრების ინსტიტუტის მოსპობა გლეხებში არც ისე ადვილიაო“ (საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტიის კონფერენცია, გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1917, 9/V). ეს გასაგებია, მაგრამ ცოტა უცნაური ის იყო, რომ დავა მიმდინარეობდა იმ საპროგრამო დოკუმენტის ქვაკუთხედზე, რომელიც პარტიის დაარსებისთანავე იყო ნორმად მიღებული ჯერ კიდევ 1904 წლიდან. ეტყობა, ქართველ გლეხობაში მართლაც არ იყო პოპულარული მიწების სოციალიზაციის იდეა და ფედერალისტები ან ღიზიანდებოდნენ, ან სხვა გამოსავალზე ფიქრობდნენ.

კონფერენციამ უწყყმანოდ გაიმეორა და დაადასტურა მთავარი მოთხოვნა – საქართველოს ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომია, რომელიც, პირველ რიგში, ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენას გულისხმობდა საკუთარი საკანონმდებლო ორგანოთი, ადმინისტრაციით, საზღვრებით და სხვა სახელმწიფოებრივი ატრიბუტებით. მაგრამ როდესაც საქმე შეეხო ავტონომიური რესპუბლიკის საზღვრებს, მომხსენებელმა გრიგოლ რცხილაძემ განაცხადა, რომ ამ დროს ქვეყნის იმ რეგიონებში, სადაც არაქართველი მოსახლეობა ჭარბად ცხოვრობდა, საკითხი უნდა გადაწყვეტილიყო ე. წ. „რეალური მოსახლეობის“. პრინციპით, კერძოდ – ბორჩალოსა და ახალქალაქის მაზრებსა და ზაქათალის ოლქში.

ეს იყო კონფერენციის მეხუთე დღე, 9 მაისის კრება, რომელსაც ჩვეულებრივ პარტიის ლიდერი გიორგი ლასხიშვილი თავმჯდომარეობდა. რცხილაძის მოხსენების ამ ნაწილს მწვავედ დაუპირისპირდა 24 წლის კონსტანტინე, ანუ როგორც ოქმებშია გამოქვეყნებული, „კონია“ გამსახურდია, რომელიც იმხანად „სახალხო ფურცლის“ რედაქციაში მუშაობდა. მისი აღმუთლება „რეალური მოსახლეობის“ პრინციპმა გამოიწვია, რაც ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობას საფრთხეს უქმნიდა.

ისეთ პირობებში, როცა სამხრეთიდან გამოძევებული ქართველი მოსახლეობა, „ქართული რასა“, ჩრდილოეთისაკენ, ტუაფსე-არმავირისაკენ მიილტვის, – მიმართავდა კონფერენციას კ. გამსახურდია, – ჩვენ წინ უნდა აღვუდგეთ ამ პროცესს. „შეუძლებელია ასე იოლად გადაწყდეს ბედი ამ ორი პროვინციისა (ბორჩალო-ახალქალაქისა, დ. შ), რომელიც 10 874 ოთხკუთხა (კვადრატულ) კილომეტრს აღემატება“ და მეტი სიფრთხილე გვმართებსო – მოუწოდებდა გამსახურდია კონფერენციის მონაწილეებს.

სამწუხაროდ, სოციალისტ-ფედერალისტებმა არ შეისმინეს კ. გამსახურდიას მოწოდება და საკითხი „სოციალისტურად“ გადაწყვიტეს. მათ მაინც მიიღეს „რეალური მოსახლეობის“ პრინციპი. ამ საკითხზე მიღებულ რეზოლუციაში ვკითხულობთ: „საქართველოს ს.-ფ. პარტიის კონფერენციამ განიხილა რა საკითხი საქართველოს ტერიტორიის შესახებ, დაადგინა: საქართველოს ტერიტორიის განსაზღვრას საფუძვლად უნდა დაედოს რეალური მოსახლეობის პრინციპი, ტერიტორიის მთლიანობის დაცვით. ამის მიხედვით, საქართველოს ტერიტორიას შეადგენს ტფილისის გუბერნიის – ახალციხის, გორის, დუშეთის, სიღნაღის, თელავის, ტფილისის და თიანეთის მაზრები

და ქართველებით დასახლებული ბორჩალოსა და ახალქალაქის მაზრების და ზაქათალის ოლქის მოსაზღვრე ნაწილები; ქუთაისის გუბერნია, ბათუმის ოლქი და სოხუმის ოლქის ნაწილი. რაც შეეხება ბორჩალოს, ზაქათალას და სოხუმის ოლქების დანარჩენ ნაწილებს, ისინი შემოუერთდებიან საქართველოს ტერიტორიას, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მკვიდრთა უმრავლესობა რეფერენდუმით ამის სურვილს გამოთქვამს" (გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1917 წ., 9/V).

ჩვენ არ ვიცით, ამ მწვავე დავაში რა პოზიცია დაიკავა კონფერენციის თავმჯდომარემ. ვიცით, რომ რეზოლუცია უმრავლესობის დასტურით მიიღეს და ის მართლაც, ფაქტობრივად, საფრთხეს უმზადებდა ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობას. ამავდროულად, გვინდა აღვნიშნოთ: ძნელი იმის წარმოდგენა, რომ გიორგი ლასხიშვილი მხარს დაუჭერდა „რეალური მოსახლეობის“ პრინციპს. უფრო სავარაუდოა, რომ გიორგი ლასხიშვილი იმ შვიდი მოწინააღმდეგის რიგში იქნებოდა, რომლებმაც არ დაუჭირეს რეზოლუციის მიღებას მხარი. რა გვაძლევს ამის თქმის საფუძველს?

ტრადიციული სოციალისტ-ფედერალისტებისათვის ეროვნული საკითხი და ღირებულებები ხელშეუხებელი იყო. მათ ჯერ კიდევ გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე ჩამოაყალიბეს თავიანთი პოზიცია მომავალი საქართველოს ავტონომიური სახელმწიფოს ტერიტორიული საზღვრების შესახებ. ჯერ კიდევ არჩილ ჯორჯაძემ თავის საპროგრამო წერილში: „საქართველოს ეროვნული თვითმმართველობა“, რომელიც „საქართველოს“ მეორე ნომერშივე 1903 წლის 15 მაისს გამოქვეყნდა, ჩამოაყალიბა საქართველოს მომავალი საზღვრები.

„უმთავრესი გასარკვევი საგანი საზღვრების კითხვაა. – წერდა ჯორჯაძე, – ავტონომიურ საქართველოს რა გეოგრაფიული საზღვრები ექმნება?“ ავტორი ჯერ ასახელებდა, რა პრინციპით უნდა მოხაზულიყო ქვეყნის საზღვრები. ასეთი იყო ორი პრინციპი: პირველი – იყო რუსეთ-საქართველოს 1783 წლის ტრაქტატი, რომლის ძალითაც ქართლ-კახეთის სამეფო „უერთდებოდა“ რუსეთის იმპერიას – ე. ი. თითქმის მთელი ტფილისის გუბერნია და ნაწილი განჯის გუბერნიისა“.

ამავე პრინციპის ძალით, ტრაქტატში გათვალისწინებული იყო, რომ რუსეთის იმპერატორი საქართველოს დაუბრუნებდა იმ პროვინციებს, რომლებიც „ხელშეკრულების დროს სათათრეთის ხელში იყო, ე. ი. სამცხე-საათაბაგოს და აჭარას“.

მეორე პრინციპი, რომლითაც ჯორჯაძე ხელმძღვანელობდა, გახლდათ ის, თუ ქართველთა ტომის ხალხი, სად და სად სახლობს. აქ უნდა მოვიხსენიოთ დასავლეთი საქართველო...

ამის შემდეგ ავტორი კონკრეტულად ჩამოთვლიდა ავტონომიური ქართული სახელმწიფოს შემადგენელ პროვინციებს: „ამრიგად, მომავალ ავტონომიურ საქართველოს ტერიტორიად უნდა იყოს: აფხაზეთი, რომელშიაც ბევრი მეგრელი სახლობს, სამურზაყანო, სამეგრელო, სვანეთი, გურია, იმერეთი, ლაზისტანის ნაწილი, ახალციხის მაზრა (ძველი სამცხე-საათაბაგო და ჯავახეთი), ქართლი, მთიულეთი, ხევი (დარიალამდე), სომხეთი, კახეთი, თუშ-ფშავ-ხევსურეთი, საინგილო“.

დაბოლოს, ავტორი სხვა არაქართველებით დასახლებულ რეგიონებსაც ასახელებდა: „მართალია ამ პროვინციების ზოგიერთ ადგილებში, როგორც, მაგალითად, ახალციხის მაზრაში, ბორჩალოში და სხვაგან, სხვა ტომის ხალხიც სცხოვრობენ – სომხები და თათრები, ხოლო ეს გარემოება საქმეს არ დაუშლის. ამ პროვინციებში საჭირო იქმნება იმგვარი სისტემის დამყარება, რომ ამ ერთა ეროვნული თვისებები დაცული დარჩეს და არ დაიჩაგროს“.

როგორც ვხედავთ, ძველი სოციალისტ-ფედერალისტები არავითარი „რეალური მოსახლეობის“ პრინციპით არ ხელმძღვანელობდნენ. უნდა განიმარტოს, რომ როცა არჩილ ჯორჯაძე ამ პოზიციას ახმოვანებდა, ამ უკანასკნელს მაშინდელი მისი თანამებრძოლებიც, მათ შორის გიორგი ლასხიშვილიც, იზიარებდნენ. ახლა დრო შეიცვალა. ძველი ლიდერების პოლიტიკური ასპარეზიდან წასვლის შემდეგ ფედერალისტურ პარტიაში მემარცხენე და სოციალისტურმა განწყობილებებმა ზოგიერთი ეროვნული მიდგომა დაჩრდილა. კონკრეტულ შემთხვევაში, პარტიის პირველ თავისუფალ კონფერენციაზე სოციალისტურმა განწყობამ იმძლავრა და მიიღეს „რეალური მოსახლეობის“ პრინციპის შემცველი რეზოლუცია. ახალგაზრდა კონსტანტინე გამსახურდია სწორედ ძველი და ტრადიციული სოციალისტ-ფედერალისტების პოზიციაზე იდგა.

ამიერკავკასიის სიიშვი

1917 წლის 19 ნოემბერს ოპერის თეატრში საქართველოს პირველი ეროვნული ყრილობა გაიხსნა. ქართულ პოლიტიკურ ელიტას რადიკალურად შეცვლილ ვითარებაში უწევდა შეხვედრა. 1917 წლის ოქტომბერში რუსეთში დროებითი მთავრობა დაემხო და ხელისუფლების სათავეში ბოლშევიკები მოვიდნენ. რუსეთში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა. ახალ მთავრობას, სახალხო კომისართა საბჭოს სახით, ვლადიმერ ულიანოვ-ლენინი მეთაურობდა.

ამიერკავკასიის წამყვანმა პოლიტიკურმა პარტიებმა არ ცნეს საბჭოთა ხელისუფლება და გაემიჯნენ მას. აქაც ახალი მთავრობა შეიქმნა – ამიერკავკასიის კომისარიატი, რომელსაც ევგენი გეგეჭკორი ჩაუდგა სათავეში. ასეთ ვითარებაში ამიერკავკასიის პოლიტიკურ ელიტას უნდა გადაენწყვიტა, რა გზას დაედგომოდა.

ყრილობამ, რომელსაც 350-ზე მეტი მონაწილე ჰყავდა, თავმჯდომარედ ნოე ჟორდანიას აირჩია. გიორგი ლასხიშვილი კვლავ თავმჯდომარის მოადგილედ დაადგინეს, გრ. ვეშაპელთან, ვლ. გობეჩიასთან და ა. ჩხენკელთან ერთად. ყრილობამ სამუშაო სექციები შექმნა: ეროვნული საკითხის, საერო-ბო რეფორმების, ჯარის ნაციონალიზაციის, სკოლისა და უნივერსიტეტის, ადმინისტრაციის, იუსტიციის, საფინანსო, სასურსათო და თავადაზნაურობის ქონების საკითხის. ფაქტობრივად, შეიქმნა საქართველოს არაოფიციალური მთავრობა, რომელმაც ინტერპარტიული საბჭოს საქმე გააგრძელა. ინტერპარტიული საბჭოსაგან განსხვავებით, ეროვნული საბჭო ქვეყნის მოსახლეობის სხვადასხვა ფენისაგან შემდგარი ეროვნული ყრილობისაგან იყო არჩეული და ლეგიტიმურობის სტატუსი გააჩნდა.

ყრილობამ ეროვნულ საკითხში მიიღო საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნა, ისე, რომ სიტყვა „ავტონომია“ არ უხსენებია: „რუსეთის დამფუძნებელ კრებას ჩვენ მოვთხოვთ შექმნას ისეთი ნაციონალური ნორმები ქართველი ერისათვის, რომლებიც მას მისცემს თავისუფალი კულტურული განვითარების საშუალებას. ასეთ ნორმად მიგვაჩნია საქართველოს ტერიტორიის სრული თვითმ-

მართველობა საკუთარი საკანონმდებლო კრებით ადგილობრივ კითხვებზე. ტერიტორიის საზღვრები გაიმიჯნებინ დაინტერესებულ მოსაზღვრე ერების თანხმობით" (სილაგაძე... 1998: 29).

სოციალისტ-ფედერალისტები უკმაყოფილონი დარჩნენ. გიორგი ლასხიშვილმა და მისმა თანაპარტიელებმა მოითხოვეს, რომ იქ, სადაც სიტყვა „თვითმმართველობა“ იყო ნახსენები, დამატებოდა განმარტება: „თვითმმართველობა ანუ ავტონომია“. ამ წინადადებას შეენიანალმდეგნენ ვალიკო ჯუღელი, გრიგოლ ურატაძე და სხვა სოციალ-დემოკრატები. სხვათა შორის, თვით ჟორდანიას არ იყო სიტყვა „ავტონომიის“ წინააღმდეგი, მაგრამ „თვითმმართველობა“ უცვლელი დარჩა. ეროვნულ-დემოკრატებიც არ იყვნენ კმაყოფილნი, მაგრამ ყრილობის უმრავლესობამ ნოე ჟორდანიას ზოგადი სიფრთხილე გაიზიარა, რომელმაც ყრილობას უფრო ადრე მიმართა: უმთავრესად ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ „ჩვენს ფრონტზე სდგას ამდენი ჯარი, რომელიც თუ ჩვენ სხვა გზას დავადექით, უკეთეს შემთხვევაში ხელს აიღებს ფრონტის დაცვაზე“. მართალია, ჟორდანიას გაფრთხილება სხვა საკითხს – პრორუსული ორიენტაციის განმარტებას – ეხებოდა, მაგრამ, იგივე სიტყვები შეიძლება გაფრთხილებად ჩავთვალოთ ნებისმიერი რადიკალური პოზიციის მიმართაც, რომელიც ყრილობაზე გამოითქმებოდა.

ჟორდანიას სარეზოლუციო პროექტის პირველმა მუხლმაც გამოიწვია კამათი. პროექტში ეწერა: „ქართველი ერი, როგორც ამ ასი წლის განმავლობაში, დგას რუსეთის ორიენტაციის წინააღმდეგ“. გვაზავამ ამ მუხლის წინააღმდეგ გაილაშქრა. არც ლასხიშვილს მოეწონა ეს მუხლი. იგი ზოგადად დაეთანხმა ჟორდანიას ფრთხილ კურსს, მაგრამ ზედმეტად მიიჩნია პრორუსული ორიენტაციის მკვეთრად: ზახვასმა. რალა საჭირო იყო ეს, როცა რუსეთის დემოკრატიათან ერთიანობის პოზიცია მეორე მუხლში ისედაც იყო გამოთქმული. ლასხიშვილის პოზიციას სხვებიც დაეთანხმნენ და საბოლოოდ მისი წინადადება გავიდა – პროექტის პირველი და მეორე მუხლები გაერთიანდა, თუმცა გამეორდა პრორუსული ორიენტაცია, შერბილებული ფორმით: „ქართველი ერი, დღესაც, როგორც მთელს გასულ საუკუნის განმავლობაში, დგას რუსეთის ორიენტაციაზე. ქართველ დემოკრატებმა დღიდან თავისი პოლიტიკური არსებობისა თავისი სვებედი მჭიდროდ დაუკავშირა რუსეთის დემოკრატისა და მასთან ერთად მოქმედებით ფიქრობს თავისი პოლიტიკური, ეკონომიური და ნაციონალური მისწრაფებანი განახორციელოს“.

გიორგი ლასხიშვილისა და მაშინდელი ქართული პოლიტიკური ელიტის წინაშე საერთაშორისო ვითარება თავბრუდამხვევი სისწრაფით იცვლებოდა და ახალ-ახალ გამოწვევებზე თითქმის ყოველდღიურად თხოულობდა პასუხებს თუ შესაბამის მოქმედებასაც.

1917 წლის 8 დეკემბერს ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელმა კომიტეტმა მიიღო ანტანტის ქვეყნების დიპლომატიების ჯგუფი. ამ შეხვედრას, როგორც აღმასკომის წევრი და თავმჯდომარის მოადგილე, გიორგი ლასხიშვილიც ესწრებოდა. ევროპელმა დიპლომატებმა განაცხადეს, რომ მათი სახელმწიფოები ცნობდნენ ერთ, მთლიან, განუყოფელ რუსეთს და მის რეგიონებს, მათ შორის ამიერკავკასიასაც.

ეს განცხადება წყალზე იყო დაწერილი, რადგან ამ დროისათვის არც რუსეთის მონარქია და არც დროებითი მთავრობა აღარ არსებობდა. არსებობდა მხოლოდ საბჭოთა რუსეთის ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკა. ამ რესპუბლიკის ხელისუფლებამ კი ამ განცხადებიდან ზუსტად ერთი კვირის შემდეგ დაზავების პირობას მოანერა ხელი გერმანიასთან და მის მოკავშირეებთან: ავსტრია-უნგრეთთან, ოსმალეთთან და ბულგარეთთან. ოსმალეთთან ომში მყოფი რუსეთის არმია უსაქმოდ დარჩა. ბოლშევიზიზებული არმიის ნაწილები რუსეთისაკენ დაიძრნენ და გზად საქართველოსა და ამიერკავკასიის გასაბჭოებას შეეცადნენ. იანვარ-თებერვალში ამიერკავკასია გასაბჭოებას გადაურჩა.

1918 წლის 6 იანვარს საბჭოთა ხელისუფლებამ დამფუძნებელი კრება დაშალა. ეს ნიშნავდა, რომ დემოკრატიული რუსეთის აღდგენა გაურკვეველი დროით გადაიდო. ამის გამო ამიერკავკასიის კომისარიატი იძულებული გახდა საკუთარი პარლამენტი შეექმნა. 1918 წლის 10 თებერვლიდან თბილისში ფუნქციონირება დაიწყო ამიერკავკასიის სეიმმა – ამიერკავკასიის საკანონმდებლო ორგანომ. იგი შედგებოდა შეუმდგარი რუსეთის დამფუძნებელი კრების ამიერკავკასიის დეპუტატებისაგან და პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებისაგან.

გიორგი ლასხიშვილი სეიმში სოციალისტ-ფედერალისტების ფრაქციას ხელმძღვანელობდა და მხოლოდ ის იყო ფრაქციის ერთადერთი წევრიც. საერთოდ, ამიერკავკასიის სეიმში დიდი პარტიები ბატონობდნენ: ქართველი სოციალ-დემოკრატები, აზერბაიჯანელი მუსავათელები და სომეხი დაშნაკები. დანარჩენი პარტიების ფრაქციები ერთი-ორი კაცისაგან შედგებოდა და

შედარებით მოკრძალებულ აქტივობას იჩენდა. მათ ჭკუას მხოლოდ მაშინ ეკითხებოდნენ, როცა ფრაქციის პოზიციის განმარტება იყო საჭირო ამა თუ იმ მსხვილი და პრინციპული პრობლემის გამო. სხდომების მიხედვით გავადევნოთ თვალი გიორგი ლასხიშვილის აქტივობას ამიერკავკასიის სეიმში.

1918 წლის 10 თებერვლის სხდომა მალე დამთავრდა, რადგან მხედველობაში მიიღო დეპუტატ სულთანოვის განცხადება. პარტია „მუსავათის“ 33-მა წარმომადგენელმა ვერ შეძლო პირველ სხდომაზე გამოცხადება, რის გამოც სხდომის თავმჯდომარემ, ნიკოლოზ ჩხეიძემ, მუშაობის შეწყვეტა და გადადება შესთავაზა მონაწილეებს. შემდეგი სხდომა 13 თებერვალს ჩატარდა და იმით იყო მნიშვნელოვანი, რომ ერთხმად აირჩიეს ამიერკავკასიის სეიმის თავმჯდომარედ ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძე. გიორგი ლასხიშვილმა თავისი ფრაქციის სახელით მხარი დაუჭირა ჩხეიძის კანდიდატურას. იგივე გააკეთეს ეროვნულ-დემოკრატებმა (გიორგი გვაზავა), ესერებმა (ლორთქიფანიძე) მუსლიმთა ბლოკმა (მეჰმედ ჰაჯინსკი), სომეხმა დაშნაკებმა (რუბენ კაჩაზნუნი), რუსეთის მუსლიმანთა პარტიამ (მირ-იაგუბ მეჰთიევი), მუსავატელებმა (რუსტამბეკოვი), სოციალ-დემოკრატებმა (ნოე რამიშვილი).

გიორგი ლასხიშვილის გვარი იმავე 13 თებერვლის სხდომაზე დაფიქსირებულია მაშინ, როცა თავმჯდომარე მას სთავაზობს, ხომ არ იქნება წინააღმდეგი, იყოს სამშვიდობო კომისიის წევრი, რაზეც დადებითად პასუხობს. საუბარი ეხებოდა ამიერკავკასიის სეიმის დელეგაციის ოსმალეთთან მომავალ მოლაპარაკებას ტრაპიზონში (Закавказский сеим Стенографический отчетъ, Сессия первая, стр. 13).

15 თებერვლის სხდომაზე გიორგი ლასხიშვილს საშუალება მიეცა, თავისი პარტიისა და ფრაქციის სახელით ჩამოეყალიბებინა ძირითადი მიზნები და დამოკიდებულებები მიმდინარე პროცესებთან. პირველ რიგში, გიორგი ლასხიშვილი მიესალმა სეიმის მონაწილეებს. ახალგაზრდობაში ის ოცნებობდა რუსეთის რევოლუციაზე, რომელიც თავისუფლებას მოუტანდა მის ხალხებს და „მის საყვარელ სამშობლოს საქართველოს“. ახლა კი ის ხედავდა მისი პარტიის იდეების განხორციელების დასაწყისს.

მისი აზრით, რა თქმა უნდა, დღევანდელი სეიმი ჯერ კიდევ არ არის ის რაზეც ვოცნებობდით. „ეს მხოლოდ ჩანასახია, დასაწყისია“. ამის შემდეგ ორატორმა წამოაყენა თვალსაზრისი, რომ ამიერკავკასიის ხალხების კავშირი უნდა შექმნილიყო არა ზევით, არამედ ქვევით. ჯერ მათი თვითგამორკვევა

უნდა მომხდარიყო, ე. ი. ჯერ მათ უნდა მოეწყოთ საკუთარი ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომიები და მერე გაერთიანებულიყვნენ ამიერკავკასიის ერთიან ფედერაციულ სახელმწიფოში.

გიორგი ლასხიშვილი იმაშიც მართალი იყო, რომ ამიერკავკასიის სეიმი ზემოდან აშენებული შენობა იყო და მალე დაიშლებოდა. ეს რომ არ მომხდარიყო, სხვანაირი სეიმი ან კავშირი იყო საჭირო. ის კვლავ უბრუნდებოდა ადრე თქმულს – უნდა შექმნილიყო კავშირი ცალკეული ავტონომიებისა. ამ თეზისის გამეორების შემდეგ გიორგი ლასხიშვილმა აღნიშნა: „ეს მოთხოვნილება საერთო ამიერკავკასიური ორგანიზაციის უსწრაფესად შექმნა გადაუდებელი საკითხების გადასაწყვეტად“. დიახ, ზუსტად ასე იყო და ფედერალისტების ფრაქციის ლიდერი და ერთადერთი წევრიც, რიტორიკულ კითხვას სვამდა: „რომელია ეს გადაუდებელი საკითხები?“ პირველ რიგში, ეს იყო თურქეთთან მშვიდობის დამყარება.

მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს არ იყო საკმარისი. საკითხი ითხოვდა დაკონკრეტებას და ამ დაკონკრეტების გამო წარმოიშვა კიდევ აზრთა სხვაობა სეიმის წევრებს შორის. ლასხიშვილი იმ აზრის იყო, რომ ზავი თურქეთთან უნდა ყოფილიყო „საპატიო მშვიდობა და დამყარებული დემოკრატიულ სანყისებზე“.

მეორე ამოცანა იყო მტკიცე, ავტორიტეტული საერთო-ამიერკავკასიური ხელისუფლების შექმნა. აქ თითქოს ორატორს კვლავ უნდოდა დაბრუნებოდა ცალკეული ავტონომიების შექმნის საკითხს, რომლებსაც შეეძლო ასეთი მტკიცე ხელისუფლების შექმნა, მაგრამ თემა აღარ გააგრძელა. იგი იმით დაკმაყოფილდა, რომ მოითხოვა – მტკიცე, პარლამენტის წინაშე პასუხისმგებელი აღმასრულებელი ხელისუფლება, ე. ი. კომისარიატი სეიმის წინაშე უნდა ყოფილიყო პასუხისმგებელი. სხვაგვარად ქვეყანას წაღეკავდა ანარქია, რომელიც სულ უფრო ძლიერდებოდა.

იმისათვის, რომ ეს არ მომხდარიყო, სწრაფად უნდა შედგომოდნენ რეფორმების განხორციელებას, რომელთაგან უპირველესი უნდა ყოფილიყო „ნაციონალური საკანონმდებლო კრებების უსწრაფესი განხორციელება“. შემდეგი და აუცილებელი იყო აგრეთვე აგრარული რეფორმის გატარება. აქ გიორგი ლასხიშვილმა მხარი დაუჭირა სოციალისტ-ფედერალისტების ტრადიციულ აგრარულ იდეას – კერძო საკუთრების გაუქმება მიწაზე და სოციალიზაციის ანუ მიწების სასოფლო თემებისათვის გადაცემის განხორციელება.

დაბოლოს, გიორგი ლასხიშვილი პირდაპირ თუ არაპირდაპირ კიდევ ერთხელ დაუბრუნდა ფედერალისტების პარტიის მთავარი სინმინდე – ეროვნული პრობლემას: „მაგრამ სეიმის მთავარი ამოცანაა ჩემის აზრით, აგრეთვე საკითხი ამიერკავკასიელი ხალხების განცალკევება... ამის გარეშე შეუძლებელია თვითმმართველობაც, თვითგამორკვევაც. არ შეიძლება ვიცხოვროთ დამოკლეს მახვილის ქვეშ ძმათამკვლელი ხოცვა-ჟლეტის მოლოდინში“ (Закавказский сенм. Стенографический отчет. стр. 31-32).

დასასრულ, თითქოს საზეიმო ტონი მიეცა გიორგი ლასხიშვილის მოხსენებას: „სეიმის წევრებო, იშლება ახალი ფურცელი კავკასიის ხალხების ისტორიაში. თქვენი სახელები ამ ფურცლებზე მოხედება. თუ თქვენ გინდათ რომ ეს ფურცლები არ იყოს მოსერილი ძმათა სისხლით“. ორატორმა კიდევ ერთხელ ჩამოთვალა აუცილებელი რეფორმებით აგრარული და ნაციონალური პრობლემების სწრაფად გადაწყვეტის აუცილებლობა. შემდეგ ლასხიშვილმა დაასრულა: „როდესაც დაინგრევა უკანასკნელი ბარიერი ნაციონალური და ტერიტორიული თვითმმართველობისთვის. მე ვფიქრობ რომ სეიმის ამოცანა შესრულებული იქნება და მაშინ დადგება დრო ნაციონალური დამფუძნებელი კრებისა და დემოკრატიული კონსტიტუციების შემუშავებისა, აზერბაიჯანის, საქართველოს და სომხეთის რესპუბლიკებისათვის“. სეიმის მონაწილეები ამ სიტყვებს აპლოდისმენტებით შეხვდნენ.

გიორგი ლასხიშვილი, რომ რეალისტი პოლიტიკოსების რიცხვს ეკუთვნოდა, აღვნიშნეთ და მგონი ამაში დავრწმუნდით კიდევ. წერის სტილიც ასეთი ჰქონდა – მშრალი, ლიტერატურული შედარებებისგან თავისუფალი და კონკრეტული – ესეც ვთქვით. მაგრამ სიტყვით გამოსვლებს და მოხსენებებს თუ დავაკვირდებით, იქნებ ცალკეული სენტიმენტები შევამჩნიოთ კიდევ გიორგი ლასხიშვილის ლექსიკაში. ამ მხრივ დავაკვირდეთ მის მორიგ გამოსვლას სეიმის 1918 წლის 9 (22) აპრილის ღირსშესანიშნავ სხდომაზე. აქ, როგორც ცნობილია, იხილებოდა ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების საკითხი.

„მე მინდა გამოვთქვა ჩემი გოცება იმ უცნაური ფაქტის გამო, რომ ამიერკავკასიის დემოკრატიულ სეიმში, რომელშიც ნახევარზე მეტი სოციალისტები არიან, მთელი საღამოს განმავლობაში გვიხდება დასაბუთებების მოყვანა იმისათვის რომ დამოუკიდებლობა და თავისუფლება აუცილებელია და წმინდაა“. ცხადია, გიორგი ლასხიშვილი პრობლემის ემოციურ მხარეზე ამახვილებს ყურადღებას და განგებ აძლიერებს აქცენტს. მან მშვენივრად

იცოდა, რომ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობას კონკრეტული ვითარება ითხოვდა¹ და ამიტომაც გამოცხადდა იგი 9 (22) აპრილს. ასე რომ არ ყოფილიყო, დამოუკიდებლობის გამოცხადება ბევრად ადრე მოხდებოდა. ამისაგან ამიერკავკასიური პოლიტიკური ელიტა განგებ იკავებდა თავს.

პოლიტიკოსთა საჯარო გამოსვლები, მით უფრო, თუ ისინი რევოლუციონერები არიან, მუდამ გაჯერებულია ემოციური მუხტით. ეტყობა ემოციური განწყობა არც გიორგი ლასხიშვილისთვის იყო უცხო.

„ყველა სოციალისტური, ყველა რევოლუციური პარტიები სცნობენ თავისუფლებას, როგორც აქსიომას, და დამოუკიდებლობას – როგორც თავისთავად ფასეულობას, რომელიც აუცილებელია თითოეული მოცემული ხალხისათვის“. ასე აცხადებდა გიორგი ლასხიშვილი სეიმის წევრების წინაშე, მაგრამ მან ხომ კარგად იცოდა, რომ იგივე ქართველი სოციალ-დემოკრატები წლების განმავლობაში წინააღმდეგნი იყვნენ საქართველოს ავტონომიის იდეისაც კი, რომ არაფერი ვთქვათ დამოუკიდებლობაზე. ესეც ორატორულ-ემოციური ხერხი უფრო გამოდიოდა, ვიდრე რეალობა.

მაგრამ თავი დავანებოთ ჩვენი პერსონაჟის ორატორულ კომბინაციებს. ამჯერად ისაა მთავარი, რომ მან თავისი და სოციალისტ-ფედერალისტების ფრაქციის სახელით მხარი დაუჭირა ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობას და ამიერკავკასიის ფედერაციული დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნას. მან აღნიშნა, რომ ფაქტობრივი თვალსაზრისით, ამიერკავკასია უკვე რამდენიმე თვეა დამოუკიდებელი იყო. 9 (22) აპრილს კი ამ ფაქტიური დამოუკიდებლობის დეკლარირება უნდა მომხდარიყო: „ჩვენ უნდა მოვახდინოთ ამ დამოუკიდებლობის დეკლარირება, მისი იურიდიული გაფორმება“ – აქ კი გიორგი ლასხიშვილი სრულიად რეალისტურ ნიადაგზე დადგა.

მეტიც, მან არამარტო დაუყოვნებლივ მოითხოვა დამოუკიდებლობის დეკლარირება, არამედ მწვავედ დაუპირისპირდა ამ პოზიციის მონიწილემდეგებს. ასეთები სეიმშიც იყვნენ და სეიმს გარეთაც. ისინი ირწმუნებოდნენ, რომ დამოუკიდებლობა არ უნდა გამოეცხადებინათ და დალოდებოდნენ რუსეთში რევოლუციური დემოკრატიის გამარჯვებას. მაგრამ „მათ უნდა იცოდნენ და შესანიშნავად იციან კიდევ, – მიმართავდა სეიმს გიორგი ლასხიშვილი – რომ ეს დიადი დემოკრატია სრულიად ფერფლად იქცა. იქ თავისუფლე-

¹ ავტორი გულისხმობს თურქეთის მოთხოვნას ამიერკავკასიის მიმართ გამოეცხადებინა დამოუკიდებლობა. ამ დროს ოსმალეთის ჯარები იკავებდნენ სამხრეთ კავკასიის ტერიტორიებს (რედ.).

ბისა და დამოუკიდებლობის ადგილზე, მეფობს ანარქია" (Закавказский сенм. Стенографический отчет. стр. 38).

ცხადია გიორგი ლასხიშვილი რუსეთს გულისხმობდა და არა მარტო საბჭოთა რუსეთზე, არამედ ყოფილი დემოკრატიული რუსეთის ლოდინზე აცხადებდა უარს. პირიქით, ანარქიული რუსეთისაგან თავდასაცავად აუცილებელი იყო „კედლის აღმართვა“, რათა დაეცვათ რევოლუციური დემოკრატიის მონაპოვარი, რომელიც ამიერკავკასიას ჰქონდა. „ჩვენ უნდა ავიღოთ ორიენტაცია საკუთარ თავზე, ჩვენ გვსურს გავხდეთ დამოუკიდებელნი და თავისუფალნი... პარტია, რომელსაც მე წარმოვადგენ, სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია, ყოველთვის იდგა დეცენტრალიზაციისათვის და თავისუფლებისათვის... და მზად ვართ ჩვენი არსებული საშუალებებით და ძალებით დავიცვათ ეს დამოუკიდებლობა" (Закавказский сенм. Стенографический отчет. стр. 37-38).

სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, ამიერკავკასიის დამოუკიდებელმა დემოკრატიულმა ფედერაციულმა რესპუბლიკამ დაახლოებით ერთი თვე იარსება. მან მალე თავად გამოაცხადა თვითლიკვიდაცია და ადგილი დაუთმო სამ ახალ დამოუკიდებელ სახელმწიფოს სამხრეთ კავკასიაში.

მაგრამ ეს ერთი თვის შემდეგ მოხდა.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს თავმჯდომარის ამხანაგი (მოადგილე)

საქართველოს ეროვნულმა ყრილობამ 1917 წლის 22 ნოემბრის სხდომაზე აირჩია ეროვნული საბჭო. მასში 66 წევრი და 61 კანდიდატი შედიოდა. ყველაზე მრავალრიცხოვანი წარმომადგენლობა, ცხადია, ქართველ სოციალ-დემოკრატებს ჰყავდათ – 28 კაცი. სხვა პარტიებს: ეროვნულ-დემოკრატებს – 9; სოციალისტ-რევოლუციონერებს – 7; ალიონელებს – 4; რადიკალ-დემოკრატებს – 1; უპარტიოებს – 2 და სხვ.

სოციალისტ-ფედერალისტებს, როგორც სიძლიერით მეორე პარტიას, ათი წევრი ჰყავდათ ეროვნულ საბჭოში: გრიგოლ რცხილაძე, შალვა მესხიშვილი, იოსებ გედევანიშვილი, სამსონ ფირცხალავა, დიმიტრი უზნაძე, იესე ბარათაშვილი, იასონ ბაქრაძე, სვიმონ (სოსიკო) მდივანი, ალექსანდრე წერეთელი და ნომერ პირველი სოციალისტ-ფედერალისტი – გიორგი ლასხიშვილი, რომლის გვარიც წინ უძღვის ამ სიას.

ეროვნული საბჭოს მუშაობას განსაკუთრებული აღმავლობა, სიმწვავე და აქტიულობა მაისის თვეში დაეტყო. მას შემდეგ, რაც ამიერკავკასიამ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა, უკვე დაიწყო საუბარი საერთო-ამიერკავკასიური და ცალკეული საქართველო-სომხეთ-აზერბაიჯანის კონსტიტუციების შემუშავების საჭიროებაზე. ამის შესახებ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სეიმს მოახსენებდა გიორგი ლასხიშვილიც. იმავე წლის 9 მაისის სხდომაზე უკვე სპეციალურად იხილავდნენ საქართველოს კონსტიტუციის საკითხს. კრებას 21 წევრი და 24 კანდიდატი ესწრებოდა. თავმჯდომარეობდა საბჭოსა და აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარის ამხანაგი გიორგი ლასხიშვილი.

კრება თავმჯდომარემ გახსნა. მან კრების მონაწილეებს გაახსენა: 9 (22) აპრილს სეიმის მიერ დამტკიცებულ დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში აღნიშნული იყო, რომ უახლოეს ხანში მთავრობამ უნდა შეიმუშაოს და სეიმმა მიიღოს ამიერკავკასიის კონსტიტუცია. მაგრამ ეს არ კმარა. ამავე დროს უნდა „გაჩაღებულიყო პარალელური მუშაობა“, რათა შემუშავებულიყო

„აგრეთვე პროექტი საქართველოს კონსტიტუციისა“. ამრიგად, ორი კონსტიტუციაა შესამუშავებელიო, დაასკენიდა თავმჯდომარე.

იმ დროს, ე. ი. 1918 წლის 9 მაისს, ლასხიშვილის ეს განცხადება არავის გაკვირვებია და პირიქით, სიხარულით მიიღეს ცნობა იმის შესახებ, რომ ამიერკავკასიის რესპუბლიკის შემადგენელ საქართველოს საკუთარი კონსტიტუცია უნდა მიეღო, მაშინ, როცა დამოუკიდებელი საქართველო ჯერ კიდევ არ არსებობდა. მაგრამ დღევანდელ მკითხველს შეიძლება გაუკვირდეს კიდევ, რომ როცა საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხი უკვე ჰაერში ტრიალებდა და ის, სულ რაღაც 15 დღეში რეალობა უნდა გამხდარიყო, რაღა დროს ამიერკავკასიის კონსტიტუციაზე საუბარი იყო.

თუმცა, უკვე ამ სხდომაზე, და ცოტა უფრო ადრეც გაირკვა, რომ ამიერკავკასიის ერთობაში ყველაფერი რიგზე არ იყო. ეს მაშინ გახდა ცნობილი, როცა კრების თავმჯდომარე გიორგი ლასხიშვილმა საკონსტიტუციო კომისიის წევრს, სოციალისტ-ფედერალისტ გრიგოლ რცხილაძეს გადასცა სიტყვა. გამოირკვა, რომ საკონსტიტუციო კომისიას ორი სხდომა ჩაუტარებია. ამ სხდომებზე ნათელი გახდა, რომ რიგ საკითხებზე კომისიის წევრებს და ნაციონალურ ჯგუფებს განსხვავებული პოზიციები ჰქონდათ. მუსლიმანმა აზერბაიჯანელებმა განაცხადეს, რომ ნებისმიერ შემადგენელ ეროვნულ-ტერიტორიულ ერთეულს უნდა შეეძლოს კავშირიდან თავისუფალი გასვლა.

სხვა საკითხიც დაისვა: როგორი უნდა ყოფილიყო კავშირი – ფედერაციული თუ კონფედერაციული?

სამი დღის შემდეგ, ეროვნული საბჭოს მორიგ კრებაზე, თავმჯდომარე იგივე იყო და საკამათო საგანიც კელავ განახლდა. მოდით, გავერკვეთ ქვემოთხსენიებულ „კომისიათა“ დანიშნულებებში, რომლებსაც კრების თავმჯდომარე ეროვნული საბჭოს 31 წევრს და 29 კანდიდატს განუმარტავდა: „დღევანდელი კრების საგანია ამიერკავკასიის და საქართველოს კონსტიტუციის პროექტის შემუშავება. წარსულ კრებაზედ (9 მაისს) ამ საგანს კრება არსებითად არ შეჰხებია. კრებამ დაავალა ამ საკითხის შემუშავებელ კომისიას, რომლის არჩევა აღმასრულებელ კომიტეტის მიერ ხსენებულმა კრებამ დაადასტურა, მომხსენებელი დაენიშნა დღევანდელ კრებისათვის საკითხის ძირითად დებულებათა გამოსარკვევად, რის შემდეგ უნდა გაიმართოს საერთო კამათი, რომელიც გამოარკვევს კომისიისათვის საერთო საფუძვლებს“. სიტყვა სოციალ-დემოკრატ სერგო ჯაფარიძეს მიეცა, რომელმაც დაიწყო მსჯელობა

იმის შესახებ, თუ რომელი იყო მიზანშეწონილი ამიერკავკასიისათვის – ფედერაცია თუ კონფედერაცია.

სიტუაციის თავისებური პარადოქსულობა და კომიზმი რომ წარმოვიდგინოთ, გავიხსენოთ, რომ ეს იყო 12 მაისი – ეროვნული საბჭოს მე-15 კრება. ამ დროს უკვე დაწყებული იყო ბათუმის კონფერენცია, სადაც მოლაპარაკებებს აწარმოებდნენ ამიერკავკასიისა და ოსმალეთის დელეგაციები. ზუსტად 12 მაისს ამიერკავკასიის მთავრობისა და, ამავდროულად, დელეგაციის თავმჯდომარემ აკაკი ჩხენკელმა საიდუმლო წერილი გამოუგზავნა ეროვნული საბჭოს წევრს, ნოე რამიშვილს. წერილიდან უკვე ჩანდა გერმანიასთან საქართველოს შესაძლო დაკავშირება-ორიგენტაციის კონტურები: „ამას გარდა, შარშან შემოდგომას ოფიციალური ნოტებია გაცვლილი გერმანიას, ავსტრია-უნგრეთს, ბულგარეთსა და ოსმალეთს შორის, რომ ისინი ვალდებულნი არიან იცნონ საქართველოს დამოუკიდებლობა“ – წერდა ჩხენკელი.

მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის ფაქტი, რომ ამ დროისათვის ოსმალები ამიერკავკასიას მხოლოდ ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის პირობების ცნობას აღარ სთხოვდნენ. ოსმალეთმა უკვე დაიკავა ბრესტ-ლიტოვსკით მიკუთვნებული ტერიტორიები: ყარსის, ბათუმის ოლქები და არტაანის ოკრუგი. ისინი დაპყრობილ ბათუმში ისხდნენ და იქ მიიღეს „სტუმრები“ – ამიერკავკასიის რესპუბლიკის დელეგაცია და მასში მყოფი ქართველები. „ისინი ითხოვენ“: ახალციხეს, ახალქალაქს და ერევნის გუბერნიის თითქმის ყველა მაზრას, – ეს ჩხენკელის სიტყვებია ზემოაღნიშნული წერილიდან.

ასეთ ვითარებაში 14 მაისს კვლავ იკრიბება საქართველოს ეროვნული საბჭოს მე-16 კრება. კვლავ თავმჯდომარეობს გიორგი ლასხიშვილი და აცხადებს, რომ განხილვის საგანი კვლავ ამიერკავკასიისა და საქართველოს კონსტიტუციების პროექტებია. ეროვნული საბჭოს წევრებს შორის სერიოზული განხეთქილება ხდება. ბათუმიდან მოსული ამბები მათ აიძულებთ რომ სრულიად ახალ თემაზე – საქართველოს დამოუკიდებლობაზე – დააფიქსირონ საკუთარი აზრი. ეროვნულ-დემოკრატიებმა ჯერ კიდევ წინა კრებაზე გიორგი გვაზავას სახით კატეგორიულად მოითხოვეს საქართველოს დამოუკიდებლობა და სხვა ნებისმიერ პოზიციას ფანტაზიორობა უწოდეს.

14 მაისის კრებაზე უცნაური ვითარება შეიქმნა. მთავარ განსახილველ საკითხად კი გამოცხადდა კონსტიტუციების პრობლემა, მაგრამ ეროვნული საბჭოს სხდომამდე ჩატარდა საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომა,

რომელმაც აშკარად აიღო გეზი გერმანიის ორიენტაციაზე და მიიღო პრო-გერმანული დადგენილება. აღმოჩნდა, რომ ის, რაც ხდებოდა ბათუმის კონფერენციაზე, კარგად იცოდა გიორგი ლასხიშვილმა.

აღმასკომის სხდომას სულ 11 კაცი ესწრებოდა, როგორც „განდობილები“ – გიორგი ლასხიშვილი, გ. გვაზავა, ვ. გობეჩია, გ. ვეშაპელი, ნ. ხომერიკი, პ. საყვარელიძე, გ. რცხილაძე, ს. ჯიბლაძე – ისე აღმასკომის წევრები და სამი მონეველი სტუმარი – შ. მესხიშვილი, გ. ქიქოძე, და ა. პაპავა. გვაზავამ კომიტეტს წარუდგინა ოთხპუნქტიანი დადგენილება, რომელიც ინსტრუქციის სახით გაეგზავნა ჩხენკელს. ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელმა კომიტეტმა გერმანიას ოფიციალურად სთხოვა დახმარება.

ეს იყო ჯერჯერობით გაუხმაურებელი და ფარული სახით მომხდარი სრული გადატრიალება ქართულ პოლიტიკაში. მთელმა ქართულმა პოლიტიკურმა ელიტამ თავისი უმაღლესი გაერთიანების – ეროვნული საბჭოს – აღმასრულებელი კომიტეტის სახელით საქართველოს დამოუკიდებლობისაკენ და გერმანიის ორიენტაციისაკენ აიღო გეზი. ამ დიდმნიშვნელოვანი მოვლენის ერთ-ერთი შემოქმედი გახლდათ საბჭოსა და აღმასკომის თავმჯდომარის ამხანაგი და აღმასკომის 14 მაისის კრების თავმჯდომარე გიორგი ლასხიშვილი.

როგორც ჩანს, სწორედ ამ აღმასრულებელი კომიტეტის გასაიდუმლოებული სხდომის შემდეგ დაიწყო ეროვნული საბჭოს 14 მაისის კრება, რომელსაც უკვე 31 წევრი და 26 კანდიდატი ესწრებოდა. იმისათვის, რომ დამოუკიდებლობის საკითხი ჯერ არ გახმაურებულიყო და არ გამწვავებულიყო, გიორგი ლასხიშვილმა კრების მონაწილეებს სთხოვა, მხოლოდ კონსტიტუციის საკითხზე ესაუბრათ.

მის წინადადებას უკმაყოფილოდ შეხედა კონსტანტინე აფხაზი: „უნდა მოგახსენოთ, მე თავმჯდომარის განცხადება ვერ შევითვისე. თავმჯდომარემ ბრძანა: ორატორებს ნება აქვთ ილაპარაკონ მარტო კონფედერაციასა და ფედერაციის შესახებო“. კ. აფხაზმა მოითხოვა ქართველი ერისათვის შესაფერისი წყობილება, ასეთი კი მხოლოდ პროდასავლური ქართული უნიტარული სახელმწიფო იყო. ეროვნულ-დემოკრატიები – რევაზ გაბაშვილი, მიხეილ მაჩაბელი, გრიგოლ ვეშაპელი, შალვა ქარუმიძე – სუვერენული საქართველოს იდეას უჭერდნენ მხარს. სოციალ-დემოკრატები დამოუკიდებლობის წინააღმდეგნი იყვნენ.

კამათი მაინც გამწვავდა. დამოუკიდებლობაზე უკვე ღიად ალაპარაკდნენ. გიორგი ლასხიშვილმა ვნებების დაცხრომა ამჯობინა და კრებას კამათის შეწყვეტისაკენ მოუწოდა. კენჭისყრის შედეგად, შეწყვეტის მომხრე 28 კაცი აღმოჩნდა, გაგრძელებისა – 25 (სილაგაძე...: 99-120). კრება 16 მაისისთვის გადაიდო. თავმჯდომარემ იცოდა, რომ მთავარი ამბები ბათუმში წყდებოდა და საბჭოსაც იქ მიმდინარე პროცესების მიხედვით უნდა ემოქმედა.

ბათუმის ამბებს კი აკაკი ჩხენკელი ინტენსიურად ატყობინებდა ეროვნული საბჭოს წევრ ნოე რამიშვილს, ცხადია, საიდუმლოდ. სწერდა კიდეც და მრავალჯერ აფრთხილებდა თანაპარტიელ მეგობარს: „ყველაფერი საიდუმლოდ უნდა შეინახოთ. ახმაურება პრესისა და სეიმისა შეუწყნარებელია“.

15 მაისს წერილიდან ჩანდა, რომ თუ ოსმალეთი ბრესტის ზავის პირობებს გადაამეტებდა, და ის სწორედ ამას აკეთებდა, მაშინ საქართველოს გერმანელების დახმარებით დამოუკიდებლობა უნდა გამოეცხადებინა. მხოლოდ ამ გზით შეიძლებოდა ოსმალეთის აგრესიის შეჩერება. გერმანელების ჯარის ნაწილები წინ გადაელობებოდნენ ოსმალებს სუვერენული საქართველოს საზღვრების ხელშეუხებლობისთვის. ამ დროისათვის ამიერკავკასიის რესპუბლიკა აღარ იარსებებდა, რადგან საქართველო მას მიატოვებდა. ამ დღის წერილში პირდაპირ წერდა ჩხენკელი: „უნდა გამოცხადდეს საქართველოს დამოუკიდებლობა ყოველ მიზეზს გარეშე. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება ზავის შეკერა ჩვენთვის მისაღებ პირობებში... დამოუკიდებლობას შეუძლია ჩვენი ხსნა... ასე, მაშასადამე საქართველოს დამოუკიდებლობა – აი, პირველი ნაბიჯი, რომელიც უნდა გადაიდგას, როცა აქაური მოლაპარაკება შეწყდება“.

ეს ინსტრუქცია, ჩხენკელის მითითებით, შეიძლება სცოდნოდა პირთა ძალიან ვიწრო წრეს – მხოლოდ ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმს. გავიხსენოთ, რომ ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი 15 კაცისაგან შედგებოდა, ხოლო მისი და, ამავედროულად, ეროვნული საბჭოს პრეზიდიუმი ექვსი წევრისაგან შემდგარ ვიწრო ბირთვს მოიცავდა. აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის თავმჯდომარე ნოე უორდანიას იყო; ამხანაგებად – ა. ჩხენკელი, გ. რცხილაძე, გ. ვეშაპელი; მდივნად – პ. საყვარელიძე; ხაზინადარად – კ. მესხი. გიორგი ლასხიშვილი აღმასკომის კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე იყო და პრეზიდიუმის თავმჯდომარის მოადგილე ველარ იქნებოდა.

მაშ, 1918 წლის 15 მაისისათვის ჯერ კიდევ არ იყო გადაწყვეტილი ამიერკავკასიის რესპუბლიკა დარჩებოდა, თუ საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოცხადდებოდა. დღის წესრიგში ორივე საკითხი იდგა. პრობლემას გადაჭრი- და გერმანია-ოსმალეთის ფარულ წინააღმდეგობაში გამარჯვებული. ალაგმავდა თუ არა გერმანია თავისი მოკავშირის გაზრდილ მადას – გადაეყლაპა მთელი ამიერკავკასია ან მისი ნაწილი მაინც?

საკითხი საბოლოოდ არ იყო გადაწყვეტილი ბათუმში, მაგრამ თბილისში უკვე შეუდგნენ მზადებას და ზომების მიღებას დამოუკიდებლობისათვის. 16 მაისს, საღამოს 7 საათზე, შეიკრიბა ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კო- მიტეტი. ამჯერად თავმჯდომარეობდა ნოე ჟორდანია. მასთან ერთად სხდომას ესწრებოდნენ კომიტეტის წევრები: გიორგი ლასხიშვილი, ნ. ზომერეკი, გ. გვაზავა, გ. ვეშაპელი, პ. აბაშიძე, პ. საყვარელიძე, ვ. გობერია და კ. მესხი; სტუმრები: იასონ ლორთქიფანიძე და შ. მესხიშვილი. სხდომაზე დაასახელეს სამი პირი, რომლებსაც უნდა აერჩიათ სამკაცციანი კომისია. ამ სამეულს დაევალებოდა დამოუკიდებლობის გამოცხადების ორგანიზაცია.

ჯერ დამსახელებელი სამეული აირჩიეს ნ. ჟორდანიას, გიორგი ლასხიშვი- ლისა და გ. ვეშაპელის შემადგენლობით. ამ სამეულის თათბირის შემდეგ დასახელდა მოსამზადებელი სამკაცციანი კომისია: ნ. რამიშვილი, დ. ვაჩნაძე და შ. მესხიშვილი. დამოუკიდებლობის გამოცხადების უშუალო სამზადისი დაიწყო.

22 მაისს ჩხენკელმა მორიგი წერილი გამოგზავნა თბილისში. ამჯერად ის ეგზავნებოდა ეროვნულ საბჭოს და აღმასკომის პრეზიდიუმს კვლავ „სრულიად საიდუმლოდ“. ამ წერილში ა. ჩხენკელი უკვე კატეგორიულად მოითხოვდა დამოუკიდებლობის გამოცხადებას. იგი უკმაყოფილებას გამოთქვამდა გაზე- თების გამო, რომლებშიც კვლავ გრძელდებოდა კამათი დამოუკიდებლობის მიზანშეწონილობის შესახებ. მისი არგუმენტაცია მტკიცე და ლოგიკური იყო: ამიერკავკასიის რესპუბლიკა, ფაქტობრივად, აღარ არსებობს. აზერბაიჯანე- ლები ოსმალეთის მხარეზე არიან და მათ მითითებებს ასრულებენ. სომხეთი ოსმალების მიერ ოკუპირებულია. ამ ფონზე ჩხენკელი წერდა: „საქართველოს დამოუკიდებლობა, აი ერთადერთი გამოსავალი. ამ შემთხვევაში არა ვართ დაზღვეულნი თურქების შემოსევისაგან, მაგრამ სწორედ ამიტომ ამ უბედურე- ბას წინ უნდა უსწრებდეს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, რომ უფლებრივი ნიადაგი მაინც არ დაკარგოთ“.

გერმანიის წარმომადგენელი, გენერალი ფონ ლოსოვი, მხარს უჭერდა ამ სცენარს. „ჩვენ უკვე ვიქონიეთ მსჯელობა ზოგიერთ პრაქტიკულ საკითხზე. ჩვენ გვეწვევა მაშინვე, როგორც კი დამოუკიდებლობას გამოვაცხადებთ... მთავრობასთან გერმანიის იმპერიის წარმომადგენელი ელჩის უფლებებით. ინიშნებიან კონსულები ქალაქებში. მსწრაფლივ გარდაიქმნან გერმანია-ავსტრიის ტყვეები ჯარისკაცებად და გადავიდნენ საქართველოს მთავრობის განკარგულებაში, რომ ამით ფაქტიურად გამოეცხადოს საქართველოს გერმანიის მფარველობის ქვეშ ყოფნა. ყველაფერი ეს მოგვარდება მაშინვე, როგორც კი მივიღებთ დამოუკიდებლობის გამოცხადების ოფიციალურ ცნობას“, – წერდა ჩხენკელი. ბათუმში ჩქარობდნენ.

თბილისშიც ჩქარობდნენ, მაგრამ როგორც რომაული სენტენცია ამბობს, „ნელა ჩქარობდნენ“. კლასიკური სიჩქარე არ გამოდიოდა. მთელი მუშურ-გლეხური მასა გაბრუებული იყო რუსეთთან ყოფნის იდეით. ამას მათ ქართველი სოციალ-დემოკრატები 20 წელია ეჩივნიებოდნენ. ვალიაროთ – არც სოციალისტ-ფედერალისტები და ეროვნულ-დემოკრატები ნასულან მეტისმეტად შორს, მათი პროგრამებიც არ გასცდენიან ავტონომიის ჩარჩოებს. მთელი ამ ხნის განმავლობაში დამოუკიდებლობის იდეა სუსტად ბეჭუტავდა აქა-იქ.

ახლა კი საოცნებო დამოუკიდებლობის იდეა მოულოდნელად რეალური გახდა და აუცილებლობის ფორმაც შეიძინა. ეს მოულოდნელი აღმოჩნდა ქართველი მოსახლეობის უმრავლესობისთვის. როგორც ჟორდანიას წერს, დამოუკიდებლობის გამოცხადება იყო „სრულიად მოულოდნელი, არასოდეს არ გათვალისწინებული ამბავი, მისი გატარება ჩვენს რევოლუციურ ორგანიზაციებში გახდა დიდ თავსამტკრვე ამოცანათ“. მართალია ქართველი სოციალ-დემოკრატიის დალაი-ლამა (არჩილ ჯორჯაძის მიერ წოდებული სახელია ჟორდანიასათვის – დ. შ), მაგრამ მას ავინყდება, რომ ეს მისი და მესამედასელთა „დამსახურება“ იყო.

მაგრამ ახლა მათ მარტივად მოაგვარეს საქმე. ჟორდანიამ სასწრაფოდ მოიწვია თბილისის მუშათა საბჭო, მიაღებინა მას დამოუკიდებლობის რეზოლუცია, შემდეგ დაგზავნა ხალხი რეგიონებში და „იმავე ღამეს შეესივნ მუშათა რაიონებს. გააცნეს რა ხდებოდა ბათუმში და ოცდაოთხ საათში მთელი მუშათა კლასი გადაიყვანეს საქართველოს ნაციონალურ რელსებზე“ (ჟორდანიას 1990: 89).

25 მაისს, ღამის 11 საათზე, სასწრაფო წესით შეიკრიბა ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის შემადგენლობა. გარეშე პირებიც იყვნენ – სულ 21 კაცი; სოციალისტ-ფედერალისტებიდან – გიორგი ლასხიშვილი და შალვა მესხიშვილი. დამოუკიდებლობის დეკლარირება მეორე დღისთვის გადაწყდა, მაგრამ ყველა წერილმანზე იმ ღამით მოილაპარაკეს. რაც მთავარია, იმ ღამესვე შეადგინეს მთავრობის შემადგენლობა, რომელიც რვა სამინისტროსგან უნდა შემდგარიყო. ორი სამინისტრო სოციალისტ-ფედერალისტებს ხედა წილად – ერთ-ერთი გიორგი ლასხიშვილს.

მაგრამ სანამ მინისტრის პოსტს დაიკავებდა, გიორგი ლასხიშვილს კიდევ ერთხელ მოუხდა ამიერკავკასიის სეიმის უკანასკნელ სხდომაზე სიტყვით გამოსვლა. სხდომა 1918 წლის 26 მაისის 12 სთ-სა და 40 წთ-ზე დაიწყო. სეიმის დაშლა მომხდარი ფაქტი იყო, ოღონდ ეს აქტი იურიდიულად უნდა გაფორმებულიყო და ფრაქციებსაც თავისი დამოკიდებულება უნდა გამოეხატათ. თავმჯდომარე ნიკოლოზ ჩხეიძემაც ეს განაცხადა: სეიმმა თვითდაშლა უნდა გამოაცხადოს და საქართველო იძულებული ხდება დამოუკიდებლად მიხედოს საკუთარ თავსო.

ფრაქციებმა კანონზომიერად მიიღეს ეს ფაქტი. მუსავათელი რუსტამბეკოვი გულთბილად მიესალმა ქართველების გადაწყვეტილებას; დაშნაკმა ხაჩატურიანმაც არ გაიტეხა იხტიბარი: ჩვენ ისლა დაგვრჩენია, მხოლოდ მივესალმით ქართველ ერს და ვუსურვოთ ყველაფერი კარგოდ. სხვა უმრავლესობის გამოსვლებიც პოზიტიური იყო, გარდა ერთი-ორი გამონაკლისისა, რომლებიც ამჯერად ნაკლებად საინტერესოა.

გიორგი ლასხიშვილი ვრცელი სიტყვით დაემშვიდობა ამიერკავკასიის სეიმს. მან ჯერ ერთ-ერთი საკუთარი თეზისი გაიხსენა: გახსოვთ, მე რომ გეუბნებოდით, რომ ამიერკავკასიელების ერთობა ზემოდან კი არა, ქვემოდან უნდა დანყებებულიყო. ჯერ უნდა ცალკეული სახელმწიფოები შეგვექმნა და მერე გავერთიანებულებოდათ. სეიმს ორი საქმე უნდა გაეკეთებინა – ზავი შეეკრა და მოეხდინა კავკასიელი ერების ტერიტორიულ-პოლიტიკური გადამიჯვნა. ეს არ მოხდა.

„სეიმი დამარცხდა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს კავკასიის ერთიანობის იდეის დამარცხებას“, – მიმართავდა გიორგი ლასხიშვილი დამსწრეებს. ის იმედს გამოთქვამდა, რომ მომავალში ეს იდეა გაიმარჯვებდა, მაგრამ „დღეს, – განაგრძობდა ორატორი, – საქართველო ირჩევს ახალ გზას და ჩვენ, სო-

ციალისტ-ფედერალისტები, სრულის შეგნებით ვეგებებით ამ დიად საქმეს, ამ დიად ფაქტს“.

გიორგი ლასხიშვილი, მისით წარმოდგენილი ფრაქცია და სოციალისტ-ფედერალისტები მიესალმებოდნენ დამოუკიდებელ საქართველოს და, ამავდროულად, როგორც მართალმორწმუნე ფედერალისტები, იმედს გამოთქვამდნენ, რომ „საქართველო, საქართველოს დემოკრატია; უფრო მარჯვე და უფრო ახლო გზას გაუკაფავს, კავკასიის ერთა სოლიდარობის, შეკავშირების საქმეს“ (გაზ. „სახალხო საქმე“, 1918 წ., 26 მაისი).

გიორგი ლასხიშვილის შემდეგ გამოვიდა: ესერი ვლადიმერ გობეჩია, ეროვნულ-დემოკრატი გ. გვაზავა, სოციალ-დემოკრატი ირ. წერეთელი. უკანასკნელმა წაიკითხა სოციალ-დემოკრატების მიერ შემუშავებული რეზოლუცია სეიმის დაშლის შესახებ. კარლო ჩხეიძემ კენჭი უყარა რეზოლუციას. სეიმის დაშლას მხარი დაუჭირა აბსოლუტურმა უმრავლესობამ. ამიერკავკასიის დამოუკიდებელმა ფედერაციულმა რესპუბლიკამ არსებობა შეწყვიტა.

4 სთ-სა და 50 წთ-ზე იმავე სასახლეში შეიკრიბა ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი. პრეზიდენტში ისხდნენ: აღმასკომის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანია, გიორგი ლასხიშვილი, გრიგოლ ვეშაპელი, პავლე საყვარელიძე. მდივნობდა საბჭოს მდივანი ილია ზურაბიშვილი.

ნოე ჟორდანიამ ისტორიული სიტყვებით მიმართა საზოგადოებას: „მოქალაქენო! დღეს თქვენ აქ მონამენი იყავით იშვიათი ისტორიული და ამავე დროს ტრაგიკული აქტის. ამ დარბაზში დღეს მოკვდა ერთი სახელმწიფო და აი, დღესვე, ამავე დარბაზში ეყრება საძირკველი მეორე სახელმწიფოს“.

მეორე სახელმწიფო იყო დამოუკიდებელი საქართველო. ჟორდანიამ წაიკითხა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი. ბოლოს ეროვნულმა საბჭომ დაამტკიცა საქართველოს დროებითი კოალიციური მთავრობის შემადგენლობა:

ნოე რამიშვილი – მთავრობის თავმჯდომარე და შინაგან საქმეთა მინისტრი;

აკაკი ჩხენკელი – საგარეო საქმეთა მინისტრი;

გრიგოლ გიორგაძე – სამხედრო მინისტრი;

გიორგი ჟურული – ფინანსთა და ვაჭრობის მინისტრი;

გიორგი ლასხიშვილი – განათლების მინისტრი;

ნოე ხომერიკი – მიწათმოქმედებისა და შრომის მინისტრი;

შალვა ალექსი-მესხიშვილი – იუსტიციის მინისტრი;

ივანე ლორთქიფანიძე – გზათა მინისტრი.

დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ დიდი სიხარული გამოიწვია. სასახლის წინ შეკრებილი უამრავი ხალხი კრების დამთავრების შემდეგაც აღარ იშლებოდა. მათ უერთდებოდნენ ფედერალისტების საბრძოლო რაზმის ჯარისკაცები, რომლებიც ფრონტიდან იყვნენ ჩამოსულნი. ისინი ყვიროდნენ და მოითხოვდნენ ორატორებს: „წერეთელი!“, „ლასხიშვილი!“, „მესხიშვილი!“. მიტინგი განახლდა. ჯერ გამოვიდა და ხალხს ამალეღვებელი სიტყვით მიმართა „რევოლუციის ციკერონად“ წოდებულმა კაკი წერეთელმა, შემდეგ შალვა მესხიშვილმა, შემდეგ კარლო ჩხეიძემ. მათ მოყვნენ ივანე როსტომაშვილი და შალვა ქარუმიძე. ლასხიშვილმა, ეტყობა, გამოსვლისაგან თავი შეიკავა.

ბოლო ორატორი იყო ვინმე იაშვილი, რომელმაც გაზეთ „სახალხო საქმის“ ცნობით: „თითქოს აკანონებსო ამბობს თავისი სიტყვის დასასრულს, „დღეიდან გოლოვინის პროსპექტს „რუსთაველის ქუჩა“ ეწოდება!“ ამის შემდეგ სოციალისტ-ფედერალისტების რაზმი და მიმყოფი ხალხი „რუსთაველის ქუჩით“ დაიძრა, ვერის აღმართი ჩაიარა, იქაც სახელდახელო მიტინგი გამართა, ოლღას ქუჩა განვლო, წყნეთის ქუჩას მიაღწია, უკან გამობრუნდა და იმავე ქუჩების გავლით კვლავ სასახლესთან დაბრუნდა. ხალხი მხოლოდ 8 საათზე დაიშალა.

განათლების პირველი მინისტრი

უკვე 25 მაისს, და საფიქრებელია, ცოტა უფრო ადრეც, გიორგი ლასხიშვილმა იცოდა, რომ განათლების მინისტრად ინიშნებოდა. ყოველ შემთხვევაში, 26 მაისს, როცა დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი კოალიციური მთავრობის შემადგენლობა საქვეყნოდ გამოცხადდა, სოციალისტ-ფედერალისტების ლიდერი უჩვეულო ვითარებისა და მოვალეობის წინაშე აღმოჩნდა. მას სრულიად ახალი ფურცელი უნდა გადაეშალა ქართული სწავლა-განათლების ისტორიაში და, ფაქტობრივად, ახალი განათლების სისტემა შეექმნა.

ერთი კვირა იყო გასული, როცა ამის შესახებ დაიწყეს საუბარი, მსჯელობა და წერაც. 3 ივნისს გ. ჭუმბურიძე წერდა: „დღეს მაინცა გვაქვს დამოუკიდებელი მოქმედების უფლება და ჩვენი თავიც ჩვენ ხელთ არის. მაშ ნულარ დავაგვიანებთ“. ეს სიტყვები, უპირველეს ყოვლისა, განათლების მინისტრს ეხებოდა, თუმცა ყველა მინისტრზე შეიძლებოდა თქმულიყო. განათლების რეორგანიზაციის შესახებ მეფის დროსაც ბევრს წერდნენ და ქართული საზოგადოება ყველაზე მეტად ამ სისტემის რეფორმებს ელოდებოდა. ამიტომაც იყო, რომ განათლების მინისტრის პირველივე დღიდან საზოგადოების ყურადღების ცენტრში მოექცა და ეს უთუოდ ეცოდინებოდა ახალ მინისტრს.

სკოლის ნაციონალიზაციისთვის პრაქტიკული საქმიანობა ჯერ კიდევ საქართველოს ეროვნულმა ყრილობამ დაიწყო. მან შექმნა კიდევ „სასკოლო და უნივერსიტეტის სექცია“. ყრილობამ მიიღო დადგენილება, რომ ამიერკავკასიის კომისარიატს დაუყოვნებლივ მიეღო დეკრეტი ამიერკავკასიის ერთა სკოლების ნაციონალიზაციის შესახებ. მაშინ ეს არ მოხერხდა. ახლა ჯერი დამოუკიდებელ საქართველოზე მიდგა. შემდგომში ეროვნულ საბჭოში შეიქმნა სახალხო განათლების კომისია, რომელშიც შედიოდნენ: ლ. ნათაძე, თ. კიკვაძე, დ. უზნაძე, კ. ქავთარაძე, და შ. ქარუმიძე...

1918 წლის 3 ივნისს მთავრობამ დაადგინა, რომ ყველა სამინისტროს ერთი კვირის განმავლობაში უნდა წარმოედგინა შესაბამისი სფეროებში რეორგანიზაციის პროექტები. განათლების სამინისტროს მიზანი სკოლის ნაციონალიზაცია იყო. 1918 წლის 27 ივნისს გაზეთი „სახალხო საქმე“ იუნყებოდა,

რომ სამინისტრომ ეროვნულ საბჭოს წარუდგინა კანონპროექტი საქართველოში სწავლა-განათლების რეორგანიზაციის შესახებ. კანონპროექტი ოფიციალურად აცხადებდა თავის უპირველეს მიზანს: „დაუყოვნებლივ უნდა მომხდარიყო სწავლა-განათლების სრული ნაციონალიზაცია“. გარდა ამისა, უნდა მომხდარიყო განათლების სისტემის სრული რეორგანიზაცია.

მაგრამ მისი განხორციელება ადვილი არ აღმოჩნდა. 12 ივლისს ჩატარდა ეროვნული საბჭოს მორიგი სხდომა, რომელზეც განიხილებოდა განათლების სამინისტროს მიერ საბჭოში შეტანილი ორი პროექტი. ლასხიშვილი საბჭოს განუმარტავდა, რომ ნაციონალიზაციას წინ ეღობებოდა რიგი გარემოებები. ერთ-ერთი ის იყო, რომ სკოლის მასწავლებლებმა სათანადოდ ან ქართული არ იცოდნენ, ან ის პროგრამა, რომლითაც უნდა ესწავლებინათ. საჭირო იყო სახალხო და საშუალო სკოლების მასწავლებლებისთვის საზაფხულო კურსების მოწყობა. პროგრამა უკვე შემუშავებული იყო. სამინისტრო დაფინანსებას ითხოვდა კურსებისათვის – 150 000 მანეთს.

ეროვნული საბჭოს საფინანსო განყოფილება თავს იკავებდა. ქვეყანას უჭირდა. საზღვრებზე ომი მიმდინარეობდა. შემოსავალი არსაიდან იყო. საფინანსო კომისიის წევრი გერონტი ქიქოძე იხევენებოდა – იქნებ ჯერჯერობით მხოლოდ სახალხო სკოლებისათვის გამოეყოთ ფული.

საპასუხოდ განათლების მინისტრმა ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა. საჭიროდ მიგვაჩნია, გავეცნოთ მინისტრის ამ მცირე ანგარიშს. მიძიმე „ანდერძი“ ანუ მემკვიდრეობა დახვდა გიორგი ლასხიშვილს სამინისტროში. სისტემა იყო უზარმაზარი და ტლანქი. ამიტომ, პირველ რიგში, უნდა განხორციელებულიყო სამინისტროს რეორგანიზაცია. უკვე 5 ივნისს ახალმა მინისტრმა თათბირი გამართა. დაადგინეს, რომ – სამინისტროსთან დაარსებულყო საბჭო. მასში შევიდოდა სამი პირი. ერთს მიენდობოდა უმაღლესი სასწავლებლების ხელძღვანელობა; მეორეს – უმაღლესი და დაბალი პირველდანყებითი სასწავლებლები; მესამეს – ტექნიკური და საპროფესიო, ანუ დღევანდელ ენაზე პროფესიული სასწავლებლები.

ასეთ შემთხვევაში, განათლების მინისტრის აზრით, საქმის წარმოება გამარტივდებოდა. სამ „მთავარგამგეს“ დაექვემდებარება სკოლები და მთავრობას მილიონის მაგივრად სულ 262 000 მანეთი დაუჯდება სკოლების შენახვა. ნაციონალიზაციის პროცესი სამინისტრომ უკვე დაიწყო, მაგრამ ეს, რა თქმა უნდა, სწრაფად ვერ მოხდებოდა. გიორგი ლასხიშვილი თითქოს პირობას დებდა, რომ პროცესი ორ წელიწადში სრულად განხორციელდებოდა.

რეფორმა აგრეთვე სკოლების გამრავლებას, მომზადებული მასწავლებლების კადრების შევსებას ითვალისწინებდა. სხვათა შორის, მასწავლებლები დიდ მონაწილეობას იჩენდნენ, მონდომებით სწავლობდნენ მოსამზადებელ კურსებზე. სხვა მიმართულებებითაც მუშაობდა განათლების სამინისტრო: შემცირდა ლათინურის სწავლება და სამაგიეროდ გაიზარდა უცხო ენების გაკვეთილების რაოდენობა. როდესაც ჩვენ გამოვაცხადეთ, რომ „სკოლა არსებითად უნდა გარდაიქმნას, სკოლა უნდა გახდეს ქართული“, მშობლები გამოცხადდნენ ჩვენთან და არ სჯეროდათ – განაგრძობდა მინისტრი.

პროექტებს მხარი უნდა დაეუჭიროთ, – მოუწოდებდა განათლების მინისტრი ეროვნული საბჭოს წევრებს, – „ჩვენ პატარა ერი ვართ და ფიზიკური ძალით ვერავის გავაყვირებთ, მაგრამ კულტურულის მუშაობით კი საყოველთაო ყურადღებას დავიმსახურებთ. სკოლა დაბალიდან უმაღლეს სკოლამდე უნდა იყოს მხოლოდ და მხოლოდ ქართული და არა ქართველებისათვის დაარსდება სხვადასხვა სასწავლებლები სადაც ყველა მიიღებს განათლებას თავის დედა ენაზე, ხოლო ქართული ენა სავალდებულო საგანი იქნება“. გამოსვლაში განათლების მინისტრმა ფაქტობრივად, თავისი საპროგრამო ხედვები ჩამოაყალიბა.

მაგრამ სიტყვის ბოლოს თითქმის ულტიმატუმივით დაასრულა: თუ არ მიიღეთ, ყველაფერი ისე (ე. ი. ძველებურად) დარჩება (გაზ. „სახალხო საქმე“, 1918 წ.).

მსჯელობა ისევ გაგრძელდა საბჭოში. სწავლა-განათლების ისეთი თავგამოდებული მომხრეც კი, როგორიც ექვთიმე თაყაიშვილი იყო, იძულებული ჩანდა, არასრულად დაექმაცოფილებინა განათლების სამინისტროს პროექტი: მხოლოდ ერთი მიმართულება დავაფინანსოთ, მეტის საშუალება არა გვაქვს და რახან ასეა, იქნებ საშუალო სკოლების მასწავლებლების კურსები დავაფინანსოთ. ფინანსთა მინისტრმაც თაყაიშვილის წინადადებას დაუჭირა მხარი.

თუმცა, ბოლოს ყველაფერი კარგად დამთავრდა – განათლების მინისტრის მიერ წარმოდგენილი ორივე პროექტი დამატკიცა ეროვნულმა საბჭომ.

იმავე წლის 1-ელ აგვისტოს შედგა თბილისის საშუალო სკოლების მასწავლებლების პირველი კურსები, ანუ ის, რასაც დღეს მასწავლებლების მოსამზადებელ კურსებს ვუწოდებთ. იგი გახსნა დამოუკიდებელი საქართველოს პირველმა განათლების მინისტრმა, გიორგი ლასხიშვილმა. მისი სიტყვა არც ახლა იყო თავისუფალი ემოციური განწყობისაგან:

„ნება მომეცით მოგესალმოთ თქვენ მოქალაქენო და მომავალი თაობის აღმზრდელნო! ნება მიბოძეთ მოგილოცოთ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, მისი განახლებისა და განათლების გზაზე დადგომა. ჩვენ მოხუცებულებს (ალბათ თვითირონით თქვა მომხსენებელმა, თორემ იგი ხომ მხოლოდ 52 წლისა ბრძანდებოდა ამ დროს - დ. შ), აგვიხდა სიზმრები საქართველოს განთავისუფლებისა. თქვენ კიდეც აგიხდათ ახალგაზრდული ოცნებები და თქვენ მის აღორძინებას მოინდომებთ და შესწირავთ მთელს თქვენს ძალასა და ღონეს“ (გაზ. „სახალხო საქმე“, 1918 წ.).

„ქართული სკოლის“ შექმნა მართლაც არ იყო მარტივად განსახორციელებელი ამოცანა. რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების პოლიტიკამ საუკუნის განმავლობაში „მოშხამა ჩვენი ერის სული თავის გამარუსებელი პოლიტიკით“. ყველა საგანი რუსულ ენაზე ისწავლებოდა. ამავე ენაზე იბეჭდებოდა სახელმძღვანელოები, დგებოდა სასწავლო პროგრამები. ქართული პროგრამები სამინისტროს მიერ უკვე დამუშავებული იყო და მინისტრის რწმუნებით, მალე დამტკიცდებოდა კიდეც. საერთოდ, მიუხედავად სირთულეებისა, მინისტრი დარწმუნებით იმეორებდა, რომ „სულ ბევრი ორი წლის განმავლობაში ჩვენი სკოლის სრული გაეროვნება უნდა შევძლოთ“.

გაეროვნება-გაქართულების პროცესს მოწინააღმდეგენიც ჰყავდნენ. გიორგი ლასხიშვილის სახელზე თხოვნა შემოვიდა ცხინვალში ოსური გიმნაზიის გახსნის შესახებ. გიმნაზიის ინიციატორების აზრით, სწავლება ოსურ და რუსულ ენებზე უნდა წარმოებულიყო, ხოლო ქართულ ენას „საპატიო ადგილი“ დაეთმობოდა. განათლების მინისტრმა რეზოლუცია დაადო: ოსური გიმნაზიის გახსნა ნებადართული იქნა, თუმცა იქ მხოლოდ ოსურ ენაზე იქნებოდა სწავლა, წინააღმდეგ შემთხვევაში გიმნაზიას სახელმწიფო არ დააფინანსებდა. გიმნაზია საერთო წესს უნდა დამორჩილებოდა და პირველ ოთხ კლასში ქართულის სავალდებულო სწავლა იქნებოდა ძალაში. ასეთი იყო საერთო წესი და კანონი.

იყო სხვა სიძნელეებიც. ხელისუფლებას სოციალ-დემოკრატები ედგნენ სათავეში და ბევრ საკითხს ინტერნაციონალისტური პოზიციიდან წყვეტდნენ. ენის შემთხვევაშიც მათ გარკვეული დათმობები მიაჩნდათ საჭიროდ. მაგ., ხელისუფლებამ ნება დართო სომხურ და რუსულ სასწავლებლებს, განეგრძოთ ფუნქციონირება სახელმწიფო ხარჯზე და თანაც სომხურ და რუსულ ენებზე წარმართული სწავლებით. ამ შემთხვევაში მინისტრი მმართველი ძალის ნებას ემორჩილებოდა. ივნისის დასაწყისში განათლების სამინისტროში გამართულმა თათბირმა მიიღო გადაწყვეტილება საშუალო სკოლების „გაეროვნების“ შე-

სახეზე, ოღონდ სომხურ-რუსული სასწავლებლები „დარჩებოდნენ ისევე“, ანუ ძველებურად გააგრძელებდნენ სწავლებას, დაბალ კლასებში სავალდებულო ქართული ენის სწავლებით.

ქართულ საზოგადოებაში ბევრს არ მოსწონდა ამგვარი რეციდივები, ან გამონაკლისები. პეტრე მირიანაშვილი აღშფოთებით წერდა: „ჩვენს ხელისუფლებას გადაუწყვეტია რუსულ-სომხური გიმნაზიების თავისი ხარჯით შენახვა. მეტიც, რუსულ სამღვდელოებას არ უნდა სახელმწიფოს გადასცეს სასულიერო სკოლები, მათ არც საქართველოს ქვეშევრდომობა უნდათ და კრედიტს კი მოითხოვენ. ამ ყველაფერს ხელისუფლება დათანხმდა. გულუხვობაც ასეთი უნდაო“, – ირონიულად დასძენდა ავტორი.

მკვლევარმა დოდო ჭუმბურიძემ ფუნდამენტურად შეისწავლა სწავლა-განათლების რეფორმა, მისი მიმდინარეობა და შედეგები საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. ცხადია, იგი შეეხო გიორგი ლასხიშვილის მინისტრობის პერიოდსაც და მინისტრის პირად წელიწადსაც ქართული განათლების სისტემის რეორგანიზაციის პროცესში. ირკვევა, რომ განათლების რეფორმა მრავალ სხვადასხვა ასპექტს მოიცავდა და რამდენიმე მიმართულებით მიმდინარეობდა. მაგ., 1918 წლის ოქტომბერში ნოე რამიშვილის თავმჯდომარეობით გაიმართა თათბირი, რომელმაც განიხილა საკითხი სასკოლო და მოზრდილი, 40 წლამდე ასაკის მქონეთათვის, საყოველთაო და სავალდებულო სწავლების შემოღების შესახებ (ჭუმბურიძე: 14).

გიორგი ლასხიშვილს ძირეული რეფორმის პირველი სიძნელების გადალახვა მოუხდა. თვით სამინისტროს ადმინისტრაციული სისტემაც მისი ხელით ჩამოყალიბდა. დ. ჭუმბურიძე წერს: „რეფორმა პირველ ეტაპზე გულისხმობდა განათლების სამინისტროს ადმინისტრაციულ მოწყობას, როდესაც იქ ქართული ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები შეიკრიბნენ (გიორგი ლასხიშვილი, კიტა აბაშიძე, ვუკოლ ბერიძე, მაქსიმე ბერძნიშვილი, სერგი დანელია და სხვ.), დაიწყო ძველი სკოლის ტიპის შეცვლა, მისი მოწყობა ახალ საფუძველზე – 1918-1919 სასწავლო წელს დასრულდა სკოლის გაეროვნულება“ (ჭუმბურიძე: 68).

მიუხედავად სიძნელებისა, განათლების მინისტრის მთავარი დანაპირები და პროგნოზი გამართლდა – საქართველოში სწავლა-განათლების ნაციონალიზაცია-გაეროვნულება მოხდა. შეიქმნა ქართული სკოლა. გიორგი ლასხიშვილი – განათლების პირველი მინისტრი – გახდა ის პიროვნება, რომელსაც წილად ხედა დიდი პატივი – ყოფილიყო ქართული სკოლის დაფუძნების ორგანიზატორი და საფუძველჩამყრელი.

გიორგი ლასხიშვილის მინისტრობის დროის კულტურული ქრონიკა

1918 წლის 27 აგვისტოს ეროვნული საბჭოს კანონით თბილისის უნივერსიტეტი სახელმწიფო უნივერსიტეტად გამოცხადდა.

1 ოქტომბერს ეროვნულმა საბჭომ ქართული ენა სახელმწიფო ენად გამოაცხადა; იმავე დღეს მიიღეს კანონი პირველ ოთხ კლასში არაქართულ სკოლებში ქართული ენის სავალდებულო სწავლების შესახებ.

15 ოქტომბერს ეროვნულმა საბჭომ მიიღო კანონი „რეგლამენტის დამატებისა ეროვნულ უმცირესობის ეროვნული ენის ხმარების შესახებ“.

26 ნოემბერს პარლამენტმა მიიღო კანონი სკოლებში საღვთო სჯულის სწავლების გაუქმების შესახებ.

ცოტა ხანში გიორგი ლასხიშვილის დაწყებული საქმე სხვებმა განაგრძეს. ჯერ კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის მიხედვით, ეროვნულ საბჭოს, როგორც საკანონმდებლო ორგანოს, ძალაუფლება უნდა გადაეცა ხალხის მიერ არჩეული დამფუძნებელი კრებისათვის. 1918 წლის 22 ნოემბერს პარლამენტმა დაამტკიცა დამფუძნებელი კრების დებულება. ის ითვალისწინებდა კრების არჩევას საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული ხმის მიცემით. 1919 წლის 31 იანვარს საქართველოს პარლამენტმა დაადგინა, რომ იგი დათხოვნილად ითვლებოდა დამფუძნებელი კრების შეკრების დღიდან.

1919 წლის 12 მარტს დამფუძნებელმა კრებამ მუშაობა დაიწყო, ხოლო 21 მარტს ახალი მთავრობის შემადგენლობა დაასახელა. ახალი მთავრობა ოპოზიციისთვის უსიამოვნო სიურპრიზი აღმოჩნდა – იგი ამჯერად ერთპარტიული იყო და მხოლოდ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრებისაგან შედგებოდა.

სახალხო განათლების მინისტრის პორტფელი ამჯერად, შინაგან საქმეთა და სამხედრო საქმეთა მინისტრის პოსტებთან ერთად, ნოე რამიშვილს ხვდა წილად. მასვე ერგო გიორგი ლასხიშვილის მიერ დაწყებული საქმის გაგრძელება.

დამფუძნებელ კრებაში

ორი წლის მუშაობის განმავლობაში საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრთა რაოდენობა მინიმალურად იცვლებოდა. კრების ოქმები რომ გადავთვალიეროთ, თვალში გვეცემა ერთი გარემოება: დეპუტატთა შორის 15-20 მათგანი გამოირჩეოდა განსაკუთრებული აქტიურობით. ისინი თითქმის ყველა სხდომის დებატებში იღებდნენ მონაწილეობას.

სოციალისტ-ფედერალისტთა 9-კაციან ფრაქციაშიც იყვნენ ამგვარი ყოველდღიური ორატორები: შ. ნუცუბიძე, ი. ბარათაშვილი, თ. ლლონტი... გიორგი ლასხიშვილი ნამდვილად არ მიეკუთვნებოდა აქტიურ ორატორთა რიცხვს. მისი სულ რამდენიმე გამოსვლაა დაფიქსირებული კრების სტენოგრაფიულ ანგარიშში.

დამფუძნებელ კრებაში დეპუტატობის ხანა, როგორც ჩანს, გიორგი ლასხიშვილის ცხოვრების იმ პერიოდს დაემთხვა, როცა მან თანდათანობითი დისტანცირება დაიწყო პოლიტიკური აქტიურობისაგან. ის მხოლოდ მაშინ გამოდიოდა სიტყვით, როცა საუბარი სახალხო განათლების პრობლემებს შეეხებოდა. ორიოდე ეპიზოდს გავიხსენებთ მისი საპარლამენტო აქტიურობის პრაქტიკიდან.

1919 წლის 27 მაისის სხდომას უნდა გადაეწყვიტა სახალხო მასწავლებლებისათვის ხუთწლეული დამატების დაწესების საკითხი. როგორც ყოველთვის, საქართველოში მაშინაც მასწავლებლის ხელფასი მინიმალური იყო – თვეში 100 მანეთი. ხუთწლიანი დამატება 250 მანეთს ითვალისწინებდა. გიორგი ლასხიშვილმა მიიჩნია, რომ ამგვარი დამატება ვერ გააუმჯობესებდა მასწავლებლის მდგომარეობას.

„მოქალაქენო, – მიმართავდა ან უკვე ყოფილი განათლების მინისტრი პარლამენტარებს, – იქნებ არც იყოს „უდიდესი და უნმინდესი საქმე ვიდრე სახალხო განათლების გაუმჯობესება. ამიტომ მუშავდება დიდი პროექტი საყოველთაო სახალხო განათლების შემოღებისათვის“. ორატორმა ხაზი გაუსვა მასწავლებელთა მძიმე მატერიალურ მდგომარეობას, რამაც სახალხო განათ-

ლების სისტემა მოშალა. ბევრმა მიატოვა სოფლის მასწავლებლობა და კადრები შემცირდა. იმისათვის, რომ ვითარება გამოსწორებულიყო, ექსმინისტრის სიტყვით, საჭირო იყო „ექსტრაორდინარული ზომა“.

მაგრამ – განაგრძობდა გიორგი ლასხიშვილი, „ხუთნეული დამატება არ არის „ექსტრაორდინარული ზომა“, არასაკმარისია. როცა სამინისტროში ვმუშაობდით, მაშინ ვამბობდით, რომ დაგვეწესებინა სამწლეული დამატება, როგორც სხვა დემოკრატიულ ქვეყნებშია. ეს იქნება პრივილეგია სახალხო განათლებისათვის“. ექსმინისტრის აზრით, მხოლოდ ამგვარი პრივილეგია გააუმჯობესებდა სახალხო განათლების სისტემას (საქართველოს დამფუძნებელი კრება (სტენოგრაფიული ანგარიში), მეოცე სხდომა, 1919 წ., 27 მაისი). ასეთ შემთხვევაში ხუთწლიანი დამატების დროს გამოყოფილი ფინანსები გადანაწილდებოდა სამ წელზე.

ირკვევა, რომ გიორგი ლასხიშვილს მაინც მიუღწევია მიზნისთვის. მინისტრის „დამსახურება“ იყო, რომ 1919 წლის 28 იანვარს, პარლამენტის გადაწყვეტილებით, დამტკიცდა ახალი შტატები. მასწავლებლის ჯამაგირი წელიწადში 4 800 ანუ თვეში 400 მანეთი გახდა. ამას ემატებოდა უფასო განათება, გათბობა და სხვ. (ჭუმბურიძე: 40).

მეორე ეპიზოდი უფრო მწვავე შემთხვევას შეეხებოდა. ეს იყო 1920 წლის 23 მარტის სხდომა. მაშინდელმა განათლების მინისტრმა ნოე რამიშვილმა თავის სიტყვაში სასხვათაშორისოდ აღნიშნა, სანამ მე მოვიდოდი მინისტრად, სახალხო განათლების სამინისტრო ფედერალისტებით იყო გავსებული და მე არცერთი მათგანი სამინისტროდან არ გამიშვიაო. განსახილველი საკითხი პარტიების ურთიერთობასაც ეხებოდა და განათლების საკითხებსაც.

ამ განცხადებამ ყოფილი განათლების მინისტრის აღშფოთება გამოიწვია. ლასხიშვილმა განმარტებისათვის სიტყვა სთხოვა სხდომის თავმჯდომარეს, სოციალ-დემოკრატ ალექსანდრე ლომთათიძეს. „პირველი შემთხვევა არაა, როცა სახალხო განათლების სამინისტროსკენ ქეებს ისვრიან, – მიმართა სხდომას ექსმინისტრმა, – შინაგან საქმეთა მინისტრმა თქვა (ნოე რამიშვილი ხომ მინისტრი იყო განათლებისაც, შინაგანისაც და სამხედროსიც – დ. შ), რომ ჩემს დროს განათლების სამინისტრო ფედერალისტებით იყო სავსეო.

გარდა ამისა, მე სამინისტროს საქმეთა სამმართველოს დირექტორობა ვთხოვე ჯერ ლეო ნათაძეს, სამი თვის განმავლობაში თავიცი კი მოვაბეზრე, შემდეგ – ნოე ცინცაძეს, შემდეგ – ექვთიმე თაყაიშვილს. ყველამ უარი

მითხრა. ამის შემდეგ იძულებით დავნიშნე დირექტორად ვუკოლ ბერიძე. სხვები არ შემეძლო მეიძულებინა, ბერიძე კი ჩემი თანაპარტიელია და უარს ვერ მეტყოდა, ამიტომაც დავნიშნე. ბატონ რამიშვილს არ ეკადრება, რომ სალაპაროდ გამოიტანა ეს საკითხი.

გადაჭრით ვაცხადებ, – მიმართავდა ლასხიშვილი კრებას – რომ არავისგან არ მომითხოვია პოლიტიკური პასპორტი. თქმა ჩემზე რომ იქ ფედერალისტები გაამეფაო და აქ ბოროტი ენის ნალაპარაკეის გამოტანა არ ეკადრება ბატონ შინაგან საქმეთა მინისტრს“. კამათი აღარ გაგრძელებულა. ისე კი, ორივე მხარე მართალი იყო: რამიშვილი იმაში, რომ განათლების სამინისტროში ფედერალისტები და ეროვნულ-დემოკრატიები ჭარბობდნენ, ხოლო ლასხიშვილი იმაში, რომ პედაგოგები და სწავლულები ამ ორ პარტიაში ნამდვილად იყვნენ თავმოყრილნი.

მიუხედავად იმისა, რომ პარლამენტარები გაცხადდნენ, მაინც ინარჩუნებდნენ ტაქტს და ურთიერთპატივისცემას. შემდეგ კირილე ნინიძე გამოვიდა: „პირადათ ბატონ ლასხიშვილს მე პატივს ვცემ... და თუ პირადათ ლასხიშვილს შეურაცყოფა მივაყენე მე ბოდიშს ვიხდი, მაგრამ მე სისტემაზე ვლაპარაკობდი და არა ლასხიშვილზე“.

ამის მერე რამიშვილიც გამოვიდა განმარტებით, იოსებ ბარათაშვილიც ჩაება დავაში, მაგრამ კამათი მალე შეწყდა. მაშინდელი პარლამენტის სასახლეოდ უნდა ითქვას, რომ დამფუძნებელი კრების წევრები ერთმანეთს პატივს სცემდნენ და ერთმანეთის ღირსების აღნიშვნასაც არ ერიდებოდნენ. შეგნება მაღალი იყო. ლასხიშვილმაც აღიარა, რომ ნოე რამიშვილს არც ერთი თანამშრომელი არ შეუმცირებია, მიუხედავად იმისა, რომ სამინისტროში, როგორც ჩანს, ფედერალისტები ცოტანი არ იყვნენ.

ასეა თუ ისე, გიორგი ლასხიშვილის აქტიური მონაწილეობის ხარისხი და ინტენსივობა დამფუძნებელ კრებაში სხვადასხვა მიზეზის გამო მაღალი არ ყოფილა.

იძულებითი დასასრული

გიორგი ლასხიშვილი ისევ თავისივე დაარსებულ სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიის მესაჭის ფუნქციას დაუბრუნდა, რომელიც არასოდეს მიუტოვებია. 1918 წლის იანვარში ჩატარდა პარტიის მეორე (მეხუთე) თავისუფალი კონფერენცია. იგი კვლავ აირჩიეს მთავარი კომიტეტის თავმჯდომარედ.

კომიტეტში შედიოდნენ: გ. რცხილაძე, ს. ფირცხალავა, შ. ნუცუბიძე, შ. მესხიშვილი, ს. დადიანი, ქ. რაჭველიშვილი, ა. პაპავა, თ. ლლონტი, ი. ბარათაშვილი, მ. საყვარელიძე, ე. ტოროტაძე, დ. უზნაძე, ი. გედევანიშვილი, შ. მიქელაძე. თავმჯდომარის ამხანაგები იყვნენ ფირცხალავა და ბარათაშვილი, მდივანი – საყვარელიძე. მეორე კონფერენციას რაიმე პრინციპული სიახლე არ შეუტანია პარტიის საქმიანობაში.

მესამე, კონფერენცია უკვე დამოუკიდებელი საქართველოს პირობებში შედგა – 1918 წლის სექტემბერში. პარტია მიესალმებოდა თავისუფალ საქართველოს, მხარს უჭერდა უნიტარულ სახელმწიფოს და თავის ურყევ მიზნებად აცხადებდა სოციალიზმს და ფედერალიზმს. გიორგი ლასხიშვილი და მისი თანაპარტიელები მტკიცედ იდგნენ ტრადიციული „საერთო ნიადაგის“ საფუძველზე. კონფერენციამ დაადასტურა თავისი ძველი მიზანი ახალ პირობებში – ფედერალისტების პარტია ყველა პოლიტიკურ ძალასთან შეთანხმება-თანამშრომლობის მომხრე იყო, ვინც ცდილობდა საქართველოს დამოუკიდებლობის განმტკიცებას.

კონფერენციამ, სხვათა შორის, მოიწონა სოციალისტ-ფედერალისტი მინისტრების, გიორგი ლასხიშვილისა და შალვა მესხიშვილის, ანგარიშები. როგორც „სახალხო საქმე“ აღნიშნავდა, კონფერენციამ „გამოთქვა სრული კმაყოფილება მათი მუშაობის გამო“ და „სრული ნდობა გამოუცხადა“ განათლებისა და იუსტიციის მინისტრებს.

1919 წლის სექტემბერში მეოთხე კონფერენციამაც სოციალისტ-ფედერალისტებისათვის სტაბილურად ჩაიარა. პარტიაში დაბრუნდა ე. წ. სინდიკალისტ-მაშვარალების ერთი ნაწილი, რომელიც იმ წლის დასაწყისში გამოეყო

ფედერალისტებს. ამ კონფერენციებზე გიორგი ლასხიშვილს სტაბილურად ირჩევდნენ თავმჯდომარედ. სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიაც სტაბილურად ინარჩუნებდა ერთიანობას.

როგორც ამბობენ, მონასტერი 1921 წლის დასაწყისიდანვე აირია და ლიდერისთვისაც გართულდა პოლიტიკური ორგანიზაციის მართვა. განსაკუთრებით რთული იყო სოციალისტ-ფედერალისტების მეზუთე თავისუფალი კონფერენცია, რომელიც თბილისში 9-14 იანვარს მიმდინარეობდა. უკვე ამ დროიდან შეიმჩნევა, რომ თითქოს გიორგი ლასხიშვილი ცდილობს პასიურ მდგომარეობაში გადაინაცვლოს. ძირითადი მოხსენება, მთავარი კომიტეტის მიერ განეული მუშაობის შესახებ, მეორეხარისხოვანმა პიროვნებამ, მიხეილ საყვარელიძემ წაიკითხა კონფერენციაზე, ის მდივნის მოვალეობას ასრულებდა.

ამ დროისათვის პარტიაში ძლიერ გაიზარდა მემარცხენეების გავლენა, რომლებიც სულ უფრო უპირისპირდებოდნენ „ძველებს“. კონფერენციაც ნერვიულად მიმდინარეობდა. პირველი დღის სხდომაზე გიორგი ლასხიშვილი მიესალმა მონაწილეებს და რეგლამენტი გამოაცხადა. ამის შემდეგ სხდომა შეწყდა იმ მიზეზით, რომ დელეგატები ჯერ კიდევ ჩამოსასვლელები იყვნენ. პრეზიდიუმში ახალი წევრები აირჩიეს: გ. დაფქვიაშვილი, ერ. ტოროტაძე, მდივნები: გ. დოლიძე, დ. ბარნაბიშვილი, გ. კიკნაძე. „სახალხო საქმეც“ თითქოს თავს არ ინუხებდა ვრცელი ანგარიშების გამოქვეყნებით და მოკლე ინფორმაციებს ბეჭდავდა ყოველდღიური სხდომების შესახებ.

დამფუძნებელ კრებაში სოციალისტ-ფედერალისტთა ფრაქციის ანგარიში სამსონ დადიანმა წაიკითხა. პრესაში ხშირად ფიგურირებდა დადიანის, გრ. რცხილაძის, იოსებ (იესე) ბარათაშვილის, თ. ლლონტის, ს. ფირცხალავას და სხვათა სახელები. გიორგი ლასხიშვილის სახელი ნაკლებად ჩანდა, თუმცა მას ყველა კვლავინდებურად ლიდერად აღიქვამდა. 1921 წელს ახალგაზრდა სოციალისტ-ფედერალისტებმა ახალგაზრდული ორგანიზაციის დამფუძნებელი ყრილობა ჩაატარეს და საპატიო თავმჯდომარედ „პარტიის ბელადი გიორგი ლასხიშვილი“ აირჩიეს. მისი ავტორიტეტი შეუვალად რჩებოდა.

მეზუთე კონფერენციამ მთავარ კომიტეტში შეიყვანა: გიორგი ლასხიშვილი, გრ. რცხილაძე, ს. დადიანი, მიხ. საყვარელიძე, ს. ფირცხალავა, შ. ნუცუბიძე, ერ. ტოროტაძე, გრ. გველესიანი, თ. ლლონტი, შ. მიქელაძე, ს. მდივანი, ალ. მდივანი, ვ. კოტეტიშვილი, ა. პაპავა, ი. ბარათაშვილი, ვ. პაატაშვილი. 20 იანვარს მთავარმა კომიტეტმა კვლავ აირჩია თავმჯდომარედ გიორგი

ლასხიშვილი; მის ამხანაგებად – ს. ფირცხალავა და ს. დადიანი; ხაზინადარად – ქრ. რაჭველიშვილი; მდივნად – მ. საყვარელიძე; დამფუძნებელ კრებაში ფედერალისტური ფრაქციის თავმჯდომარედ – გრ. რცხილაძე. კონფერენციის დასასრულს მის მონაწილეებს ლასხიშვილმა მიმართა „გრძნობიერი სიტყვით, რამაც ხანგრძლივი ტაში და ოვაცია გამოიწვია“, – წერდა „სახალხო საქმე“.

უკანასკნელი მეექვსე კონფერენცია უკვე „დამოუკიდებელ“ საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკაში ჩატარდა 1921 წლის 5-9 ივნისს. ამ დროს სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია ორად იყო განყოფილი და როგორც მაშინ ამბობდნენ, „თვით პარტია, როგორც მკვეთრი ორგანიზაცია, არ არსებობდა“. მემარცხენე ფედერალისტები უკვე მწარედ უტყუებდნენ „ძველებს“. „ძველი მუშაკების უმოქმედობამ გაანადგურა პარტია“ – წერდნენ და ირწმუნებოდნენ მემარცხენეები. მათ დატოვეს კიდეც კონფერენციის დარბაზი და პარტია.

მეექვსე კონფერენცია ფორმალურად მემარჯვენე ფრთის გამარჯვებით დამთავრდა. მართლაც, მემარცხენეები პარტიიდან საბოლოოდ გავიდნენ და „მემარცხენე სოციალისტ-ფედერალისტების პარტია“ დააფუძნეს. ერთხანს ისინი საბჭოთა ხელისუფლებასთან თანამშრომლობდნენ, მაგრამ მალე დარწმუნდნენ, რომ ბოლშევიკური პარტია არავისთან თანამშრომლობას არ აპირებდა. თუმცა, ეს მოგვიანებით მოხდა.

მეექვსე კონფერენციაზე კვლავ გიორგი ლასხიშვილი აირჩიეს პარტიის თავმჯდომარედ და ეს თითქოს გამარჯვებად უნდა აღქმულიყო, მაგრამ სწორედ ამ „გამარჯვებიდან“ დაიწყო ფედერალისტთა პარტიის სრული დაღმასვლა. პარტიის ძველი თაობა არ შეურიგდა ახლების დიქტატს. „მემარცხენეები“ ამბობდნენ: „პარტია განაგრძობს დროებით მთავარი კომიტეტის (ანუ მემარცხენეების – დ. შ) პლატფორმით მუშაობას და პარტიის ყოველი წევრი, ვინც არ უნდა იყოს იგი, უნდა დაემორჩილოს ჩვენს ნაბიჯს...“

ბევრი დაემორჩილა კიდეც მემარცხენეების პროსაბჭოურ კომპრომისს. ძველი თაობის ნაწილმა იატაქვეშა ანტირუსული ბრძოლის გზა აირჩია. ბევრი კი საერთოდ ჩამოსცილდა პოლიტიკურ საქმიანობას და კერძო ცხოვრებას დაუბრუნდა. გიორგი ლასხიშვილი დიდი პოლიტიკური გამოცდილების მქონე პიროვნება იყო. 1921 წლის დასაწყისში იგი არ შეიძლება ვერ მიმხვდარიყო, რომ ბოლშევიკები ცოტა ხნით არ იყვნენ მოსული ხელისუფლებაში, ან, ყოველ შემთხვევაში, იოლად არ დათმობდნენ ხელისუფლებას. საერთაშორისო ვითარებაც საბჭოთა რუსეთის დეფაქტო აღიარებისაკენ ვითარდებოდა.

ცხადია, ის ალბათ ბევრს ფიქრობდა, – წასულიყო საზღვარგარეთ ემიგრაციაში, თუ დარჩენილიყო დაჰყრობილ საქართველოში. ის მერყეობდა. გიორგი ლასხიშვილის „მემუარების“ 1990 წლის გამოცემის წინასიტყვაობის ავტორი უშანგი სიდამონიძე წერს: „1921 წელს თებერვალში, როდესაც საქართველოს მთავრობა ბათუმში გავიდა, რათა იქიდან ემიგრაციაში გამგზავრებულიყო, გიორგი ლასხიშვილიც წავიდა თავის ოჯახთან ერთად. ბათუმში მან მონაწილეობა მიიღო დამფუძნებელი კრების ბოლო სხდომაში, მაგრამ ემიგრაციაში არ წავიდა, სამშობლო ვერ დატოვა“.

მეექვსე პარტიული კონფერენციის შემდეგ გიორგი ლასხიშვილი ფორმალურადაც და ფაქტობრივადაც ჩამოსცილდა პოლიტიკურ საქმიანობას. გარკვეული ხნით იგი მუშაობდა საგარეო ვაჭრობის სახალხო კომისარიატში, შემდეგ – კოოპერატიულ ბანკში. მისი ამ პერიოდის კერძო ცხოვრების შესახებ ცოტა რამ ვიცით. ვიცით, რომ მრავალრიცხოვანი ოჯახი ჰყავდა – ოთხი ქალიშვილი: ნინო, თამარი, მარგარიტა და იეცა (მათი მეუღლეები: რაჟდენ ყუფარაძე, ავქსენტი გერსამია, ნიკო კუპრაძე, ვასილ ფრანგიშვილი).

ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ, გიორგი მიხეილის ძე ლასხიშვილი 1931 წლის 15 მარტს, თბილისში, ვარდისუბნის №7 ბინაში გარდაიცვალა.

გიორგი ლასხიშვილი თავისი „მემუარების“ წინასიტყვაობაში გვაძლევს ცნობას: „განზრახვა მაქვს მოკლე ხანში განვაგრძო ჩემი მოგონებანი და ავწერო უკანასკნელი ეტაპი ჩემი საზოგადოებრივი მუშაობისა, 1915 წლიდან 1920 წლამდე – ეს დიდი საერთაშორისო ომისა და დიდი რევოლუციების შესანიშნავი ხანა“. ეს სიტყვები მან დაახლოებით 1928 წლის აპრილის თვეში დაწერა.

ცხადია, გიორგი ლასხიშვილი შეასრულებდა კიდევ პირობას და ვინ იცის, იქნებ მომავალში სადმე აღმოჩნდეს მისი სასწაულებრივად გადარჩენილი „მემუარების“ გაგრძელება. ქართველი მკითხველისთვის იგი ფასდაუდებელი წყარო იქნებოდა საქართველოს პირველი დამოუკიდებელი რესპუბლიკის შესახებ.

ჩვენ კი ამით დავასრულოთ გიორგი ლასხიშვილის ჩვენ მიერ წარმოდგენილ-წარმოსახული პოლიტიკური ბიოგრაფია – სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის შეუცვლელი ლიდერისა, საქართველოს პირველი განათლების მინისტრისა, შესანიშნავი მამულიშვილისა და პოლიტიკური მოღვაწისა, რომელმაც ქართველი ერის შვილებს ანდერძად დაუტოვა თავისი მოღვაწეობის უმთავრესი კრედო: „ჩვენ ყველანი შევადგენთ ერთ პარტიას!“.

1. გასეტი 1993: გასეტი ო., მასების ამბოხი, თბ., 1993.
2. გერგედავა-ჭელიძე 1999: საქართველოს ეროვნული ინტერპარტიული საბჭო, დოკუმენტები და მასალები (1917 წლის აპრილ-ნოემბერი), გამოსაცემად მოამზადა და შესავალი წერილი დაურთო ზაირა გერგედავა-ჭელიძემ, თბ., 1999.
3. ვადაჭკორია 1998: ვადაჭკორია შ., პოლიტიკური პარტიები და საქართველოს პირველი ეროვნული ყრილობა (1917), თბ., 1998.
4. ვადაჭკორია 2016: ვადაჭკორია შ., ერთხელ კიდევ საქართველოს ინტერპარტიული საბჭოს შექმნის დროის დაზუსტებისათვის, კრებ. „საქართველოს ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 1 (18), 2016.
5. ლასხიშვილი 1895: ლასხიშვილი გ. (ლალე), ციმბირის გამოჩენილი პატრიოტი, გაზ. „ივერია“, ტფ., 1895, 1/II.
6. ლასხიშვილი 1934: ლასხიშვილი გ., მემუარები (1885-1915), ტფ., 1934.
7. ჟორდანია 1990: ჟორდანია ნ., ჩემი წარსული, თბ. 1990.
8. სილაგაძე... 1998: სილაგაძე ა., გურული ვ., საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა, 1917-1918, თბ., 1998.
9. სიხარულიძე 2017: სიხარულიძე გ., გემ „სირიუსზე“ მოგზაურობიდან. მოგონებანი (1908 წელი), გამოსაცემად მოამზადა, კვლევითი წინასიტყვაობა და კომენტარები დაურთო დიმიტრი შველიძემ, თბ., 2017.
10. ქიქოძე 1914: ქიქოძე გ., მსოფლიო ომი და პატარა ეროვნებანი (ისტორიული ესკიზი), გაზ. „სახალხო ფურცელი“, ტფ., 1914.
11. ყიფშიძე 1881: ყიფშიძე გ., თავიდან თუ ბოლოდგან, ჟურნ. „იმედი“, №5, ტფ., 1881.
12. შველიძე 1993: შველიძე დ., პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში. ფედერალისტები, თბ., 1993.
13. შველიძე... 2010: შველიძე დ., გაფრინდაშვილი გ., გიორგი დეკანოზიშვილი – მამულიშვილის დაბრუნება, თბ., 2010.
14. ჭავჭავაძე 2007: ჭავჭავაძე ი., თბზულებანი, პუბლიცისტური წერილები (1894-1897), ტ. XIII, თბ., 2007.
15. ჭუმბურიძე 2000: ჭუმბურიძე დ., განათლება 1918-1921 წლებში, თბ., 2000.
16. Гамахория ... 2016: Материалы об убийстве экзарха Грузии Никона (Софинский) и некоторые вопросы церковной истории (1908-1913), Сборник составили Джемал Гамахория и Татьяна Ерохина, исследованием, комментариями и указателем снабдил Джемал Гамахория. Тб., 2016.
17. Джабадари 1907: Джабадари И. Процесс пятидесяти, Журнал «Былое», 1907.

სარჩევი

რედაქტორისაგან.....	5
ღირსეული მამულიშვილი	7
ახალგაზრდული იდეალების წლები და შედეგები.....	11
„ახალგაზრდა ივერიელების“ თავკაცი.....	18
ახალი მიმართულება - „ცნობის ფურცლის“ ვეზუფი.....	31
სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის სათავეში.....	40
განმათავისუფლებელი მოძრაობა.....	49
1907-1916 წლები - პარტიის ლიდერის უოსტზე.....	60
„დიდი ომიანობის“ მიერ მოტანილი თავისუფლება.....	77
ქველავ პარტიის სათავეში.....	88
ამიერკავკასიის საივში.....	93
საქართველოს ერვნული საბჭოს თავმჯდომარის აშხანაბი.....	101
განათლების პირველი მინისტრი.....	111
დამფუძნებელ კრებაში.....	117
იძულებითი დასასრული.....	120
დამონმგებული ლიტერატურა.....	124

ქორნელი კეკელიძის სახელობის საპარამულოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

0193 თბილისი, მერაბ აღუქსიძის ქ. 1/3. ტელ.: 995 (32) 247 42 42

www.manuscript.ge info@manuscript.ac.ge

1/3 M. Alexidze str., Tbilisi 0193, Georgia. Tel.: +995 (32) 247 42 42

KORNELI KEKELIDZE GEORGIAN NATIONAL CENTRE OF MANUSCRIPTS